

FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY KARLOVY V PRAZE

Ústav germánských studií

Diplomová práce

Kristýna Králová

**Analýza času jako narativní kategorie ve
staroseverských ságách**

**Analysis of Time as a Narrative Category
in Old Norse Sagas**

Praha 2012

PhDr. Jiří Starý, Ph.D.

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucímu práce PhDr. Jiřímu Starému, Ph.D. za konzultace v průběhu psaní práce, za cenné rady, za zajímavé podněty a především za trpělivé zodpovídání dotazů. Děkuji též za doporučení vhodné sekundární literatury a za ochotné zapůjčení klíčových publikací a článků. Dále bych též ráda poděkovala rodičům, sestře Kláře a manželovi za velkou podporu.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 30. 7. 2012

.....
Kristýna Králová

Abstrakt

Cílem této práce je stanovit charakteristické rysy časové konstrukce staroseverské ságy a na jejich základě ukázat, jak staří Seveřané vnímali čas. Hlavní pozornost je přitom věnována zkoumání časové konstrukce ságy rodové.

Nejprve je ukázáno, na jakém principu je založena datace událostí v sáze a jak se liší od způsobu datace v letopisu a kronice. Dále je pojednáno o nejčastěji používaných časových údajích v sáze a jejich funkci ve vyprávění. Těžištěm práce je srovnání času příběhu s časem diskurzu ságy. Za tímto účelem vycházím ze tří kategorií Gérarda Genetta, *trvání*, *uspořádání* a *frekvence*. V rámci kategorie *trvání* je zkoumáno, proč se ve vyprávění vyskytují velké skoky v čase, co je v čase diskurzu vynecháno, a čemu naopak věnuje vypravěč největší prostor. V kategorii *uspořádání* se zabývám otázkou, do jaké míry je v sáze narušena chronologická následnost událostí. V souvislosti s kategorií *frekvence* je porovnáván počet výskytů jedné události v čase příběhu a v čase diskurzu.

V dalších kapitolách je pojednáno o časové konstrukci ságy královské a ságy o dávnověku a jsou stanoveny zásadní rozdíly mezi časovou konstrukcí těchto typů ság a konstrukcí ságy rodové.

V závěrech jednotlivých kapitol je ukázáno, co zjištěné rysy časové konstrukce ságy vypovídají o vnímání času u starých Seveřanů.

Klíčová slova

staroseverská sága, narativní čas, čas příběhu, čas diskurzu, datace, chronologie

Abstract

The aim of this thesis is to set up characteristic attributes of saga time structure and with concern to these to show how the Old Norse people understood time. Main attention is concentrated on the time structure of the family sagas.

First, it is shown the principal of the dating in saga and how it differs from the principal of dating in annal and chronicle. I proceed to deal with the most common time indications to appear in saga and their role in the storytelling. The focus point of this thesis is a comparison of narrated time and time of narration. To support this intention, I use the three concepts of Gerard Genette – *duration*, *order* and *frequency*. Based on the *duration* concept, I try to investigate why extensive time leaps abound in sagas and what on the other hand appears to have been given some extra author's attention. According to the *order* concept, a question is discussed to what extent the saga holds the chronological composition. Within the *frequency* concept, it is compared how many times an event occurs to how many times it is narrated.

In the following chapters the time structure of the kings' sagas and the legendary sagas is discussed. The crucial difference between the time structure of these and the structure of family saga is established.

There is a conclusion to each chapter, where it is presented what the discovered attributes of the saga time structure tell us about the Old Norse society's time understanding.

Keywords

Old Norse saga, narrative time, narrated time, time of narration, dating, chronology

Obsah

Seznam zkratk	8
Úvod.....	9
1. Sága a čas.....	11
1.1 Sága jako literární žánr	11
1.2 Narativní čas	18
1.3 Dosavadní výzkum časové konstrukce ságy.....	21
2. Způsob datace v rodové sáze	25
2.1 Letopis, kronika a romanizovaná kronika.....	25
2.2 Kronikářský přístup vypravěče rodové ságy?.....	27
2.2.1 Sága a „velká historie“	32
2.2.2 Sága a „malá historie“	35
2.3 Chronologie versus genealogie	36
3. Časové údaje v rodové sáze	39
3.1 Typy časových údajů v sáze	39
3.2 Funkce časových údajů v sáze	47
4. Čas příběhu a čas diskurzu v rodové sáze – kategorie trvání	50
4.1 Kategorie trvání: základní možnosti poměru času příběhu a diskurzu	50
4.2 Sumarizace	54
4.3 Scéna – překrytí časů	56
4.3.1 Co je zobrazeno scénicky?	60
4.4 Elipsa	62
4.5 Čas jako řetěz událostí	64
5. Čas příběhu a čas diskurzu v rodové sáze – kategorie uspořádání	66
5.1 Sága a analepse	66
5.2 Sága a prolepse	73
6. Čas příběhu a čas diskurzu v rodové sáze – kategorie frekvence	79
6.1 Předzvěst jako kompoziční prostředek	82
6.2 Předzvěst jako náladotvorný prostředek	85
6.3 Předzvěst jako demonstrace hrdinství.....	89
6.4 Předzvěst jako projev víry v osud.....	90
7. Shrnutí – časová konstrukce rodové ságy	93

8. Časová konstrukce královské ságy	95
8.1 Způsob datace v Knize o Island'anech	96
8.2 Způsob datace a časové údaje v královské sáze	100
8.3 Čas příběhu a čas diskurzu – kategorie trvání	105
8.4 Čas příběhu a čas diskurzu – kategorie uspořádání	106
8.5 Čas příběhu a čas diskurzu – kategorie frekvence	108
8.6 Shrnutí – časová konstrukce královské ságy	112
9. Časová konstrukce ságy o dávnověku	114
9.1 Způsob datace a časové údaje	116
9.2 Čas příběhu a čas diskurzu – kategorie trvání	121
9.3 Čas příběhu a čas diskurzu – kategorie uspořádání	121
9.4 Čas příběhu a čas diskurzu – kategorie frekvence	122
9.5 Shrnutí – časová konstrukce ságy o dávnověku	125
Závěr – vnímání času u starých Seveřanů	126
Seznam literatury	130

Seznam zkratek

Prameny

Ann = *Islandske Annaler* ed. Storm

Ari, Íslb = Ari Þorgilsson, *Kniha o Island'anech*, ed. G. Jónsson

Bós = *Sága o Bósim a Herraudðovi*, ed. G. Jónsson

Eg = *Sága o Egilu Skallagrímsonovi*, ed. F. Jónsson

Eb = *Sága o lidech z Eyru*, ed. Gering

Eir = *Sága o Erikovi Zrzavém*, ed. G. Jónsson

Fsk = *Fagrskinna*, ed. F. Jónsson

Gísl = *Sága o Gíslim Súrssonovi*, ed. G. Jónsson

Gr = *Sága o Grettim Ásmundarsonovi*, ed. G. Jónsson

Gunnl = *Sága o Gunnlaugovi, hadím jazyku*, ed. Foote

Heiðr = *Sága o Hervor a králi Heiðrekovi*, ed. G. Jónsson a Vilhjálmsson

Hrafnk = *Sága o Hrafnkelovi, knězi Freyově*, ed. G. Jónsson

Knýtl = *Sága o Knýtlinzích*, ed. Petersens a Olson

Laxd = *Sága o lidech z Lososího údolí*, ed. G. Jónsson

Nj = *Sága o Njálovi*, ed. G. Jónsson

Oddr, ÓT = Odd Snorrason, *Sága o Olafu Tryggvasonovi*, ed. F. Jónsson

Ragn = *Sága o Ragnarhu* *huňaté nohavici*, ed. G. Jónsson a Vilhjálmsson

Snorri, HálfðSv = Snorri Sturluson, *Sága o Hálfðanovi Černém* ed. F. Jónsson

Snorri, ÓH = Snorri Sturluson, *Sága o svatém Olafu*, ed. Munch a Unger

Sv = *Sága o Sverrim*, ed. Holm-Olsen

Vqls = *Sága o Vqlsunzích*, ed. Wilken

Periodika

ANF = *Arkiv för nordisk filologi*

Edda = *Nordisk tidsskrift for litteraturforskning*

Úvod

Přestože analýzou narativního času v sáze se již několik studií zabývalo, nebylo toto téma ještě zdaleka vyčerpáno. Byly sice stanoveny charakteristické rysy časové konstrukce ságy a některé z nich se také staly předmětem podrobnějšího zkoumání, stále však zůstávají některé otázky nevyřešeny a otevírá se tak prostor k dalšímu studiu této problematiky. Cílem této práce není obsáhnout problematiku času v sáze komplexně, protože to by, vzhledem k obsáhlosti tématu, v rozsahu diplomové práce ani nebylo proveditelné. V rámci analýzy času v sáze se zaměřím pouze na určité vybrané problémy.

Nejdříve budu zkoumat, na jakém principu je v sáze založena datace popisovaných událostí. Specifické rysy způsobu datace v sáze budou ukázány na srovnání ságy s kronikou. Jak v kronice, tak v sáze je totiž patrná snaha řadit popisované události chronologicky, avšak v každém ze žánrů je za tímto účelem použito jiného typu chronologie. V souvislosti s datací bude též zkoumáno, jaké typy časových údajů jsou v sáze nejčastěji používány. Zde se budu zabývat především otázkou, jakou funkci jednotlivé typy časových údajů v sáze mají.

Dále se budu zabývat vztahem mezi časem příběhu a časem diskurzu v sáze. Za tímto účelem budu vycházet ze tří kategorií, na základě kterých charakterizuje vztah mezi časem příběhu a diskurzu Gérard Genette. Jedná se o kategorie *trvání*, *uspořádání* a *frekvence*. Nejdříve se zaměřím na kategorii *trvání*, která se týká poměru mezi časem, který zabere čtení o určité události (*čas vyprávění*) a časem, po kterou daná událost ve skutečnosti trvá (*čas vyprávěný*). V této souvislosti se budu zabývat zajímavým paradoxem, týkajícím se toho, že zatímco někdy bývají dlouhá období času příběhu v sáze shrnuta jedinou větou, jindy jsou naopak krátká období času příběhu popsána nanejvýš detailně. Pokusím se odpovědět na otázku, proč se v sáze vyskytují velké skoky v čase, co je ve vyprávění vynecháno, a čemu naopak věnuje vypravěč ságy největší pozornost a prostor.

Dalším bodem práce bude srovnání času příběhu a diskurzu v kategorii *uspořádání*. Tato kategorie postihuje, jak už napovídá její název, rozdíl ve způsobu uspořádání událostí v příběhu a v diskurzu. Zatímco v příběhu se události odehrávají samozřejmě v chronologické posloupnosti, v diskurzu může být jejich pořadí změněno. Otázkou tedy je, zda je v sáze chronologická následnost událostí narušena či nikoliv. Jinými slovy, využívá vypravěč ságy narativní techniky *analepse* (návrat do minulosti) a *prolepse* (předjímání budoucího dění)? V případě, že se tyto techniky v sáze vyskytují, pak v jakém rozsahu?

Následující kapitola práce bude věnována poslední Genettově kategorii, kategorii *frekvence*. V rámci této kategorie je srovnáván počet výskytů jedné události v příběhu a v diskurzu. Tak například událost, která se v příběhu odehrála ve více méně stejné podobě několikrát, může být v diskurzu zobrazena pouze jednou. Anebo naopak událost, která se v příběhu odehrála jednou, může být v čase diskurzu tematizována opakovaně. Vyskytují se tyto případy také v sáze, a pokud ano, kdy a za jakým účelem je vypravěč používá?

Všechny výše zmíněné problémy budou zkoumány primárně v ságách rodových. Zvláštní kapitoly pak budou věnovány časové konstrukci dalších dvou typů ság, ság královských a ság o dávnověku.

Přínos práce by neměl spočívat pouze v přispění ke studiu konkrétních problémů, týkajících se narativní kategorie času v sáze, ale také v přispění k otázce vnímání času ve staroseverské společnosti. Vnímání času v kultuře, která představuje výchozí podmínky pro vznik literárního díla, vždy ovlivňuje podobu narativního času daného díla. Studium času v jakémkoliv literárním díle tak vypovídá nejen o jeho časové konstrukci, ale také o chápání času v době, kdy toto dílo vzniklo. Studium času ve staroseverských ságách nám prozrazuje mnohé o tom, jak nahlíželi na čas staří Seveřané.

1. Sága a čas

Účelem této kapitoly je poskytnout krátký úvod do problematiky zkoumání narativního času v sáze. Nejdříve bude stručně představena sága jako literární žánr, a to především sága rodová, jejíž časové konstrukci bude v práci věnován největší prostor. Dále budou definovány pojmy narativní čas, čas příběhu a čas diskurzu a budou též podrobněji popsány tři kategorie, které za účelem stanovení poměru mezi časem příběhu a diskurzem zavedl Gérard Genette – kategorie *uspořádání*, *trvání* a *frekvence*. Na závěr pak bude krátce pojednáno o dosavadním výzkumu, provedeném v oblasti jednotlivých problematik, kterými se budu v rámci analýzy časové konstrukce ságy v této práci zabývat.

1.1 Sága jako literární žánr

Než přistoupíme ke studiu konkrétních problematik, týkajících se narativní kategorie času v sáze, je nutné tento literární žánr alespoň stručně představit a popsat jeho charakteristické rysy. Hlavní pozornost bude přitom věnována specifickým znakům narativní struktury ságy, se kterou časová konstrukce úzce souvisí.

Začněme nejprve definicí ságy jako literárního žánru.¹ Stanovit přesnou definici ságy je obtížné, a to z toho důvodu, že existuje mnoho různých typů ság (někdy označovány také jako žánry ság). Jednotlivé typy ság se liší jak z hlediska formálního (různá kompozice, různý rozsah), tak také z hlediska obsahového (různé náměty). Skutečnost, že se označení sága vztahuje na texty různého charakteru, je dána tím, že staří Seveřané používali tento termín (*saga*), který měl v podstatě význam „vyprávění“ či „historie“, pro naprostou většinu prozaických textů.² Jak píše Theodore Andersson v úvodu své studie o islandské sáze: „Saga is an Icelandic word originally applied to any form of narration or report regardless of length or literary ambition (...).“³ Na obecné rovině lze tedy ságu definovat jako prozaické

¹ Označením sága je zde samozřejmě myšlena původní podoba tohoto žánru, tzn. islandská sága. Moderní literatura později termín sága přejímá a označuje jím díla, která mají podobu „rozsáhlých románových kronik, pojednávajících o osudech několika pokolení rozvětveného rodu.“ (Karpatský: *Labyrint literatury* s. 421)

² Termín *saga* se přitom používal nejen jako označení psaných textů, ale též jako označení ústně předávaných vyprávění. (Cleaby-Vigfússon: *An Icelandic-English Dictionary* s. 508)

³ Andersson: *The Icelandic Sagas* s. 144

vyprávění, případně jako epické prozaické vyprávění.⁴ Konkrétnější definici lze provést až v souvislosti s jednotlivými typy ság.

Přestože, jak už bylo řečeno, typů ság je mnoho a jsou velmi rozmanité, lze je na základě jednoduchého klíče rozdělit do tří skupin. Toto rozdělení vychází z účelu, za jakým byl ten který typ ság primárně sepsán. První typ ság vznikl především za účelem zaznamenat významné události určitého období, například doby vlády určitého krále. Tyto ságy se svou podstatou blíží historiografické literatuře.⁵ Jedná se například o většinu královských ság, či o ságy o biskupech.⁶ Druhou skupinu tvoří ságy, které lze spíše řadit do kategorie populární literatury. Jedná se například o ságy o dávnověku, či o ságy rytířské.⁷ Tyto ságy měly především plnit roli poutavého vyprávění. Přestože i ony mohou obsahovat určité historické jádro a jsou v nich zmiňovány historické události, jejich hlavním cílem není, jak píše de Vries: „eine mehr oder weniger zuverlässige Geschichte darzustellen, sondern eine fesselnde Erzählung zu bieten, sei es von historischen, sei es von fiktiven Persönlichkeiten.“⁸

Třetím typem jsou pak ságy, stojící jakoby na pomezí obou výše zmíněných typů. Účelem těchto ság bylo „přinášet stejnou měrou poučení i zábavu.“⁹ Do této skupiny lze zařadit, kromě některých královských ság, především ságy rodové (někdy nazývány také ságy o Island'anech).

Podívejme se nyní na rodové ságy podrobněji. Tyto ságy lze označit za druhý nejstarší typ ság.¹⁰ Vésteinn Ólason píše: „There is no way of determining accurately when the very first *Íslendingasögur* were composed, but this probably happened during the first quarter of the thirteenth century.“¹¹ V průběhu třináctého století se pak rodová sága nejvíce rozvíjí. Dodnes není zcela vyřešena otázka orálního či písemného původu tohoto typu ság. Současní badatelé

⁴ Van den Toorn například definuje ságu jako: „isländische Prosaerzählung“ (van den Toorn: *Zur Struktur der Saga* s. 142), Lönnroth zase jako: „specific type of long epic prose narrative“ (Lönnroth. *The Icelandic Sagas* s. 304).

⁵ Termínem historiografická literatura je zde myšlena raná forma dějepisné literatury – letopisy a středověké kroniky. Oba žánry budou podrobněji definovány později, v souvislosti se srovnáním jejich časové konstrukce s časovou konstrukcí ságy.

⁶ Především rané královské ságy mají skutečně k označení historiografická literatura velmi blízko a někteří badatelé je do této kategorie přímo zařazují.

⁷ de Vries: *Altnordische Literaturgeschichte II.* s. 314

⁸ de Vries: *Altnordische Literaturgeschichte II.* s. 314

⁹ Kadečková: *Dějiny severských literatur* s. 120

¹⁰ Vůbec nejstarší skupinu ság tvoří již zmíněné ságy královské, datované z většiny do dvanáctého století, případně do prvních desetiletí třináctého století. V centru pozornosti královských ság stojí určitý král či králové (zpravidla norští) a je sledován jejich život a popisovány jejich činy.

¹¹ Ólason: *Family Sagas* s. 112-113. Nejstarší dochované rukopisy, datované do první poloviny 13. století, jsou však pouze fragmentární. Kompletní rukopisy ság jsou datovány až do 14. století.

se však spíše přiklání k názoru, že rodové ságy jsou výsledkem předchozí tradice vyprávění příběhů. Jak konstatuje Jesse Byock: „The sagas are an ingenious development, the product of a long tradition of storytelling which responded in both pre-literate and literate times, to the particular needs of Iceland’s insular population.“¹²

Ve středu pozornosti rodové ságy na rozdíl od ság královských nestojí určitý král a jeho život, ale „obyčejní lidé“ z vyšších vrstev Islandců. Jejich námětem je život a dění na Islandu, především jsou sledovány spory a konflikty, ke kterým došlo mezi příslušníky významných islandských rodů. Ač se rodové ságy také v určitých svých rysech podobají historiografické literatuře, není tomu v takové míře jako například u ság královských. Po jistou dobu sice byla tendence rodové ságy, především vzhledem k objektivitě a „strohosti“ stylu, absenci vypravěčského komentáře a chronologické kompozici, řadit do této kategorie literatury, avšak později se pohled na ně změnil. Rodové ságy začaly být nahlíženy spíše jako předchůdci románu či novely, a to hlavně vzhledem k množství románových narativních technik, které vypravěč ságy využívá. Mezi vědci panuje shoda v tom, že ať už rodová sága vykazuje s historiografickou literaturou podobnost větší či menší, je třeba nahlížet ji především jako literaturu fikční, a jako k takové k ní přistupovat.

Z hlediska narativní struktury lze rodovou ságu označit jako epizodické vyprávění, tedy vyprávění, tvořené spojováním jednotlivých v zásadě na sobě nezávislých uzavřených narativních jednotek. V sáze je takovouto základní narativní jednotkou scéna. Podrobnější popis struktury scény bude uveden v souvislosti se zkoumáním narativního času ve scéně, na tomto místě zatím postačí její stručná charakteristika. Výstižnou definici scény v sáze uvádí Richard Allen ve své studii k *Sáze o Njálovi*: „The scene may be defined as the level of sustained individual or social action, as a compact unit of significant action which has a beginning, middle and end.“¹³ Scéna se soustřeďuje na zobrazení akce a většinou se z velké části skládá z dialogů.¹⁴ Jak píše naratolog Petr Bílek: „Ve scéně jako by vyprávění přebíralo vypravěcí techniku dramatu: realizací scény je obvykle dialog postav a/nebo krátká akce, čin.“¹⁵ Prostřednictvím scén jsou v sáze zobrazeny stěžejní momenty vyprávění, jako souboje,

¹² Byock: *The Family and Sturlunga Sagas* s. 157

¹³ Allen: *Fire and Iron* s. 65

¹⁴ Z rodové ságy, která je v zásadě tvořena hromaděním scénických výstupů, se tak vlastně stává, slovy Anderssona: „a sequence of dramatic moments“. (Andersson: *The Icelandic Sagas* s. 156)

¹⁵ Bílek: *Hledání jazyka interpretace* s. 154

ubití, důležité rozhovory, neobvyklé události nebo například průběh zasedání sněmu. Jako ukázkou uvádím dvě kratší scény ze *Ságy o Grettim* (*Gr xxviii*, *Gr xxiii*):

„Když vstoupil do světnice, udělalo se mu před očima temno. Gretti mu nastavil nohu a Auðun přes ni upadl na měch, který se rozvázal. Auðun vyskočil a zeptal se, kdo je ten ničema, který mu nastavil nohu. Gretti mu řekl své jméno.

Auðun pravil: „Tohle nebyl rozumný čin. A co tu hledáš?“

„Chci se s tebou pustit do křížku,“ odpověděl Gretti.

„Nejprve musím obstarat jídlo,“ pravil Auðun.

„Dobře,“ řekl Gretti, „nemáš-li nikoho, komu bys to dal na starost.“

Auðun se ohnul, popadl měch a hodil jej Grettimu do tváře, řka, aby přijal, co se mu nabízí.“¹⁶

„Jednoho dne si vyšli Gretti s Arnbjǫrnem do ulic, aby se povесelili, a když šli kolem kteréśi brány, vyběhl z ní muž s napřaženou sekyrou a oběma rukama sekl po Grettim, který se ničeho nenadál a šel pomalým krokem. Arnbjǫrn však toho muže zahlédl a strčil hned do Grettiho s takovou silou, že Gretti upadl na kolena. Sekyra mu zasáhla lopatku a projela pod rameno. Byla to veliká rána. Gretti se rychle zdvihl a vytáhl meč (...) Protivníkovi se zasekla sekyra do cesty (...)“¹⁷

Žádný narativ však nemůže sestávat pouze ze scén – aby scény tvořily souvislé vyprávění, musí být mezi sebou nějak propojeny. Funkci pojícího prvku mezi scénami plní tzv. zpráva. Tu lze definovat jako stručné sdělení, informující o dění mezi jednotlivými scénami. Pro ilustraci uvádím opět několik příkladů zprávy (*Eb xxxv*, *Eb xliii*, *Eb li*, *Eb xvii*):

„O této události se mnoho mluvilo, ale po celý půlrok byl zachován klid.“¹⁸

„Přes noc zůstal Egil ve stanu, ale ráno ho odvedli nahoru ke strži – nyní se jí říká Egilova strž – a zabili ho tam.“¹⁹

¹⁶ *Sága o Grettim* s. 100-101

¹⁷ tamtéž s. 90

¹⁸ *Sága o lidech z Eyru* s. 85

¹⁹ tamtéž s. 97

„Ve Fróðá pokročily práce se senem tak daleko, že celá louka před dvorem byla posečena a téměř polovic sena bylo usušeno.“²⁰

„Potom se bouře utišila a tu přišla ze západu od pobřeží Kjallakovců posila.“²¹

Scéna a zpráva jsou tedy dva základní narativní prvky, ze kterých se sága skládá. Jak shrnuje van den Toorn: „Der Bericht enthält in gedrängter Form geordnete Mittelungen, die für ein Verstehen der ganzen Erzählung notwendig sind, die Szene dagegen hebt in ausführlicher Form Gipfelpunkte der Handlung auf anschauliche Weise hervor.“²²

Velmi diskutovanou otázkou v souvislosti se strukturou rodové ságy je, zda jsou jednotlivé scény propojeny na základě určitého jednotného kompozičního principu či nikoliv. Debatu na toto téma rozpoutala studie Theodora Anderssona nazvaná *The Icelandic Family Saga: An Analytic Reading*.²³ V tomto díle vyslovil Andersson názor, že velkou většinu rodových ság lze z hlediska struktury rozdělit na šest základních dějových částí/fází, velmi se podobajících pěti dějovým fázím dramatu.²⁴

Těmito fázemi podle něj jsou:

- 1) úvod – obsahuje informace o místě a čase děje a o vystupujících postavách, případně jejich předcích a příbuzných
- 2) konflikt – část ságy, zachycující vznik a vývoj konfliktu mezi postavami
- 3) vyvrcholení – postupná gradace konfliktu vrcholí střetem postav, většinou vedoucím ke smrti jedné z nich
- 4) pomsta – reakce poškozené strany na násilné řešení konfliktu
- 5) usmíření – dá se definovat stejně jako závěrečná část dramatu, čili jako konečný obrat v ději, směřující k uzavření konfliktu
- 6) dohra – zpravidla stručná poznámka o dalších osudech účastníků konfliktu, či o osudech jejich potomků

Podle Anderssona má rodová sága pyramidální dějovou linii, která sleduje vývoj konfliktu (mezi jednotlivci, či celými rody) a která eskaluje střetem dvou znesvářených stran: „dramatic

²⁰ tamtéž s. 108

²¹ tamtéž s. 51

²² van den Toorn: *Zur Struktur der Saga* s. 157

²³ Viz Andersson, Theodore M. *The Icelandic Family Saga: An Analytic Reading*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1967

²⁴ Andersson: *The Icelandic Family Saga* s. 5

line of the saga is thus a simple pyramid, the peak of which is the climax.“²⁵ Jak ovšem podotýká Lönnroth v recenzi na zmiňovanou Anderssonovu studii, podobný vývoj dějové linie je sice pro rodovou ságu typický, často ho však nelze beze zbytku aplikovat na celek ságy.²⁶ Kratší ságy se sevřenější dějovou linií sice lze rozdělit na větší narativní fáze, delší ságy s otevřenější kompozicí se však tomuto rozdělení vzpírají. Takovéto ságy jsou výrazně epizodického charakteru, skládají se z množství v podstatě samostatných příběhů a je těžké v nich hledat určité jednotné schéma, do kterého by bylo možné všechny jednotlivé epizody zařadit. Neboli jak Lönnroth výstižně podotýká: „A good saga man, like the author of *Njáls saga*, would try to establish various connections and correspondences between the episodes but he would hardly feel that every detail had to be justified from the viewpoint of the saga as a whole.“²⁷

Ještě radikálnější názor má Jesse Byock, který konstatuje, že na rodové ságy, a to ani na ságy kratšího rozsahu, jednotné dějové schéma aplikovat nelze. Sága se podle něj skládá z hromadění volněji propojených narativních jednotek. Byock tyto jednotky označuje jako *narrative particles* nebo *narrative units* a rozděluje je do dvou skupin.²⁸ Zprvce jsou to tzv. „aktivní jednotky“ (*active units*), které zobrazují jednotlivé fáze sporů mezi postavami. Ty pak Byock dále dělí na tři typy podle toho, jakou fázi konfliktu zobrazují – samotný konflikt, snahu o vyřešení konfliktu (*advocacy*) a konečné rozřešení konfliktu (*brokerage*). Druhou skupinou jsou jednotky „neaktivní“ (*nonactive units*), které jsou dále rozděleny na dva typy, nazvané *information* a *travel*. Tyto jednotky vyplňují prostor mezi jednotlivými fázemi sporů, o kterých sága vypráví. Jednotky informativní obsahují informace různého typu, například o čase, o postavách ságy, či o jejich rodině, jednotky nazvané *travel* pak zobrazují postavy ságy na cestách. Byock je toho názoru, že: „these units, both active and nonactive, which make up saga narrative are not governed by a sequential order (...).“²⁹ A právě fakt, že narativní

²⁵ Andersson: *The Icelandic Family Saga* s. 33

²⁶ Lönnroth: (rec.) Andersson: *The Icelandic Family Saga* s. 115

²⁷ Lönnroth: (rec.) Andersson: *The Icelandic Family Saga* s. 116. Steblin-Kamenskij v této souvislosti podotýká, že nezařaditelnost některých scén do jednotného narativního konstruktů je v rodové sáze častým jevem: „Materiál, který nebyl kompozičně opodstatněn, byl do ság zahrnován buď proto, že byl už v pramenech dané ságy, anebo prostě proto, že byl pokládán za pravdivý.“ (Steblin-Kamenskij: *Svět islandských ság* s. 75)

²⁸ Byock: *Feud* s. 206

²⁹ tamtéž

jednotky nejsou řazeny na základě nějakého dějového schématu, čili slovy Byocka „occur in no particular order“³⁰, je podle něj charakteristickým rysem konstrukce ságy.

Na otázku, zda jsou jednotlivé epizody v rodové sáze zasazeny do jednotného dějového schématu, či zda jsou „volně“ propojeny, nelze podat jednoznačnou odpověď. Dějové schéma, definované Anderssonem, v kratších ságách vysledovat lze, a je skutečně možné do něj zařadit všechny popisované epizody. V delších ságách, které mají zpravidla více hlavních hrdinů, však toto učinit nelze.³¹

Van den Toorn takto z hlediska struktury dělí ságy na dva typy, které označuje jako *Entwicklungssaga* („vývojová sága“) a *panoramische Saga* („panoramatická sága“).³² Rozhodujícím prvkem zde přitom je to, zda sága má jednoho hlavního hrdinu, či více hlavních postav. První typ ságy se vyznačuje uzavřenější kompozicí a přítomností hlavní dějové linie, která se soustředí kolem jednoho hrdiny, jehož jméno stojí většinou přímo v názvu ságy. Z jeho života je buď zobrazena určitá část (např. *Sága o Hrafnkelovi, knězi Freyově*, *Sága o Erikovi Zrzavém*), anebo je v sáze sledován celý život hrdiny od narození až do smrti (např. *Sága o Gunnlaugovi, hadím jazyku*, *Sága o Gíslim Súrssonovi*). V prvním případě je možné ságu kompozičně přirovnat k novele, ve druhém pak k biografii či možná částečně též k vývojovému románu.

Druhý typ rodových ság zobrazuje buď osudy celého rodu, anebo určitého společenství, žijícího na stejném místě (např. *Sága o lidech z Lososího údolí*, *Sága o lidech z Eyru*). Tento typ ság postrádá hlavní dějovou linii, je tvořen postupným líčením jednotlivých příběhů, má výrazně epizodickou strukturu. Pro tyto ságy je typická, jak píše Steblin-Kamenskij: „(...) neuzavřenost či otevřenost kompozice, nepřítomnost hotové tradiční fabule, volné řazení více či méně samostatných epizod, spojených často pouze společnými postavami.“³³ Kompozičně lze tento typ ság přirovnat nejspíše ke kronice.

Mnoho rodových ság však nelze jednoznačně zařadit ani do jedné z výše zmíněných skupin. Mísí se v nich narativní forma obou dvou. Takovéto ságy například nejprve sledují jednu hlavní dějovou linii, pak ji však opouští a sledují jinou. Jako příklad lze uvést *Ságu o*

³⁰ Byock: *The Family and Sturlunga Sagas* s. 144

³¹ Většinou je ovšem možné „rozdělit“ delší ságu na několik kratších příběhů s pyramidální dějovou linií. Tyto příběhy jsou však poměrně volně propojeny a navíc jsou kolem nich často nahromaděny ještě různé další „vedlejší“ epizody.

³² van den Toorn: *Zur Struktur der Saga* s. 147-148

³³ Steblin-Kamenskij: *Svět islandských ság* s. 75

Egilovi Skallagrímsonovi, která se v zásadě skládá ze dvou kratších vývojových ság – první sleduje osudy Islandřana Kveldúlf a jeho syna Þórólfa a druhá pak osudy samotného Egila. Dále jsou takové ságy, které sice sledují jednu hlavní dějovou linii od začátku až do konce, ta je však neustále přerušována různými vedlejšími liniemi. Tak je tomu například v *Sáze o Njálovi*. Touto ságou se sice vine hlavní linie, která sleduje vztah Njála a jeho přítele Gunnara a spory, ve kterých figurovali, do této linie však místy vstupují další „vedlejší“ epizody.

1.2 Narativní čas

Existuje mnoho studií zabývajících se definicí pojmu narativní čas a jeho vymezením vůči času fyzikálnímu. V této práci budu za účelem definice narativního času vycházet především z děl českých literárních vědců, konkrétně ze studií Lubomíra Doležela³⁴, Alice Jedličkové³⁵ a Petra Bílka³⁶.

Doležel konstatuje, že výchozím bodem všech narativů je vždy čas fyzikální (reálný, historický).³⁷ Pod pojmem fyzikální čas rozumíme souvislý, jednosměrný tok času, pro jehož měření si lidstvo stanovilo abstraktní jednotky jako hodiny, minuty apod. Tento čas je považován za objektivní. V rámci vyprávění je čas fyzikální transformován do času narativního, neboli času literárního/fikčního. Během této transformace se všechny vlastnosti fyzikálního času podstatně mění.³⁸ Zákonitosti, které platí pro čas fyzikální, pro čas narativní neplatí. Chronologická posloupnost děje bývá často narušena, čas může přeskakovat z jedné časové roviny do jiné, může také různě zrychlovat, zpomalovat, natahovat se apod.

Transformaci času fyzikálního do času narativního lze zjednodušeně popsat jako transformaci času příběhu do času diskurzu.³⁹ Čas příběhu představuje vstupní formu času

³⁴ Viz Doležel, Lubomír. „Schéma narativního času“ In: *Studie z české literatury a poetiky*. Praha, 2008 s. 256-264

³⁵ Viz Jedličková, Alice. „Čas a jeho úloha při konstituování narativního díla“ In: M. Červenka a kol. *Na cestě ke smyslu*. Praha: Torst, 2005

³⁶ Viz Bílek, Petr A. *Hledání jazyka interpretace k modernímu prozaickému textu*. Brno: Host, 2003

³⁷ Doležel: *Schéma narativního času* s. 256. Stejně jako v základech všech fikčních světů leží vždy svět reálný, od něhož se nikdy nelze zcela odpoutat, tak v základech narativního času leží čas fyzikální.

³⁸ Doležel *Schéma narativního času* s. 256

³⁹ Jak upozorňuje Jedličková, pojmy *čas příběhu* a *čas diskurzu* jsou známy také pod jinými označeními. V novodobých počátcích teorie vyprávění zavedla ruská formální škola označení *čas fabulační* a *čas vyprávění*. Ve vazbě na strukturalistickou koncepci díla jako znaku bývá zase tato relace časů označována jako *čas signifikátu* a *čas signifikantu*. Terminologicky nejširše se prosadily pojmy, které zavedl německý literární vědec Günther Müller, *čas vyprávěný (erzählte Zeit)* a *čas vyprávění (Erzählzeit)*. Gérard Genette později zavádí namísto pojmu *čas vyprávěný* termín *čas příběhu*. V českém literárním prostředí se nejčastěji setkáme právě s tímto označením, tzn. *čas vyprávění* (nebo *čas diskurzu*) a *čas příběhu*.

fyzikálního, která se v rámci vyprávění transformuje na čas diskurzu. Čas příběhu definuje Doležel jako „sled, trvání a směr toku lidských i přírodních událostí, jež nám narativní dílo předkládá (...).“⁴⁰ Tento čas odpovídá svými parametry času fyzikálnímu, je „souvislým tokem s pravidelnou metrikou (...).“⁴¹ Jeho transformace do času diskurzu probíhá na základě autorova výběru určitých událostí, které chce ve vyprávění představit. Jak píše Paul Ricoeur: „vyprávět znamená, abychom užili výrazu Thomase Manna, „dávát stranou“, (*aussparen*), to jest zároveň vybírat a eliminovat.“⁴²

Čas diskurzu je, slovy Doležela, „fázový, segmentovaný, nestejněměrný.“⁴³ Některé události zobrazuje autor podrobněji, takže čas diskurzu se zpomaluje a přibližuje se času příběhu, jiné události však líčí pouze zběžně, takže čas diskurzu běží rychleji než čas příběhu. Čas diskurzu navíc nemusí plynout chronologicky, události mohou v narativu být řazeny v přeházeném pořadí. Jak píše Jedličková: „Literární narativ má volnost – kromě zásadní volnosti, co bude řečeno a co vynecháno – v tom, že nemusí vtěsňovat události do nějaké pravidelné časové konstrukce: tvoří vždy znovu svou vlastní.“⁴⁴

Analýza kategorie času v literárním díle spočívá právě v popsání času diskurzu a času příběhu a stanovení rozdílů mezi nimi. Popsat čas příběhu je obtížné, protože je při transformaci na čas diskurzu různě deformován. Jak píše Doležel: „jedinou možností, jak ho popsat, je metoda rekonstrukce.“⁴⁵ Pomocí časových údajů obsažených v literárním díle se můžeme pokusit stanovit, kdy a v jak dlouhém časovém intervalu se příběh odehrál, případně také, kdy se odehrály a jak dlouho trvaly jednotlivé popisované události.

Čas diskurzu lze popsat na základě jeho srovnání s časem příběhu. Slovy Doležela: „Většina vlastností naratologického času může být popsána sérií operací prováděných na fyzikálním času.“⁴⁶ Bílek i Jedličková vycházejí při definici vztahu mezi časem diskurzu a příběhu ze tří kategorií, které za tímto účelem formuloval Gérard Genette.⁴⁷ Jedná se o kategorie *uspořádání*, *trvání* a *frekvence*. Genettovy kategorie budou, jak už bylo řečeno, výchozím bodem při analýze narativního času také v této práci.

⁴⁰ Doležel: *Schéma narativního času* s. 257

⁴¹ tamtéž

⁴² Ricoeur: *Čas a vyprávění II.* s. 120

⁴³ Doležel: *Schéma narativního času* s. 258

⁴⁴ Jedličková: *Čas a jeho úloha při konstituování narativního díla* s. 199

⁴⁵ Doležel: *Schéma narativního času* s. 257

⁴⁶ Doležel: *Schéma narativního času* s. 256

⁴⁷ Viz Genette, Gérard. „Rozprava o vyprávění“ In: *Česká literatura* 51, 2003

Kategorie *trvání* se týká poměru mezi časem, který zabere čtení o určité události (*čas vyprávění*) a časem, po kterou daná událost ve skutečnosti trvá (*čas vyprávěný*). Může zde dojít k pěti základním situacím:

- a) čas diskurzu je kratší než čas příběhu
- b) totéž, s tím rozdílem, že čas diskurzu je nulový
- c) čas diskurzu je roven času příběhu
- d) čas diskurzu je delší než čas příběhu
- e) totéž, s tím rozdílem, že čas příběhu je nulový

Jednotlivé situace budou podrobněji popsány ve třetí kapitole této práce, která se bude zabývat vztahem mezi časem příběhu a diskurzu z hlediska *trvání* v rodové sáze.

Kategorie *uspořádání* postihuje „způsob přeuspořádání času událostí v rámci konkrétního narativního diskurzu.“⁴⁸ Nabízí se zde dvě možnosti:

- a) normální následnost – pořadí událostí není v diskurzu změněno, tzn. sled událostí zůstává chronologický
- b) anachronická následnost – přirozený sled událostí je v diskurzu narušen, a to buď v podobě *analepse* (diskurs se vrací k událostem, které se odehrály v minulosti), anebo *prolepse* (diskurs předjímá události, které se v příběhu teprve odehrají)

Poslední Genettova kategorie, **kategorie *frekvence***, postihuje, slovy Bílka „počet výskytů téže události v rovině příběhu a v rovině diskurzu.“⁴⁹ Zde lze mluvit o čtyřech různých možnostech:

- a) jedinečnost – událost je zobrazena jak v příběhu, tak v diskurzu pouze jednou
- b) násobená jedinečnost – událost se vyskytuje v příběhu opakovaně a je opakovaně zaznamenávána také diskursem

⁴⁸ Bílek: *Hledání jazyka interpretace* s. 152

⁴⁹ Bílek: *Hledání jazyka interpretace* s. 154

- c) opakování – událost se v příběhu vyskytuje pouze jednou, ale v diskurzu je zaznamenávána opakovaně
- d) iterativnost – události, v příběhu se opakující, jsou v diskurzu shrnuty jedním zobrazením

Jak upozorňuje Doležel, velkou roli ve formování narativního času může hrát také čas vypravěče, či různé formy subjektivních časů, jako například časy postav. Čas vypravěče je však v sáze téměř absolutně redukován – ságu lze označit za takový typ narativu, který Doležel nazývá „narativem bez času vypravěče“ neboli „klasický“ narativ ve třetí osobě s důsledně „pasivním“ vypravěčem.⁵⁰ Vypravěč děj ságy nijak nekomentuje, ustupuje do pozadí a nechává promlouvat jen postavy. Jak píše van den Toorn: „die Erzählerperspektive sozusagen neutral ist: der Verfasser tritt hinter seine Figuren zurück und lässt sie selbst zu Worte kommen (...)“.⁵¹ Ani subjektivní vnímání času u jednotlivých postav se v sáze prakticky neprojevuje, a to z toho důvodu, že vypravěč nikdy nezobrazuje vnitřní svět postav, jejich pocity a myšlenky. Na výslednou podobu narativního času v sáze mají tedy tyto „subjektivní časy“ minimální vliv, a proto nebudou v rámci této práce zkoumány.

Analýza narativního času v sáze bude následovat za kapitolami, týkajícími se datace a časových údajů v sáze a v práci jí bude věnován největší prostor. Každá z výše uvedených Genettových kategorií bude pojednána v samostatné kapitole.

1.3 Dosavadní výzkum časové konstrukce ságy

Jak už bylo naznačeno, studium časové konstrukce ságy otevírá velmi široký prostor ke studiu, protože čas v sáze může být, stejně jako v každém jiném literárním žánru, zkoumán z mnoha různých hledisek. Proto se bude tato práce zabývat pouze určitými vybranými problémy, spojenými s tímto tématem. Účelem této podkapitoly je shrnout, kteří badatelé se tou kterou problematikou doposud zabývali.

Předně bude zkoumáno, na jakém principu je založena datace událostí v sáze. Této problematice se podrobněji věnovala islandská badatelka Ólafía Einarisdóttir, která srovnávala typ chronologie, jaký je využíván v raných islandských historiografických dílech s

⁵⁰ Doležel: *Schéma narativního času* s. 259

⁵¹ van den Toorn: *Zur Struktur der Saga* s. 158

chronologií, která je používána v královských a rodových ságách.⁵² V rámci této práce se zaměřím především na studium specifických rysů datace v rodové sáze, kterou následně srovnám s datací v sáze královské a v sáze o dávnověku. V souvislosti s tím se budu zabývat také časovými údaji, používanými v sáze. Ukážu, jaké typy časových údajů se v sáze nejčastěji vyskytují a jaká je jejich funkce ve vyprávění. Touto otázkou se zatím spíše okrajově zabývali Aron Gurevič a M. C. van den Toorn.⁵³

Časové údaje se v sáze zpravidla vyskytují ve velkém množství, a proto se nabízí otázka, zda je možné na jejich základě rekonstruovat čas příběhu, tzn. dobu, kdy se události, popisované v sáze, odehrály. Tato problematika byla a je v souvislosti se všemi typy ság velmi diskutovaná, protože možnost určit data jednotlivých událostí je samozřejmě velmi lákavá. Mnoho badatelů se již otázkou možnosti či nemožnosti přesné datace děje ságy hlouběji zabývalo, v této souvislosti lze jmenovat například Guðbranda Vigfússona⁵⁴, Hartmuta Röhn⁵⁵, Jamieho Cochran⁵⁶ či již zmiňovanou Ólafii Einarsdóttir.⁵⁷ Jiní badatelé, například Aron Gurevič či Steblin-Kamenskij však smysl podobných snažení zpochybňují.⁵⁸ Upozorňují na skutečnost, že letopočty jsou rodovým ságám cizí, a proto je rekonstrukce absolutní chronologie anachronismem. Druhá kapitola této práce, ve které se budu zabývat datací a časovými údaji v sáze, by měla přispět též k vyřešení této otázky.

V další části práce budu v rámci analýzy narativní kategorie času zkoumat vztah mezi časem příběhu a časem diskurzu v sáze. Na obecné rovině, čili za cílem stanovit určité obecně platné zákonitosti poměru mezi časem příběhu a diskurzu v sáze, se této problematice doposud věnovali jen M. C. van den Toorn a Hartmut Röhn.⁵⁹ Všichni ostatní badatelé, kteří

⁵² Viz Einarsdóttir, Ólafía. *Studier i kronologisk metode i tidlig islandsk historieskrivning*. Stockholm: Natur och kultur, 1964

⁵³ Viz Gurevich, A. Y. „Space and Time in the Weltmodell of the Old Scandinavian Peoples“ In: *Mediaeval Scandinavia* 2 (1969) s. 42-53. Viz Toorn, M. C. van den. „Zeit und Tempus in der Saga“ In: *ANF* 76 (1961) s. 134-152

⁵⁴ Viz Vigfússon G. „Um tímatal í Íslendinga sögum í fornöld“ In: *Safn til ságu Íslands og íslenzkra bókmenta* 2, København, 1856

⁵⁵ Viz Röhn, Hartmut. *Untersuchungen zur Zeitgestaltung und Komposition der Íslendingasögur*. In: [=Beiträge zur nordischen Philologie 5], Basel, 1976, s. 30-42

⁵⁶ Viz Cochrane, Jamie. „Passing Time and the Past in Grettis Saga Ásmundarsonar“ In: Agneta Ney et al. (ed.). *Á austrvega. Saga and East Scandinavia. Preprint papers of the 14th International Saga Conference*, Vol. 1, Gävle: Gävle University Press, 2009, s. 193-195

⁵⁷ Viz Einarsdóttir: *Studier i kronologisk metode i tidlig islandsk historieskrivning* s. 244-246

⁵⁸ Viz Gurevich, A. Y. *Kategorie středověké kultury*. Praha: Mladá fronta, 1978. Viz Steblin-Kamenskij, M. I. „Tidsforestillingene i islendingesagaene“ In: *Edda* 68 (1968) s. 351-361

⁵⁹ Röhn: *Untersuchungen zur Zeitgestaltung und Komposition der Íslendingasögur*. van den Toorn: *Zeit und Tempus in der Saga*

se touto problematikou zabývali, tak činili pouze na konkrétní rovině, tzn. srovnávali čas příběhu a diskurzu v rámci analýzy jedné konkrétní ságy. Jako příklad lze uvést krátkou studii časové konstrukce *Ságy o Grettim* od Jamieho Cochran.⁶⁰

Nejdříve se budu zabývat poměrem mezi časem příběhu a diskurzu z hlediska *trvání*. Je čas diskurzu kratší, než čas příběhu, rovný času příběhu, nebo případně delší, než čas příběhu? Jaká z těchto situací se v sáze vyskytuje nejčastěji a snaží se vypravěč ságy jejím používáním dosáhnout nějakého uměleckého účelu? Proč jsou někdy rozsáhlá období času příběhu ve vyprávění zcela vynechána a jindy zase zobrazena nanejvýš detailně? A konečně jak souvisí tato skutečnost se způsobem, jakým staří Seveřané vnímali čas? K objasnění poslední otázky budu užívat studií Steblina-Kamenskiho a Arona Gureviče, zabývajících se chápáním času u starých Seveřanů.⁶¹

Dále bude poměr mezi časem příběhu a diskurzu zkoumán z hlediska *uspořádání*. Touto otázkou se dosud nikdo podrobněji nezabýval, bylo pouze konstatováno, že kompozice ság je chronologická, tzn. že události jsou líčeny v tom pořadí, v jakém se ve skutečnosti odehrály. Jak se však vypravěč vypořádává s případem, kdy se ve vyprávění kříží dvě souběžně se odehrávající dějové linie? Líčí je postupně, v podobě tzn. paralelního vyprávění, anebo se soustředí pouze na jednu z nich a druhou pak do vyprávění vkládá později v podobě *analepse* (tzn. návratu do minulosti)? Jsou vůbec v sáze používány (a případně v jaké míře) narativní techniky *analepse* a *prolepse* (předjímání budoucího dění)?

Tato oblast narativního času v sáze přináší velmi mnoho zajímavých otázek k zamyšlení. Jednou z nich je otázka, jakou funkci mají ve vyprávění tzv. předzvěsti. Předzvěsti, ve kterých je určitým způsobem, někdy velmi názorně, jindy pouze v náznacích, předjímáno budoucí dění, se ve všech typech ság vyskytují ve velké míře. Mohou mít různou podobu, nejčastěji se však jedná o sen či věštbu. V souvislosti s předzvěstmi v sáze budou zkoumány především dvě otázky. Zaprvé se pokusím odpovědět na otázku, zda lze předzvěsti označit za *prolepse*. Jinými slovy, narušují předzvěsti linearitu času diskurzu či nikoliv? Druhá otázka pak bude zkoumána v souvislosti se vztahem času příběhu a diskurzu v oblasti *frekvence*. V rámci předzvěstí totiž často dochází k tomu, že událost, která se v příběhu objevuje pouze jednou, je

⁶⁰ Cochrane: *Passing Time and the Past in Grettis Saga Ásmundarsonar* s. 193-200

⁶¹ Viz Steblin-Kamenskij, M. I. „Tidsforestillingene i islendingesagaene“ In: Edda 68 (1968) s. 351-361. Viz Gurevich, A. Y. „Space and Time in the Weltmodell of the Old Scandinavian Peoples“ In: *Mediaeval Scandinavia* 2 (1969) s. 42-53. Gurevičova studie se zabývá též chápáním času v jiných starověkých a středověkých kulturách.

v diskurzu tematizována víckrát. Zde se můžeme ptát, jaký umělecký účel tímto vypravěč ságy sleduje, čili, jakou funkci předzvěst v sáze má?

Na otázku funkce předzvěsti v sáze panují různé názory, tématem se doposud zabývalo mnoho badatelů. Rozsáhlou studii na téma předzvěsti v sáze provedl Gerhard Loescher.⁶² Roli snů v královské *Sáze o Sverrim* zkoumal také jiný německý badatel, Hans-Werner Löbner.⁶³ Tématem se částečně zabýval též Hartmut Röhn.⁶⁴ Také Steblin-Kamenskij se vyjadřuje k funkci předzvěsti v sáze⁶⁵ a krátkou stat' na téma věštby a proroctví v ságách o dávnověku napsala též australská badatelka Judy Quinn.⁶⁶

Tímto je výčet problémů, které budou v této práci předmětem hlubšího studia, kompletní. Jak bylo výše konstatováno, téma čas v sáze je velmi obsáhlé, a bylo proto nutné vybrat pro podrobnější analýzu pouze některé jeho aspekty. Hlavní důraz přitom bude položen na studium časové konstrukce ságy rodové, samostatné kapitoly pak budou věnovány narativnímu času v sáze královské a v sáze o dávnověku.⁶⁷

⁶² Viz Loescher G. *Gestalt und Funktion der Vorausdeutung in der isländischen Sagaliteratur*, Studien zur Interpretation der Isländersagas. Tübingen, 1956

⁶³ Viz Löbner, Hans-Werner. *Reden und Träume als strategische Elemente der Geschichtsschreibung des Mittelalters*. Freiburg in Br. : Philosophischen Fakultäten der Albert-Ludwigs Universität, 1992

⁶⁴ Röhn: *Untersuchungen zur Zeitgestaltung* s. 138-146

⁶⁵ Steblin-Kamenskij: *Tidsforestillingene i islendingesagaene* s. 351-361

⁶⁶ Viz Quinn, Judy. „A chant came to her lips“ In: *Sagas and the Norwegian Experience*. Trondheim: Senter for middelalderstudier, 1997 s. 533-542

⁶⁷ Co se týká původních textů ság, které byly za účelem této práce zkoumány, většina z nich pochází z edic Finnura Jónssona a Guðniho Jónssona. Z nich byly také vybrány ukázky a příklady, které budou v práci uváděny. (Jónsson, Finnur: *Egils saga Skallagrímsonar*, *Gísla saga Súrssonar*. In: *Altnordische Saga-Bibliothek*. Halle: Verlag von Max Niemeyer, 1903. Jónsson, Guðni: *Fornaldar sögur Norðurlanda*. Reykjavík: Íslendingasagnaútgáfan, 1954. Jónsson, Guðni: *Íslendinga sögur*. Reykjavík: Íslendingasagnaútgáfan, 1953) České překlady ukázek pak byly částečně čerpány, tam kde takováto vydání existují, z českých vydání ság, částečně byly použity překlady vlastní. U starších českých překladů byla, co se týká přepisu staroseverských názvů a vlastních jmen, upravena ortografie podle nové ortografické normy. Tzn. původní staroseverské znaky (ð, þ, þ, æ, œ, ö) ve jménech byly zachovány (např. Þórold, Þorgrím, Sigurð). V případě, že existují počeštěné formy staroseverských jmen, byly užívány tyto formy (např. *Sága o Erikovi Zrzavém*).

2. Způsob datace v rodové sáze

Cílem této kapitoly je ukázat, na jakém principu je založena datace událostí v rodové sáze (dále jen sáze). Specifické rysy časové konstrukce ságy budou předvedeny na základě jejího srovnání s letopisem a kronikou. Začněme tedy krátkým popisem časové konstrukce těchto dvou žánrů.

2.1 Letopis, kronika a romanizovaná kronika

Letopis i kronika se vyznačují analistickým zápisem událostí, tzn. řadí popisované události v chronologické posloupnosti. V souvislosti s oběma žánry mluvíme o tzv. chronologické nebo kronikářské kompozici.⁶⁸ Charakteristickým rysem této metody zobrazení skutečnosti je podřízení popisované látky analistickému zápisu: „Metoda posloupnosti s sebou přináší jen určitá konkrétní fakta, právě taková a ne jiná, výběr fakt je jednoznačně dán časovou posloupností.“⁶⁹ K soupisům roků jsou přiřazovány jednotlivé významné události, které se v dané době odehrály, aniž by mezi nimi byla jiná, než časová souvislost. Pro ilustraci uvádím ukázkou z *Kosmovy kroniky*:

„Roku od narození Páně 1121

Osení se špatně urodilo pro veliká sucha, jež trvala celé tři měsíce: březen, duben a květen.

Téhož roku kníže Vladislav znovu vystavěl hrad Donín, rovněž i hrad Podivín, stojící na Moravě na řece Svratce.

Téhož roku vystavěli nějací Němci uvnitř hranic českých ve hvozďě, k němuž se jde přes ves Bělou, hrad na strmé skále. Uslyšev o tom kníže Vladislav, vzal s sebou tři čtyři vybraných bojovníků, přepadl znenadání hrad a dobyl ho. (...) Zima toho roku byla silně větrná a teplá a byly veliké povodně.⁷⁰

⁶⁸ Karpatský: *Malý labyrint literatury* s. 268

⁶⁹ Pospíšil: *Labyrint kroniky* s. 19

⁷⁰ Kosmas: *Kronika česká* s. 181-182

Letopis i kronika zaznamenávají události jednotlivých let určité periody „postupně v časovém sledu a nesnaží se v nich hledat žádné hlubší souvislosti.“⁷¹ Jednotlivé události jsou uspořádány a propojeny výhradně na základě souvislostí časových, nikoliv na základě souvislostí kauzálních. V letopisu tvoří převládající formu vyprávění zpráva, jen velmi výjimečně nad vypravěčem historikem zvítězí vypravěč epik, který opouští věcné líčení událostí a přechází do scénického vyprávění. V kronice je tomu jinak, některé kroniky se sice blíží strohému stylu letopisů, jiné jsou však epičtější. Ivo Pospíšil, který zkoumá různé modifikace žánru kroniky, dochází k závěru, že „historicky vzato, kronika vystupuje ve čtveré podobě“.⁷² Tyto čtyři podoby kroniky označuje jako *kroniku*, *romanizovanou kroniku*, *románovou kroniku* a *kronikalizovaný román*. *Románová kronika* a *kronikalizovaný román* jsou útvary vzniklé až v moderní době, na základě spojení kronikářské metody a románového žánru, a v této práci se jimi proto nebudu zabývat.⁷³ Pojmy *kronika* a *romanizovaná kronika* se vztahují přímo k žánru kroniky. Zavedením pojmu *romanizovaná kronika* řeší Pospíšil problém, spočívající v tom, jak už bylo konstatováno, že zatímco některé kroniky se svým stylem blíží letopisům, jiné jsou epičtější.

Označení *kronika* se vztahuje k takovým textům, v nichž je, stejně jako v letopisu, kauzalita rozvinuta slabě, souvislost událostí je určena výhradně časovou posloupností. Na rozdíl od letopisu jsou sice v kronice některé události rozpracovány v podobě kratších uzavřených příběhů s dramaticky konstruovaným syžetem, tyto příběhy jsou však též začleněny do chronologické linie. Označení *romanizovaná kronika* pak zahrnuje „epičtější“ kroniky, které „narušují analistický zápis, rozvíjejí barvitě popisy a zábavnou funkci literatury.“⁷⁴

Jak dále píše Pospíšil, na jedné straně tedy stojí útvar, ve kterém je příběhovost úplně podřízena analistickému zápisu, na druhé straně pak útvar, který se vyznačuje naopak „zesílenou příběhovostí a oslabenou juxtapozičností.“⁷⁵ Jedná se v podstatě o „řetězce

⁷¹ Karpatský: *Labyrint literatury* s. 258. Kronika na rozdíl od letopisu nezaznamenává události každého jednotlivého roku, ale spíše delších časových úseků. (Karpatský: *Malý labyrint literatury* s. 279-280) Není to ovšem pravidlem, existují kroniky, které jsou, stejně jako letopisy, děleny do kapitol podle jednotlivých let. Například v *Kosmově kronice* autor zaznamenává události jednotlivých let. Ve většině kronik jsou však vylíčeny pouze události některých let, a některé roky jsou vynechány. Tak je tomu například v *Dalimilově kronice*.

⁷² Pospíšil: *Labyrint kroniky* s. 20

⁷³ tamtéž s. 21

⁷⁴ *Romanizovaná kronika*, jak dále Pospíšil dodává, „představuje fázi vývoje žánru kroniky od historického díla dokumentární platnosti ke krásné literatuře. (tamtéž s. 20)

⁷⁵ tamtéž s. 30

příběhů, které jsou spojeny chronologickou vazbou.“⁷⁶ Zde je ovšem třeba zdůraznit jednu důležitou skutečnost. Pospíšil má pravdu v tom, že v epičtějších kronikách podrobnější vyličení některých epizod místy „překrývá“ analistické členění látky do jednotlivých let. I přes tuto skutečnost však stále zůstává i v těchto kronikách časová osa v popředí a jednotlivé události a epizody jsou na ní vkládány. Přes občasnou absenci analistického zápisu je tedy příběhovost i zde podřízena členění do jednotlivých let.

Studium časové konstrukce rodové ságy by mělo ukázat, zda i v sáze stojí v popředí určitá časová osa, ke které jsou přiřazovány jednotlivé události či nikoliv. Jinými slovy lze v souvislosti se ságou mluvit o analistické metodě zápisu?

2.2 Kronikářský přístup vypravěče rodové ságy?

Časová konstrukce rodové ságy se v některých svých rysech časové konstrukci kroniky podobá. Tato podobnost spočívá jednak v líčení popisovaných událostí v chronologické posloupnosti a především pak ve snaze o jejich uvedení do časových souvislostí. Ólafía Einarsdóttir píše: „Den islandske ættesaga var influeret af den videnskabelige historieskrivning i måden at præsentere stoffet på (...). I mange af ættesagaerne har forfatteren gjort sig megen umage for at gøre rede for de tidsmæssige relationer mellem de skildrede begivenheder (...).“⁷⁷ Tento přístup ke zpracování látky je přitom stejný nezávisle na tom, zda se jedná o události dlouhého či krátkého časového rozpětí: Pro ilustraci uvádím tři krátké ukázky ze *Ságy o Egilovi, synu Skallagrímově*. V první z nich je stručně popsáno dění na norském trůně v rozmezí několika let, ve druhé dění týkající se příjezdu jistého Nora na Island a jeho usazení se na Islandu, odehrávající se v rozmezí necelého jednoho roku, a ve třetí útěk Egilla Skallagrímsona před králem Erikem Krvavou sekerou, trvající dva dny. Ve všech třech případech si lze povšimnout, že časové souvislosti mezi událostmi jsou na základě velkého množství časových údajů jasně určeny (*Eg* lvii, *Eg* xxxix, *Eg* xlv):

⁷⁶ tamtéž

⁷⁷ Einarisdóttir: *Studier i kronologisk metode* s. 251

Haraldr enn hárfagri setti sonu sína til ríkis í Nórøgi, þá er hann tók et eldaz, gerði Eirík konung yfirkonung sona sinna allra, ok er Haraldr hafðu verit sjau tǫgu vetra konungr, þá seldi hann í hendi Eiríki syni sinum ríkis. Í þann tíma ól Gunnhildr son, ok jós Haraldr konungr vatni ok gaf nafn sitt (...) en þrimr vetrum síðarr andaðiz Haraldr konungr á Rogalandi (...) En eptir andlát hans var deila mikil milli sona hans (...) en Eiríkr feldi þá báða bræðr sína í Túnsbergi einum vetri eptir andlát Haralds konungs.

Þat varð til tíðenda, meðan Þórólfr hafði verit útanlendis, en Skallagrímr bjó at Borg, at eitt sumar kom kaupskip af Nórøgi í Borgarfjörð (...) Máðr hét Ketill (...), er átti skip þat. (...) Ketill ætlaði at fá sér bústað á Íslandi, hann kom síð summers. Skallagrímr vissi ǫll deili á honum, bað Skallagrímr honum til vistar með sér með alt foruneyti sitt. Ketill þegðiz þat, ok var hann um vetrinn með Skallagrími, þan vetr bað Geirr, sonr Ketils, Þórunnar, dóttur Skallagríms (...). en eptir um várit vísaði Skallagrímr Katli til lands (...)

Egill fór nú um nóttina, ok leitaði þar til, er skipin váru, en hvar sem hann kom til strandar, þá var þar alt menn fyrir, hann fór

„Harald Krásnovlasý ustanovil své syny k moci v Norsku, **když počínal stárnout**, a krále Erika učinil vrchním králem všech svých synů. **A když již byl Harald králem sedmdesát let**, odevzdal moc Erikovi synu svému. **Toho času** porodila Gunnhilda syna, i polil ho král Harald vodou a dal mu své jméno (...). **A po třech letech** umřel král Harald v Rogalandu (...) **A po jeho smrti** byl veliký svár mezi jeho syny (...) Erik **pak** zabil oba své bratry v Túnsbergu **jeden rok po smrti krále Haralda**.“⁷⁸

„Toho času, kdy Þórólfr byl v cizině a Skallagrím bydlil na Borgu, přihodila se ta novina, že **jednoho léta** přijela kupecká loď z Norska do Borgarfjordu. Ketil slul muž (...), jemuž náležela ta loď. (...) Ketil zamýšlel usadit se na Islandu. Přijel tam **pozdě v létě**. Skallagrím ho znal dokonale i nabídl mu pobyt u sebe se vším tovaryštvem jeho. Ketil to přijal a byl **tu zimu** u Skallagríma. **Tu zimu** ucházel se Geir, syn Ketilův, o Þórunu, dceru Skallagrímovu (...) **A na jaře potom** vykázal Skallagrím Ketilovi pozemky (...)“⁷⁹

„Egil **se nyní v noci** hleděl dostat tam, kde byly lodě, ale kamkoliv přišel na břeh, všude byli lidé. I chodil **celou tu noc** a nikde se

⁷⁸ *Sága o Egilovi, synu Skallagrímově* s. 123

⁷⁹ *tamtéž* s. 75

nótt þá alla ok fekk hvergi skip, en er lýsa tók, var hann staddr á nesi nokkuru. Hann sá þá ey eina (...) Þá hjólp han á sund ok létti eigi fyrr, en hann kom til eyjarinnar, hon hét Sauðey (...). En er hann kom til eyjarinnar, vatt hann klæði sín, þá var dagr ljóss, ok sól farinn. Eiríkr konungr lét rannsaka eyna, þegar ljóst var (...), ok fanz Egill eigi, var þá farit á skipi til annarra eyja at leita hans, þat var um kveldit, at tólf menn reru til Sauðeyjar at leita Egils (...) Ok er leiti bar í milli þeira ok skipsins, þá stóð Egill upp ok gekk til skipsins. (...) en Egill dró at sér festina ok hljóp út á skipit (...) ok reri á brott skipinu, fór hann þá nótt alla ok daginn eptir ok létti eigi fyrr, en hann kom til Þóris hersis.

nedostal k lodi. **Když pak počínalo svítat**, byl právě na nějakém mysu. Odtud viděl jeden ostrov (...) **Pak** skočil do vody a plaval a neustal, až se dostal na ten ostrov, jenž slul Sauðey (...) **Když** Egil přišel na ostrov, ždímal si šaty, **byl již jasný den a slunce vyšlo**. Král Erik dal prohledat ostrov, **hned jak se rozednilo** (...) ale Egila nenašli. Jeli tedy s lodí na jiné ostrovy hledat ho. **Byl již večer**, když dvanáct mužů veslovalo na Sauðey, aby tam hledali Egila (...) A **když** hledající odešli tak, že nemohli vidět loď, vstal **pak** Egil a šel k lodí. (...) Egil přitáhl k sobě lano a vskočil na loď (...) a vesloval s lodí pryč. Plul **celou tu noc a ten den potom** a neustal, až přijel k hersimu Þórimu.⁸⁰

Uvedené ukázky potvrzují skutečnost, že vypravěč ságy je, slovy van den Toorna, „velmi časově uvědomělý“.⁸¹ Pomocí různých typů časových údajů blíže specifikuje dobu, kdy se ta která událost odehrála, a většinou též uvádí časové souvislosti mezi jednotlivými ději.⁸² Na prvních dvou příkladech si však lze povšimnout, že způsob datace událostí v sáze se výrazně odlišuje od způsobu datace, používaného v letopisu či kronice. Jak v sáze, tak v kronice jsou sice události uvedeny do souvislostí na základě určité chronologie, jde však o chronologie velmi různého typu. Letopis a kronika využívá tzv. „absolutní chronologie“. (Einarsdóttir ji také nazývá *lærd kronologi*, „učená chronologie“.)⁸³ Jedná se o chronologii, založenou na určité časové stupnici s pevně daným výchozím bodem, k němuž jsou pak jednotlivé popisované události vztahovány. V naší kultuře slouží jako tato stupnice

⁸⁰ *Sága o Egilovi, synu Skallagrímově* s. 84

⁸¹ van den Toorn: *Zeit und Tempus in der Saga* s. 137

⁸² Z uvedených ukázek je též patrné, že časové údaje v sáze zaplňují poměrně velkou část textu. V první ukázce tvoří poznámky týkající se času dokonce celou třetinu všech slov.

⁸³ Einarsdóttir: *Studier i kronologisk metode* s. 143

křesťanský letopočet, odvíjející se od okamžiku narození Krista.⁸⁴ Jako ukázkou absolutní chronologie, založené na dataci pomocí křesťanského letopočtu, uvádím několik úryvků z islandských análů (*Ann*):

*Cristz ar m. ccc.xxx. andadiz Laurencius
byskup. Hann dreyndi aadr litlu at hann
þottiz hallda a heilags mannz beini.*

*d x. Hormillda pafi ix ar. Justinus senior viij
ar.*

d xl. Ardus regis Angelorum.

*Anno domini m. ccc. xxx. Hinn goði vetr.
Eclipsis solis .xvij. kal. augusti.*

Léta Páně 1330. zemřel biskup Laurencius.
Sníl o tom, že má v držení ostatky svatého
muže.

510. Hormisdas papežem 9 let. Justinus starší
8 let.

540. Adda vládne Anglům.

Léta Páně 1330. Dobrá zima. Zatmění slunce
7. srpna.

Datace událostí v rodové sáze naproti tomu není založena na abstraktní časové stupnici. Jak konstatuje Steblin-Kamenskij: „I sagaene fínnar við náttúrligvis aldri dateringer som «í áret 984», «í bygnnisen av det tiende árhundre» etc.“⁸⁵ A dále dodává: „Det er helt fremmed for ættesagaene á stille begivenhetene inn i en abstrakt kronologisk ramme.“⁸⁶ V souvislosti s rodovou ságou lze mluvit o tzv. „vnitřní či relativní chronologii“. (Einarsdóttir ji označuje také jako *folkelig kronologi*, „lidová chronologie“.)⁸⁷ Tato chronologie není založena na použití časové stupnice. Namísto abstraktního údaje – letopočtu – je pro dataci určité události použit údaj konkrétní – jiná událost. Relativní chronologie je dosaženo pomocí uvedení jedné události do časové souvislosti k jiné události. Jak píše Einarsdóttir: „Tidspunktet for en begivenhed bestemmes derved alene ved dens relation til andre begivenheder.“⁸⁸ Pro ilustraci tohoto způsobu datace událostí uvádím opět několik ukázek (*Eg lxxxvi, Eb lxv, Laxd xxxiv, Eg xx*):

⁸⁴ Jak podotýká Einarsdóttir, prvním, kdo začal používat křesťanský letopočet pro dataci událostí, byl anglický mnich Beda Ctihodný: „Beda benyttede først Kristi fødsel som udgangspunkt for dateringer i historisk litteratur, og hans kirkehistorie indeholder utallige årtalsangivelser.“ (Einarsdóttir: *Studier i kronologisk metode* s. 29)

⁸⁵ Steblin-Kamenskij: *Tidsforestillingene i islendingesagaene* s. 356

⁸⁶ Steblin-Kamenskij: *Tidsforestillingene i islendingesagaene* s. 356

⁸⁷ Einarsdóttir: *Studier i kronologisk metode* s. 143

⁸⁸ tamtéž s. 158

Grímr at Mosfelli var skírðr, þá er kristni var í lög leidd á Íslandi.

Snorri goði andaðiz í Sælingsdalstungu, einum vetri eptir fall Óláfs konungs ens helga, hann var þar jarðaðr at kirkju þeiri, er hann hafði gera látit.

Þat sama vár segir Guðrún skilit við Þorvald (...) Tvá vetr hofðu þau ásamt verit. Þat sama vár seldi Ingunn land sitt í Króksfirði (...) Í þenna tíma bjó Hallstein goði á Hallsteinsnesi fyrir vestan Þorskafjörð.

Fekk Grímr Beru þann vetr, er þeir Þórólf hofðu skiliz áðr um sumarit, var Grímr þá hálfþrítøgr at aldri, ok var þá skollótt.

„Grím na Mosfelli byl pokřtěn, **když bylo křesťanství učiněno zákonem na Islandě.**“⁸⁹

„Snorri zemřel na svém dvorci v Sælingsdalu **rok nato, co padl král Olaf Svatý**, a byl pochován u kostela, který sám dal postavit.“⁹⁰

„Téhož jara prohlásila Guðrún, že se s Þorvaldem rozvádí (...) Guðrún a Þorvald spolu žili dva roky. Téhož jara prodala Ingunn své pozemky v Króksfjördu (...) V té době žil goði Hallstein na západ od Þorskafjördu.“⁹¹

„Grím si vzal Beru **tu zimu, co v létě předtím se rozloučili s Þórólffem**. Grímovi bylo toho času dvacet pět let a byl lysý.“⁹²

Z uvedených příkladů je patrné, že události, využívané k dataci děje ságy, mohou být velmi různého charakteru. Na jednu stranu jsou to významné politické či náboženské události, jako je například smrt norského krále nebo christianizace Islandu (viz ukázka jedna a dvě), na druhou stranu to ale mohou být události rodinného charakteru, týkající se dění v rámci rodu (viz ukázka tři a čtyři). Podle Arona Gureviče lze události, využívané k dataci v sáze takto rozdělit na dva typy a to na základě toho, zda se dotýkají tzv. velké historie („grand history“) anebo, zda jsou lokálního neboli „rodinného“ charakteru.⁹³ Podívejme se nyní na oba způsoby datace v sáze podrobněji.

⁸⁹ *Sága o Egilovi, synu Skallagrímově* s. 206

⁹⁰ *Sága o lidech z Eyru* s. 131

⁹¹ *Sága o lidech z Lososiho údolí* s. 240

⁹² *Sága o Egilovi, synu Skallagrímově* s. 43

⁹³ Gurevič: *Space and Time* s. 51

2.2.1 Sága a „velká historie“

Skrze uvádění významných událostí politického či náboženského charakteru je děj ságy propojen s „velkou historií“, tzn. zasazen do historického času. Jak konstatuje van den Toorn: „Die Sagas ziemlich fest in der historischen, oder besser: historisch bestimmbaren Zeit verankert sind (...).“⁹⁴ Děj ságy je přitom dáván do souvislosti jak s politickými událostmi, odehrávajícími se na Islandu, tak také mimo Island.⁹⁵

Co se týká významných událostí, odehrávajících se mimo Island, jedná se zpravidla o smrt norského krále (či jiných králů, např. dánského či anglického) a nástup nového krále na trůn. Někdy však vypravěč odkazuje také na jiné události ze života králů, nejčastěji na to, kde zrovna v dané době pobývali. Pro ilustraci uvádím několik příkladů (*Eb liv*, *Eb liiv*, *Eg xlvii*, *Eg xxxvi*):

„Snorri zemřel na svém dvorci v Saelingsdalu **rok nato, co padl král Olaf Svatý** (...)“⁹⁶

„**Na konci vlády Olafa Svatého** podnikl Guðleif obchodní cestu do Dyfliny (Dublin) (...)“⁹⁷

„V Dánsku **ujal se té doby vlády Harald syn Gormův**.“⁹⁸

„**Erik, syn Haralda krále**, jenž slul Krvavá sekera, **byl toho času mladého věku a byl na vychování u Þóriho hersiho**, který byl synem Hróaldovým.“⁹⁹

Co se týká událostí politického a náboženského rázu, které se odehrávají na Islandu, pak se nejčastěji jedná o přijetí křesťanství na Islandu, o založení Alþingu a o události spojené s počátky osídlování Islandu a s prvními zábory půdy.¹⁰⁰ Uvádím opět několik ukázek (*Eb xxiv*, *Eb iii*, *Eb lvi*, *Eg xxiii*):

⁹⁴ van den Toorn: *Zeit und Tempus* s. 143

⁹⁵ Einarsdóttir podotýká, že vypravěči ság některé události velké historie, které pak ve vyprávění používají jako „záchytné časové body“, zřejmě převzali z rané islandské historiografické literatury, například z děl Ariho Učeného či Sæmunda Učeného: „Fra disse værker har sagaforfatterne kunnet hente en del kronologiske holdepunkter, omkring hvilke de siden har kunnet skabe en kronologisk opbygning af deres egen fortælling.“ (Einarsdóttir: *Studier i kronologisk metode* s. 252) Zde je ovšem třeba zdůraznit, že z historiografické literatury nebyla převzata absolutní chronologie, ale právě jen určité historické události, na které rodové ságy odkazují. Konkrétně se jedná například o přijetí křesťanství na Alþingu, nebo o příplutí Ingólfa Arnarsona na Island. Tento muž je považován za prvního Nora, který se usídlil na Islandu.

⁹⁶ *Sága o lidech z Eyru* s. 131

⁹⁷ tamtéž s. 128

⁹⁸ *Sága o Egilovi, synu Skallagrímově* s. 88

⁹⁹ tamtéž s. 71

¹⁰⁰ Alþing byl celoislandský sněm, který byl založen roku 930 a konal se vždy jednou za rok v létě.

„Na této výpravě objevil Erik Zrzavý Grónsko, strávil tam tři zimy, načež se vrátil na Island, kde se zdržel rok, a pak se znovu vypravil do Grónska, aby je osídlil. **To bylo čtrnáct let před přijetím křesťanství na Islandě.**“¹⁰¹

„To se stalo deset let po tom, **co Ingólf Arnarson se vypravil osídlit Island.**“¹⁰²

„**Nemnoho zim před tím vypluli Ingólf a Hjörleif, aby se usadili na Islandě,** a mnoho se tenkrát mluvilo mezi lidmi o té plavbě.“¹⁰³

Odkazy na velkou historii mohou být ve vyprávění uvedeny na různých místech. Téměř vždy však takovýto odkaz najdeme na úplném začátku ságy. Vypravěč zpravidla v úvodu ságy konstatuje, že příběh se odehrál v době vlády určitého norského krále. Sága nikdy nezačíná jako některé romány *in medias res*. Žádná sága nevrhá posluchače bez přípravy rovnou do děje, jak tomu často bývá v románu. Samotnému vyprávění vždy předchází úvod, který většinou obsahuje informace o místě děje, vystupujících postavách, a v neposlední řadě také o době, kdy se příběh odehrál. Vyprávění je vždy zasazeno do historického času. Podobu typického začátku ságy lze nejlépe ukázat na jeho srovnání se začátky několika moderních románů. Zatímco v románu či novele vstupuje autor do děje často bez jakéhokoliv předchozího úvodu (viz první tři příklady), v sáze se s místně a časově neukotveným začátkem vyprávění nesetkáme (viz druhé tři příklady).

1) „Květiny obstará sama, řekla paní Dallowayová.“¹⁰⁴

2) Harris řekl: „Potřebujeme změnu.“ V tom okamžiku se otevřely dveře a dovnitř nahlédla paní Harrisová (...).“¹⁰⁵

3) „Bylo už pozdě večer, když K. dorazil na místo.“¹⁰⁶

¹⁰¹ *Sága o lidech z Eyru* s. 65

¹⁰² tamtéž s. 38

¹⁰³ *Sága o Egilovi* s. 49

¹⁰⁴ Woolfová: *Paní Dallowayová* s. 5

¹⁰⁵ J. Klapka Jerome: *Tři muži na toulkách* s. 203

¹⁰⁶ Kafka: *Zámek* s. 7

- 1) „Bylo to za dnů krále Haralda Krásnovlasého, syna Hálfdana Černého, (...) když muž ten, jenž slul Hallfreð, připlul s lodí svou na Island (...).“ (*Hrafnk i*)¹⁰⁷
- 2) „Toto vyprávění se začíná v době, kdy v Norsku vládl král Hákon, Aðalsteinův odchovanec. A bylo to na sklonku jeho života. Tehdy žil muž jménem Þorkel, zvaný Skerauki.“ (*Gísl i*)¹⁰⁸
- 3) „V té době byl v Norsku velký neklid. O moc nad říší usiloval Harald Vlasáč, syn Hálfdana Černého.“ (*Gr ii*)¹⁰⁹

Pokud vypravěč odkazuje na události velké historie v průběhu děje ságy, pak tyto odkazy umísťuje vždy v pauze mezi scénami. Děj je na chvíli přerušen a vypravěč stručně konstatuje, kdo byl zrovna na norském či jiném trůně, případně co významného se tam v dané době přihodilo. Z hlediska samotného děje jsou tyto „vsuvky“ zpravidla zbytečné. Jak podotýká Gurevič, když například vypravěč *Ságy o Hrafnkelovi* zmiňuje, že Hrafnkelův otec přijel na Island v době, kdy v Norsku vládl Harald Krásnovlasý a následně vyjmenovává královy předky, pak, slovy Gureviče „there is no necessity to do so from the point of view of the subsequent narration.“¹¹⁰ Jak ale badatel připomíná, není tomu tak vždy, v některých případech jsou odkazy na velkou historii naopak součástí příběhu. To se týká těch odkazů, jejichž cílem je „ukázat vliv historických událostí na osudy postav, o nichž sága vypráví.“¹¹¹ V první kapitole *Ságy o lídech z Eyru* například vypravěč uvádí, že vyprávění začíná v době, kdy se král Harald Krásnovlasý zmocnil vlády v Norsku. Král si začal podmaňovat zemi a to vedlo k odchodu mnoha mužů z Norska. Tak učinil také Þórólf Mostrarskegg, jehož osudy a osudy jeho potomků, žijících na Islandu, pak sága dále sleduje.

V ostatních případech jsou však podobné údaje uváděny výhradně za účelem časového ukotvení příběhu v historickém čase. Jak píše Gurevič: „Odkazy na to, že události popisované v sáze se zběhly za panování určitého norského krále, jsou vyvolány snahou upřesnit dobu sdělovaného děje, připoutat jej chronologicky k událostem velké historie.“¹¹² Z rodových ság je patrné, že staří Seveřané měli potřebu propojit události na Islandu, o kterých se v ságách vypráví, s velkou historií. V následující ukázce takto vypravěč za účelem datace současně používá údaj velké historie i rodinného charakteru (*Eb lvi*):

¹⁰⁷ *Sága o Hrafnkelovi, knězi Freyově* s. 102

¹⁰⁸ *Sága o Gíslim* s. 135

¹⁰⁹ *Sága o Grettim* s. 33

¹¹⁰ Gurevič: *Space and Time* s. 51

¹¹¹ Gurevič: *Kategorie* s. 78-79

¹¹² tamtéž

„Goði Snorri bydlel v Helgafellu ještě **sedm let potom, co byla na Islandě přijata křesťanská víra, až do roku, kdy byl jeho tchán Styr ubit na dvorci Jörvi v kraji Flisuhverfském.**”¹¹³

Otázkou však je, proč staří Severané usilovali o propojení děje ság s velkou historií. Tato jejich snaha zřejmě souvisí se skutečností, že nepřistupovali k událostem popisovaným v rodové sáze jako k fikci, ale jako k událostem, které se skutečně v minulosti odehrály. Zatímco královské ságy zachycovaly historii Norska, Dánska a Švédska, rodové ságy podávaly svědectví o tom, co se v době vlády určitého norského (či jiného) krále dělo na Islandu. Příběhy ze ság byly vnímány jako součást historického času a skrze údaje velké historie do něj byly zasazeny.

2.2.2 Sága a „malá historie“

Zatímco události velké historie stojí většinou mimo příběh a slouží k jeho propojení s vnějším kontextem, události lokálního charakteru, které můžeme také označit jako události „malé historie“, jsou naopak vázány na příběh. Tyto údaje slouží k vnitřnímu strukturování narativu, jejich účelem je uvést jednotlivé dějové linie vyprávění do časových souvislostí. V sáze obvykle vystupuje velké množství postav a sleduje se velké množství událostí a situací. Ty se různě prolínají a hrozí tak vznik nejasností ohledně časových rozestupů mezi jednotlivými ději. Proto vypravěč využívá jako záchytných bodů události malé historie, ke kterým pak jednotlivé epizody, o kterých se v sáze vypráví, vztahuje.

Události malé historie představují významné momenty v životě jednotlivých islandských rodů. Jedná se například o narození dítěte, svatbu, úmrtí, pokřtění některého člena rodu, přestěhování se na jiný dvorec apod. Uvádím zde opět několik příkladů tohoto typu datace (*Laxd lxviii*, *Eb lvi*, *Gr xxv*, *Laxd iixx*):

„**Téhož léta, kdy byl ubit Þorgils**, přistála v Björnově přístavu loď, která patřila Eyjólfovu synu Þorkelovi.“¹¹⁴

„Jednou začátkem jara, **když se Snorri ujal hospodářství v Helgafellu**, vypravil se Þorbjörnův syn Gunnlaug zase do Mávahlíðu.“¹¹⁵

¹¹³ *Sága o lidech z Eyru* s. 115

¹¹⁴ *Sága o lidech z Lososího údolí* s. 302

¹¹⁵ *Sága o lidech z Eyru* s. 49

„Zatímco Gretti dlel v cizině, **hospodařil na Bjargu Ásmund Šedivý**. Ásmund byl pokládán v Miðfjordu za sedláka bohatého a velmi schopného. **V téže době zemřel Þorkel Skoupý. Þorvald Ásgeirsson bydlel tehdy v Ásu ve Vatnsdalum a byl mocným předákem.**“¹¹⁶

„**V té době dosáhli na Þórsnesu velké vážnosti Þorsteinovi příbuzní Þork Tlustý a jeho bratr Þorgím.**“¹¹⁷

Jako orientační časový údaj z hlediska malé historie slouží také zařazení postav ságy na určité místo v genealogické posloupnosti. Staří Seveřané vnímali každého jednotlivce jako jeden z „článků“ v řetězci generací, v rodové linii. Jak píše Gurevič: „A man was included in a certain group as a real bearer of relations which bound the present with the past. This feeling had much more sense and value for man than a mere indication of some point on the abstract chronological scale.“¹¹⁸ Důležitý aspekt počítání času proto v sáze představují výčty předků, tzv. *langfeðgatal*. Ty jsou zpravidla umístěny hned na začátku ságy a většinou bývají velmi rozsáhlé – obvykle zasahují několik generací nazpět. Kromě toho ovšem, kdykoliv je do vyprávění uvedena nová postava, jmenuje vypravěč též její předky a příbuzné. Někdy sice velmi stručně, například jsou zmíněni pouze rodiče, či jen otec postavy, jindy ovšem naopak detailně, takže výčet předků zachází mnoho generací nazpět. Stejně jako v úvodu ságy je umístěn výčet předků, v závěru ságy bývá zase obsažen stručný výčet potomků hrdinů ságy.

Genealogie a střídání jednotlivých generací v sáze v podstatě nahrazuje časovou osu. Zjednodušeně by šlo říci, že zatímco v kronice je čas určen zasazením letopočtu na jeho místo na chronologické časové ose, v sáze se tak děje zasazením jedince do genealogického řetězce.

2.3 Chronologie versus genealogie

Zasazení děje ságy do historického času a velká koncentrace časových údajů ve vyprávění svádí k pokusům o vytvoření absolutní chronologie popisovaných událostí. Letopočty většiny významných událostí politického a náboženského rázu, které vypravěč rodové ságy využívá pro ukotvení v historickém čase, jsou známy z jiných pramenů, například z *Knihy o Island'anech Ariho Učeného* či z anonymní *Knihy o záboru země*, a mohou tak být při pokusu o absolutní dataci událostí použity jako záchytné časové body. Když je pak dále sledována

¹¹⁶ *Sága o Grettim* s. 95

¹¹⁷ *Sága o lidech z Lososího údolí* str. 209

¹¹⁸ Gurevič: *Space and Time* s. 50

hustá síť časových údajů, kterými vypravěč „prokládá“ celé vyprávění, je možné přibližně určit, kdy se ta která událost odehrála. V tomto směru bylo již učiněno mnoho pokusů. Guðbrandur Vigfússon dokonce vypracoval k některým rodovým ságám časové osy, na které zařadil jednotlivé události v nich popisované.¹¹⁹ Také Hartmut Röhn se pokusil rekonstruovat čas příběhu ve vybraných rodových ságách a konstatuje v této souvislosti, že: „Die Rekonstruktion einer äusseren Chronologie ist möglich, weil das innere, über lange Strecken nachrechenbare Zeitgerüst der Sagas erlaubt, die einzelnen Handlungsschritte auf einer Zeitkette zu fixieren, die dann mit Hilfe von Ereignissen der politischen Geschichte hinreichend exakt datiert werden kann.“¹²⁰

Jiní badatelé, například Gurevič či Steblin-Kamenskij, však snahy o přikládání chronologické stupnice na události v rodových ságách odsuzují. Steblin-Kamenskij upozorňuje na to, že „práce s abstraktní chronologií je rodovým ságám absolutně cizí. A tak vědecký rozbor, v daném případě sestavování chronologické tabulky událostí, nejenže nám nepomůže pochopit psychologii rozebíraného díla, ale naopak ji může spíše zatemnit.“¹²¹ Události, popisované v ságách, jsou sice řazeny do časových souvislostí, to však probíhá na základě již zmiňované *vnitřní relativní chronologie*, tzn. na základě uvádění jednotlivých událostí do vzájemných časových vztahů, a nikoliv na základě jejich řazení na časovou osu. V pozadí děje rodových ság nestojí žádná chronologická stupnice – to by vyžadovalo vnímání času jako abstraktní linie, která ubíhá nezávisle na událostech stále vpřed. V rodových ságách však čas není chápán jako cosi abstraktního, abstrahovaného od událostí, nemá podobu časové osy, která uplývá minutu po minutě, rok po roce, nezávisle na tom, zda se něco děje či neděje. Čas naopak existuje právě jen v rámci událostí, v rámci dění. Jak konstatuje Gurevič: „Rok a čas neznamenal pouhé trvání, nýbrž naplněnost nějakým konkrétním obsahem (...).“¹²² Čas je obsažen jednak v událostech samých, a jednak ve střídání jednotlivých generací: „The count of generations reflected a local perception and interpretation of time.“¹²³ Abstraktní časová linie je v rodové sáze nahrazena právě, slovy Steblina-Kamenskiho „řetězem generací.“¹²⁴ Každá postava ságy, každý jednotlivec, existuje „jakoby ne v chronologickém, ale

¹¹⁹ Viz Vigfússon G. „Um tímatal í Íslendinga sögum í fornöld“ In: *Safn til ságu Íslands og íslenzkra bókmenta* 2, København, 1856

¹²⁰ Röhn: *Untersuchungen zur Zeitgestaltung und Komposition* s. 32

¹²¹ Steblin-Kamenskij: *Svět islandských ság* s. 122

¹²² Gurevič: *Kategorie středověké literatury* s. 75

¹²³ Gurevič: *Space and Time* s. 50

¹²⁴ Steblin-Kamenskij. *Svět islandských ság* s. 126

genealogickém rámci.“¹²⁵ Skrze své předky a příbuzné je jedinec ukotven v čase. Genealogické řetězce tvoří jakousi síť, do které jsou řazeny nejen jednotlivé postavy ság, ale také jednotlivé události.

K časové konstrukci letopisu, kroniky a ságy lze tedy závěrem konstatovat následující: V letopisu a kronice je používána absolutní datace. V popředí stojí časová osa, představovaná křesťanským letopočtem, na kterou jsou řazeny veškeré události. Rozmanitost a mnohost veškerého dění je zde podřízena univerzálnosti času. Jednotlivé děje a jednotlivé lidské životy jsou zařazeny na jedinou časovou linii. Abstraktní letopočty a data v sobě skrývají množství konkrétních událostí a příběhů.

Staří Seveřané však nechápali čas jako abstraktní linii, ubíhající nezávisle na událostech a lidském konání. Čas pro ně naopak byl neoddělitelně spjat s děním, s lidskou činností, se střídáním jednotlivých generací.¹²⁶ V sáze nestojí v popředí žádná časová osa, na kterou by byly řazeny veškeré události a děje, není zde žádný univerzální pojem času. Každý příběh, každá událost se odehrává jakoby ve svém vlastním čase a tyto časy se navzájem prolínají. Záchytné časové body pro stanovení souvislostí mezi jednotlivými ději pak tvoří jednak odkazy na významné události malé historie a jednak zasazení postav ságy do generačních řetězců. Pomocí odkazů na události velké historie je pak celé vyprávění připoutáno k historickému času.

¹²⁵ tamtéž

¹²⁶ Gurevič: *Kategorie středověké kultury* s. 75-76

3. Časové údaje v rodové sáze

V předchozí kapitole bylo ukázáno, že jako důležité časové údaje v sáze figurují odkazy na události historického a rodinného charakteru. Jejich používáním vypravěč sleduje jednak zasazení příběhu do historického času a jednak vyjasnění časových souvislostí mezi jednotlivými ději, popisovanými v sáze.

Narativ je pak dále vnitřně strukturován pomocí různých dalších časových údajů, jimiž vypravěč uvádí jednotlivé scény. Obecně lze konstatovat, že v sáze se vyskytuje velké množství časových údajů. Každá událost, kterou vypravěč zmiňuje, každá scéna, je uvedena časovým údajem. Jak výstižně konstatuje van den Toorn, vypravěč se nikdy nepouští do vyprávění, aniž by posluchače nejprve zpravil o tom, zda se popisovaná událost odehrála ráno či večer, na jaře či na podzim, tři roky nebo čtyři roky po jiné události.¹²⁷ Podívejme se nyní na to, jaké typy časových údajů se v sáze vyskytují, a jakou mají ve vyprávění funkci.

3.1 Typy časových údajů v sáze

Předně je možno říci, jak už ostatně bylo výše naznačeno, že v sáze se nikdy nevyskytují abstraktní časové údaje, jako je například letopočet, měsíc, datum či hodina. Jak píše Steblin-Kamenskij, je třeba si uvědomit, že tehdejší lidé na rozdíl od současného člověka neměli hodinky a nechápali čas v abstraktních celcích jako hodiny a minuty: „Forestillingene om tiden må være ulike hos et moderne menneske som er vant til å se på urviserne og regne tiden i slike abstrakte enheter som timer, minutter og sekunder, og f. eks. de gamle islendinger som ikke brukte klokke og regnet tiden bare etter enheter som samtidig også var naturfenomener (natt, dag, vinter, sommer etc.).“¹²⁸ Čas v sáze není obsažen v abstraktních pojmech, ale je spojen s konkrétními jevy a obdobími, neboli slovy Gureviče, s obdobími, „naplněnými určitým konkrétním obsahem“.¹²⁹ Časové údaje v ságách se týkají periodicky se opakujících jevů či událostí, a to jak v rámci přírodní, tak také v rámci společenské sféry. Na rovině přírodní se jedná o jednotlivá roční období a na užší úrovni pak o denní dobu, na společenské rovině pak jde především o dobu sněmu a o velké svátky a hostiny (např. velký pohanský svátek *jól*).

¹²⁷ van den Toorn: *Zeit und Tempus in der Saga* s. 137

¹²⁸ Steblin-Kamenskij: *Tidsforestillingene i islendingesagaene* s. 355

¹²⁹ Gurevič: *Kategorie středověké kultury* s. 75

Narativní čas rodové ságy tak stojí na pomezí mezi linearitou a cykličností. Celkový pohyb dějové linie narativu je lineární, odehrává se však na pozadí cyklického času. Vyprávění je nesené v cyklickém rytmu – střídají se jednotlivá roční období, každý rok znovu přichází doba sněmu, svátků apod. S cyklismem pohanského nazírání světa se mísí lineární událostní (dramatický) čas. Události jsou z cyklického času vyjmuty. Moment události je, na rozdíl od pravidelně se opakujících jevů, neopakovatelný a změny, které jsou událostmi způsobeny, jsou nevratné.

Podívejme se nyní podrobněji na to, jak se cykličnost v sáze projevuje a jaké typy časových údajů jsou s ní spjaty:

1. Časové údaje spjaté s ročním obdobím

Časový údaj spjatý s ročním obdobím se v sáze vyskytuje vůbec nejčastěji. Z rodové ságy je jasně patrné, že život starých Seveřanů byl určován především přírodními rytmy.¹³⁰ Zvláštní roli v sáze však hraje léto a zima. Tato roční období totiž současně zastupovala dvě hlavní „části roku“ – léto představovalo dobu, ve které se mohlo plout po moři a pořádaly se výpravy, a zima dobu klidu, kdy nebylo možné vyplout, a lidé trávili čas na pevnině. Velmi často vypravěč konstatuje, že popisovaná událost se přihodila na „konci léta“ či „začátku zimy“ nebo naopak „na konci zimy“ a „na začátku léta“. Odkazuje tak na skutečnost, že vyprávění přechází do další, jiné části roku. Letní část roku s sebou nese cestování a přesuny postav, některé postavy odplouvají na výpravu do ciziny, cizinci zase připlouvají na Island, muži jedou na sněm apod. Zimní část roku je zase dobou návštěv mezi příbuznými, zimních hostin a her. V zimě se většinou konají porady a rozhovory v rodinném kruhu, týkající se toho, co je třeba udělat, až přijde léto, doba, kdy bude možné cestovat a doba, kdy se bude konat sněm. Jaro je většinou spojeno s přípravami na příchod léta, a léto pak s akcí, tzn. postavy ságy jedou na výpravu, na sněm apod. Uvedme opět několik příkladů (*Eg* xxxiii, *Eb* ixl, *Nj* xxxii, *Nj* xxxviii):

„Tu zimu zůstávali v Móseyjarborgu a na jaře, jakmile moře počínalo být pokojnější, spustil Björn svou loď na vodu a chystal se k plavbě co nejpilněji.“¹³¹

¹³⁰ Gurevič: *Kategorie středověké literatury* s. 67

¹³¹ *Sága o Egilovi* s. 91

„Þorleif Kimbi si opatřil v létě místo na lodi kupců, kteří se v Straumfjordu připravovali k plavbě.“¹³²

„Z jara se zeptal jarl Gunnara, jak se rozhodl. Gunnar odpověděl, že chce odjet na Island.“¹³³

„Když nastalo léto, chystali se lidé na sněm.“¹³⁴

Zatímco začátek léta je spjat s odjezdem, konec léta a začátek zimy je naopak spojen s příjezdem na nějaké místo, či s návratem domů. Zimní část roku je také, jak už bylo zmíněno, dobou návštěv mezi příbuznými a dobou hostin. Příchod zimy a zimního období může však též nést negativní konotace. Není také divu, protože se zimou přichází doba temnoty, doba dlouhých nocí. V *Sáze o Gíslim Súrssonovi* se například v zimě Gíslimu vrací jeho tíživé sny, v *Sáze o lidech z Eyru* je zase zima dobou, kdy se zjevují mrtví a dochází k různým podivným úkazům (*Gísl* xxiii, *Eb* xxxiv):

(...) *er nú þar um sumarit á laun ok til þess, er haustar. Ok kœmr nú á þref um draumana, þegar er lengir nóttina, ok kœmr nú en verri draumkonan at hánum ok geraz nú svefnfarar harðar* (...)

Zůstal tam celé léto až do příchodu podzimu sám. A když se prodloužily noci, vrátily se jeho sny a začala se mu zase zjevovat zlá snová žena a přinesla mu těžké spaní (...)

Eptir dauða Þórólfs bægifóts þótti mœrgum mœnnum verra úti, þegar er sólina lægði, en er á leið sumarit, urðu menn þess varir, at Þórólfr lá eigi kyrr (...) *Svá váru allir menn hræddir við aptrgœngur Þórólfs, at engir menn þorðu at fara ferða sinna um vetrinn* (...) *En er af leið vetrinn, váraði vel* (...)

Po smrti Þórólfa Kulhavého připadalo mnoha mužům nebezpečné pobývat venku po západu slunce. A když uplynulo léto, bylo všem jasné, že Þórólf neodpočívá v pokoji. Všichni měli z Þórólfova zjevování takový strach, že v zimě nikdo neměl odvahu někam jet. A když zima přešla, nastalo krásné jaro (...)¹³⁵

Na dvou výše uvedených ukázkách si lze povšimnout zajímavé skutečnosti, že ve staroseverštině dokonce existovala slovesa, označující proces postupného přechodu zimního

¹³² *Sága o lidech z Eyru* s. 90

¹³³ *Sága o Njálovi* s. 361

¹³⁴ *Sága o Njálovi* s. 372

¹³⁵ A na jaře se také situace s Þórólffem uklidňuje.

období v letní a letního v zimní. Jedná se o slovesa *at vára* a *at hausta*, pro které v češtině nemáme ekvivalenty. Slovesa doslova znamenají „jařit se“ a „podzimnit se“ a přeložit je lze jedině opisem – nastávalo jaro a nastával podzim, případně schylovalo se k podzimu.

V souvislosti s časovými údaji, týkajícími se ročního období, je třeba zmínit ještě tu skutečnost, že označení zima (*vetr*) používali staří Seveřané též ve významu rok. Dochází zde k tomu, že abstraktní období (rok), je nahrazeno obdobím konkrétním (zima). Jak podotýká Einarisdóttir: „De forskelige tidsenheder – som f. eks. år – opfattes her efter det såkladte pars pro toto system, hvorefter en bestemt del af året i folks bevidsthed kommer til at repræsentere hele året. (...) I Norden regnedes med to årstider, sommer og vinter, af hvilke vinteren var den, der repræsenterede året.“¹³⁶ Například (*Hrafnk i*):

Hann var þá fimmtán vetra gamall.

Bylo mu tehdy patnáct zim.

Použití ročního období ve významu rok však není specifikum staroseverské společnosti. Například ve staré češtině se takto používalo jaro, zima a především pak léto, které ve významu rok používáme i v současné češtině.

2. Časové údaje spjaté s dobou sněmu

Rytmus života starých Seveřanů však nebyl podřízen jen přírodním cyklům, ale byl též spjat s každoročním konáním sněmu. Velké množství časových údajů v sáze se dotýká právě doby sněmování. Dozvídáme se, že k určité události došlo před sněmem, po sněmu, v době konání sněmu (*Gr xxxvii, Eb xiv*):

*Snemma um várit eftir kom skip út af Nóregi.
Þat var fyrir þing.*

„Časně zjara připlula z Norska loď. **Bylo to před zasedáním sněmu.**“¹³⁷

*Á várþingi um sumarit heimti Snorri fǫðurarf
sinn af Berki.*

„**Na jarním sněmu** žádal Snorri na Borkovi dědictví po svém otci.“¹³⁸

¹³⁶ Einarisdóttir: *Studier i kronologisk metode* s. 159

¹³⁷ *Sága o Grettim* s. 122

¹³⁸ *Sága o lídech z Eyru* s. 47

Velmi často upozorňuje vypravěč posluchače na skutečnost, že se již blíží doba sněmu (*Nj* vii):

Nú líðr til þings framan.

„Přiblížila se zase doba sněmování.“¹³⁹

Blížící se doba sněmu většinou vyvolává v postavách ságy neklid. Kdo chce někoho zažalovat a předložit ke sněmu nějakou při, musí začít chystat příslušná opatření, tzn. shánět svědky, přemlouvat příbuzné, aby mu ve vedení pře pomohli atd. Správná příprava a zdárné vedení pře na sněmu může vyřešit konflikty, neúspěch na sněmu však znamená naopak pokračování sporů a jejich další stupňování. V této souvislosti lze uvést příklad ze *Ságy o lidech z Eyru*. Jedním z konfliktů, který je v sáze sledován, je konflikt mezi Steinvórem z Eyru (a jeho lidmi) a goðim Snorrim (hájcím Þorbrandovy syny). Po jedné z potyček nastává přes zimu mezi oběma stranami klid, avšak jak se blíží jaro (tzn. doba přípravy na sněm, který se konal vždy v létě), začínají mít lidé strach, že boje budou pokračovat, pokud se situace nevyřeší na sněmu (*Eb* xlvi):

„Ráno odejel Steinvór domů do Eyru a po celou zimu nedošlo mezi stranami k žádnému utkání. Na jaře však, když se blížily předvolací dny, obávali se rozmyslní a pokojní lidé, aby tím, že nejvýznamnější mužové kraje nejsou smíření a žijí v nesváru, nedošlo ještě k horším věcem.“¹⁴⁰

Jiný příklad je ze *Ságy o Njálovi*. Na začátku ságy (*Nj* v-vi) je sledováno manželství Hrutu a Unn, které není šťastné a Unn se proto chce s Hrutem rozvést. Vypravěč podotýká, že jak se blížily jarní dny, vzrůstal mezi nimi neklid (*Nj* vii):

„Ale když nastala zima, začalo se jejich soužití kalit, a čím více se blížily jarní dni, tím bylo napjatější.“¹⁴¹

Neklid, který blížící se doba sněmu přináší, se přenáší i na posluchače ságy a vyvolává v nich pocity napětí, či spíše pocity očekávání toho, co se na sněmu odehraje, jakým způsobem si postavy zajistí pomoc příbuzných, zda budou ve vedení pře úspěšní apod. Doba

¹³⁹ *Sága o Njálovi* s. 332

¹⁴⁰ *Sága o lidech z Eyru* s. 104

¹⁴¹ *Sága o Njálovi* s. 332

po sněmu s sebou naopak často přináší uklidnění a smíření, většinou s ní nadchází období, ve kterém se „nic neděje“, a které ovšem je ve vyprávění přeskočeno.

Někdy je ale doba po sněmu naopak napjatější, než období před sněmem, protože jedna ze stran (či obě strany) se nechce zařídit podle rozhodnutí, které bylo na sněmu vyneseno a konflikt dále pokračuje. Tak se například v *Sáze o lidech z Eyru* dozvídáme, že (Eb x):

„Po sněmu si udržovaly obě strany početné mužstvo, poněvadž mezi nimi vládlo velké napětí.“¹⁴²

Zatímco období před sněmem s sebou tedy přináší spíše negativní pocity, doba po sněmu může být spojena jak s negativními, tak i s pozitivními pocity.

3. Časové údaje spjaté se svátky a hostinami

Důležitými událostmi společenského života byly též hostiny a svátky. Vůbec nejčastěji zmiňovaným svátkem v sáze je pohanský svátek jól. Svátek začal na konci prosince, zřejmě o něco později, než křesťanské Vánoce, a konal se třináct dní.¹⁴³ Později přešel tento pohanský svátek pod vlivem křesťanství ve Vánoce. V sáze se projevuje též pronikání křesťanského kalendáře, který člení rok na svátky připomínající události z Kristova života.¹⁴⁴ Tak zde najdeme například odkaz na Velikonoce, na předvelikonoční dobu půstu a na předvánoční dobu půstu, která se ale, jak podotýká vypravěč (viz ukázka dvě), v době, kdy se události ságy odehrály, na Islandu ještě nedržela (*Eb liii, Eb liii, Laxd iil*).

*Pat var um vetrinn litlu fyrir jól, at Þóroddr
bóndi fór út á Nes eptir skreið sinni.*

„**Krátce před vánocemi** se vypravil sedlák
Þórodd na ostroh pro náklad ryb, (které si sám
koupil).“¹⁴⁵

*Var þá komit at jólaföstu, en þó var þann
tíma eigi fastat á Íslandi.*

„**Nastaly postní dni před vánocemi**, ale
tehdy se ještě na Islandě půst nedržel.“¹⁴⁶

¹⁴² *Sága o lidech z Eyru* s. 43

¹⁴³ Cleasby-Vigfússon: *An Icelandic-English Dictionary* s. 326

¹⁴⁴ Gurevič: *Kategorie středověké literatury* s. 82

¹⁴⁵ *Sága o lidech z Eyru* s. 112

¹⁴⁶ tamtéž

Kjartan sitr inn fjórða dag páska á Hóli.

„Na **Popeleční středu** byl Kjartan na dvorci v Hólu.“¹⁴⁷

4. Údaje spjaté s denní dobou

V případě, že již bylo určeno roční období, ve kterém se popisovaný děj odehrává, nastupuje datace na „užší“ úrovni – vypravěč uvádí denní dobu, kdy se jednotlivé události přihodily. Co se týká určení času pomocí denních dob, můžeme se v sáze setkat s údaji den, noc, ráno a večer, ale nikdy se neobjevují údaje jako dopoledne, odpoledne, či podvečer. Den je chápán jako uzavřená časová jednotka, která má svůj začátek - ráno a konec – večer, která však již není rozdělena na menší jednotky. Často se ovšem objevují údaje, týkající se přechodu mezi dnem a nocí (*Eg xix, Eg xix*):

Koma þeir þar fyrir dag.

Přišli tam přede dnem – **než se rozednilo.**

Þá lágu þeir þar ok biðu nætr, en er myrkt var, røru þeir langskipinu upp í ána (...)

Pak tam zakotvili a čekali na noc, **a když se setmělo**, veslovali s dlouhou lodí nahoru do řeky.

Noc je, podobně jako zima, často spjata s různými temnými, většinou nadpřirozenými událostmi. Jak podotýká Jiří Starý: „večer a noc nejsou jen dobou, kdy útočí nepřátelé, ale i dobou, kdy ožívají neklidní mrtví (*draugar*), a ve znepokojujících viděních se ukazují přízračná zjevení.“¹⁴⁸ V noci k lidem přicházejí hrůzostrašné sny, noc v sobě skrývá to nebezpečí, že spící může být úkladně zavražděn ve spánku, jak se přihodí například Vésteinovi a Þorgrímovi v *Sáze o Gíslim* (*Gísl* xiii, *Gísl* xvi), noc je čas mrtvých a zlých kouzel. V *Sáze o lidech z Eyru* se například vypráví o tom, že když se Björn jednou v noci vracel z návštěvy ve Fróðá, rozpoutala se vánice, vyvolaná zlým kouzlem, která ho uvěznila na tři dny v jeskyni (*Eb* xl).

¹⁴⁷ *Sága o lidech z Lososího údolí* s. 272

¹⁴⁸ Starý: *Spánek a sny* s. 175

5. Údaje neurčité

Stejně jako je mnoho časových údajů v sáze velmi specifických, mnoho jiných údajů je na druhou stranu spíše vágních. Uvádím zde pro ilustraci několik nejčastěji používaných údajů, které lze označit jako údaje „neurčité“: „*þat var einn dag* (jednoho dne se stalo), *þat var eitt sinn* nebo *einu sinni var þat* (to bylo jednou), *þá* (tehdy, jednou), *síðan*, *eptir þat* (tyto dva údaje se překládají většinou jako „pak, potom, nato, a tak“).

Neurčité jsou většinou také údaje, týkající se trvání určitého dění. Obvykle se pouze dozvídáme, že určité dění trvalo prostě „po nějakou dobu“. Vypravěč většinou používá za tímto účelem obrat, obsahující termín *hríð* („chvíle“ – ve smyslu neurčitě dlouhá doba), a to především *nokkura hríð* či *um hríð*, oba výrazy lze přeložit jako „po nějakou dobu“. Někdy vypravěč tuto dobu částečně specifikuje konstatováním, že se jednalo o dlouhou či krátkou dobu (*Eg* lxv):

*Egill fór fyrst inn í Sogn ok skipaði jarðir þær,
er hann hafði þá fengit at eiginorði, dvalðiz
hann þar mjök lengi um várit, síðan fór hann
með foruneyti sitt austr í Vík, fór hann þá á
fund Þorsteins ok var þar um hríð.*

„Egil se potom odebral nejprve do Fjordů a opatřil ty pozemky, které dostal za vlastnictví. Prodllel tam **velmi dlouho na jaře** a jel potom se svými tovaryši na východ do Víku. Odebral se pak k Þorsteinovi a pobyl tam **nějaký čas**.“¹⁴⁹

Vypravěč rodové ságy sice neopomene pomocí velkého množství časových údajů upřesnit, v jakém sledu se jednotlivé děje odehrály, často však již přesněji neurčuje délku časového rozestupu mezi nimi. Tak zůstáváme v nejistotě ohledně toho, zda se určitá událost odehrála jeden rok či dva roky po předchozí události. To zřejmě souvisí s výše nastíněnou skutečností, že vypravěč rodové ságy neměl v mysli představu chronologické osy a neměřil, kolik let mezi popisovanými událostmi uplynulo. Narativ přechází od jedné události k další, aniž by se zabýval tím, co se „stalo“ mezi jednotlivými ději a kolik mezitím uběhlo času. Připomeňme zde, že pro staré Seveřany čas existoval právě jen v rámci událostí, mimo ně se zastavil a nastalo jakési „bezčasí“, které je v sáze většinou označeno právě termínem *hríð* (neurčitě dlouhá chvíle).

¹⁴⁹ *Sága o Egilovi* s. 151

3.2 Funkce časových údajů v sáze

Většina časových údajů v sáze má čistě informační charakter, jejich účelem je upřesnit časové souvislosti mezi událostmi. Časté používání údajů, spjatých s ročním obdobím, či s denní dobou pak vede také k lepší vizualizaci děje ságy, posluchači si lépe představí, za jakých okolností se příběh odehrává. Některé časové údaje pak možná částečně sloužily též k vyvolání určité atmosféry. Údaje, týkající se blížícího se období sněmování mohly být spojeny s pocitem neklidu a očekávání. Údaje, spjaté s blížícím se obdobím zimy, či s obdobím noci pak zase mohly vést k temné, tísnivé atmosféře.

Zvláštní funkci v sáze mají časové údaje, umístěné na začátcích a na koncích jednotlivých scén. Podívejme se proto nyní na tyto časové údaje a na jejich funkci ve scéně blíže.

Za tímto účelem je třeba nejdříve podrobněji popsat strukturu scény, základní narativní jednotky ságy. Jak píše Carol Clover, scény v sáze mají jednotnou strukturu, každou z nich lze rozdělit na úvod, hlavní děj/zápletku a závěr.¹⁵⁰ Stejně jako sága nikdy nezačíná „uprostřed děje“, tak ani scéna nezačíná náhle, bez jakéhokoliv úvodu. V úvodní části scény jsou zpravidla uvedeny informace o místě a čase, případě o zúčastněných postavách, tedy o situaci, za jaké se scénický výstup odehrává.

Clover dále dodává, že vůbec nejčastějším způsobem uvedení scény je právě použití časového údaje.¹⁵¹ Zajímavou skutečností přitom je, že začátky scén jsou často velmi podobné, někdy dokonce stejné. Existují určité úvodní formule scén (nebo jak je Clover nazývá „otevírací formule“), se kterými se v ságách setkáváme opakovaně. Nejpočetnějšími úvodními formulami jsou právě formule, které obsahují časový údaj.¹⁵² Clover dělí tyto formule na čtyři typy, na základě toho, jaký časový údaj obsahují. Prvním typem jsou formule obsahující specifický časový údaj (*bá um sumarit*, „potom v létě“), dalším pak naopak formule obsahující neurčitý časový údaj (*í þenna tíma*, „v tom čase“). Třetím typem jsou formule, které slovy Clover „refer neither to specific or relative time, but instead, like the folktale’s once upon a time, draw the narrative from the historical-general to the particular time point of a single event“.¹⁵³ Do této skupiny by patřila například formule *einu sinni* „jednou“.

¹⁵⁰ Clover: *Scene in Saga Composition*. s. 59

¹⁵¹ tamtéž

¹⁵² tamtéž s. 62

¹⁵³ tamtéž

Posledním typem formulí jsou fráze, které spíše než k času příběhu odkazují k času vypravěče.¹⁵⁴ Jedná se o formule uvozené adverbium *nú* „nyní“, například *nú er at segja frá* „a nyní budeme vyprávět o“. Výše v této práci bylo konstatováno, že čas vypravěče v sáze je, až na výjimky, v podstatě nulový. Výjimku tvoří právě tento typ frází, kterými dává vypravěč najevo rozestup mezi časem, ve kterém se příběh odehrál a časem, ve kterém je vyprávěn.

V této souvislosti je ovšem třeba podotknout, že kromě tohoto typu *nú*, které můžeme označit jako vypravěčské „nů“, je v sáze používáno také tzv. epické „nů“ (též předváděné „nů“). Jeho funkce ve vyprávění je v podstatě opačná. Zatímco vypravěčské „nů“ směřuje od času děje k času posluchače, epické „nů“ naopak aktualizuje čas děje. Vypravěč jeho použitím dosahuje toho efektu, že vyprávěné události se odehrávají jakoby přímo před očima posluchače (*Gísl* ix, *Gísl* xxxv):

Nú búa þeir skip sitt í qðrum stað, Þorgrímr ok Þorkell, ok koma út hingat í Haukadalsárós í Dýrafjörð (...)

Nyní si Þorgrím a Þorkel připravují loď a připlouvají do ústí řeky v Haukadalu v Dýrafjordu (...)

Sækja þeir nú at hánum tvá vega ok fylgja þeir Eyjólf fremstir, er annarr heitir Þórir, en annarr Þórðr, frændr Eyjólf (...)

A nyní ho napadli ze dvou stran, první zaútočil Eyjólf a s ním jeho příbuzní Þórir a Þórð (...)

Stejně jako existují formule, používané pro uvedení scény, existují také formule, sloužící k jejímu uzavření. Na konci scény je vždy uvedena věta či několik vět, jimiž je scéna zakončena a které fungují jako jakási dohra ke scénickému výstupu. Velmi často bývá scéna ukončena údajem o dalším plynutí času (*Eb* xxxv, *Laxd* xxviii):

„Lidé potom odjeli ze sněmu, ale **po celé léto panovalo mezi muži velké napětí.**“¹⁵⁵

„Tak žil Óláf na svém dvorci **po několik zim.**“¹⁵⁶

¹⁵⁴ tamtéž

¹⁵⁵ *Sága o lidech z Eyru* s. 85

¹⁵⁶ *Sága o lidech z Lososího údolí* s. 231

Typickými formulemi pro uzavření scény jsou výrazy *allt var þar tíðendalaust*¹⁵⁷ nebo *allt er kyrt*. Oba výrazy lze přeložit jako „jinak se už neudálo nic zvláštního.“ Někdy jsou použity dokonce oba najednou, například *eptir um sumarit var kyrt ok tíðendalaust* „potom během léta byl klid a nic se nedělo“.

Závěrem lze konstatovat, že v rodové sáze se vyskytuje mnoho různých typů časových údajů. Nejčastěji jsou přitom umístěny na začátcích a na koncích scén. Velice zajímavé je, že kolika různým účelům vypravěč časové údaje v sáze využívá. Informace o čase otevírají a uzavírají scénické výstupy, dokreslují kulisy ke scénickým výstupům, vytvářejí přechod mezi jednotlivými scénami, přispívají k vytvoření určité atmosféry a v neposlední řadě přenášejí posluchače do času děje.

¹⁵⁷ Výraz *tíðendalaust* znamená doslova „prostý událostí/dění“.

4. Čas příběhu a čas diskurzu v rodové sáze – kategorie trvání

V následujících třech kapitolách budou popsány charakteristické rysy času diskurzu v sáze. To bude provedeno na základě jeho srovnání s časem příběhu. Za tímto účelem budu vycházet ze tří kategorií (kategorie *uspořádání*, *frekvence* a *trvání*), které pro popsání vztahu mezi časem příběhu a diskurzu formuloval Gérard Genette.

4.1 Kategorie trvání: základní možnosti poměru času příběhu a diskurzu

V Genettově kategorii *trvání* je porovnáván čas, který zabere čtení o jisté události s časem trvání události samotné.¹⁵⁸ Tyto časy se často velmi liší. Odvyprávění nějakého dění trvá většinou podstatně kratší dobu, než jakou dané dění trvalo ve skutečnosti. Může tomu však být i naopak.

Poměr mezi časem diskurzu a příběhu v oblasti *trvání* je dán tím, jak podrobně je ten který úsek času příběhu v literárním díle zobrazen. Jak píše Lubomír Doležel: „Čas příběhu je transformován do času děje (=čas diskurzu) tím, že ze sledu příběhu se vybírají pouze ty události, které budou představeny v narativním díle jako jeho děj. Z některých částí příběhu mohou být události vybrány velice hustě, takže děj v těchto částech představuje příběh detailně, jiné části příběhu však mohou být v ději představeny velice zběžně nebo mohou být zcela vynechány.“¹⁵⁹ Čím detailněji a podrobněji je příběh vyličen, tím více se čas diskurzu času příběhu přibližuje.

Poměr mezi časem diskurzu a časem příběhu vypovídá o tom, které momenty vyprávění jsou stěžejní. V těch úsecích času příběhu, které jsou důležité, běží čas diskurzu pomaleji, vyprávění je podrobnější. Naopak v těch úsecích času příběhu, které jsou pro vyprávění nepodstatné, čas diskurzu zrychluje a tyto úseky jsou při vyprávění redukovány či dokonce zcela vynechány.

Gérard Genette definuje pět základních situací, které mohou z hlediska poměru mezi časem příběhu a časem diskurzu nastat. Podívejme se nyní na jednotlivé situace podrobněji a ukažme, které z nich se vyskytují v rodové sáze.

1. Nejčastěji dochází k tomu, že **čas diskurzu je kratší než čas příběhu**. Tzn. doba, za kterou jsou popisované události odvyprávěny, je kratší než doba, po kterou události ve

¹⁵⁸ Bílek: *Hledání jazyka interpretace* s. 154

¹⁵⁹ Doležel: *Schéma narativního času* s 258

skutečnosti trvaly. Genette tento jev označuje jako *sumarizace* či *sumarizující vyprávění*.¹⁶⁰ Bílek navíc v českém prostředí zavádí termíny *resumé* a *shrnutí*.¹⁶¹ V této práci bude nadále používán termín *sumarizace*. V rámci *sumarizace* je čas příběhu při transformaci na čas diskurzu více či méně redukován. Příběh, který se ve skutečnosti odehrál například v řádu let, je odvyprávěn v řádu hodin. K *sumarizaci* může docházet ve velmi různém rozsahu. V jedné kapitole románu může být shrnuto jak dění jediného dne, tak také doba mnoha let.

V rodové sáze vypravěč *sumarizaci* používá ve velké míře. Především v úvodní části ságy, ve které bývají vylíčeny osudy předků některých postav ságy, jsou dlouhá období času příběhu zobrazena ve výrazně sumarizované formě. *Sumarizaci* v rodové sáze bude proto věnována samostatná podkapitola.

2. Druhá situace z hlediska vztahu mezi časem příběhu a diskurzu nastává, pokud *sumarizace* dosáhne krajního bodu, tzn. pokud je určitý interval času příběhu redukován maximálně a ve vyprávění mu není věnován vůbec žádný prostor. Například je pouze konstatováno: „A tak uběhlo pět let.“ **Čas diskurzu je** tedy de facto **nulový**. Pro tento jev používá Genette pojem *elipsa*.

V rodové sáze se *elipsa* také vyskytuje, a to opět velmi často. Z tohoto důvodu o ní bude též pojednáno ve zvláštní podkapitole.

3. Ke třetí situaci dochází, pokud **čas diskurzu odpovídá času příběhu**. Tzn. doba, za jakou se určitá událost odehrála, se rovná době, za jakou je odvyprávěna. Genette označuje shodu obou časů jako *izochronní vyprávění*. Jedličková navrhuje označovat tento jev jako *překrytí časů*.¹⁶² K *překrytí časů* dochází v rámci scény. Jak píše Jedličková: „Genettovský pojem scéna registruje časový poměr, tj. největší blízkost času příběhu a vyprávění (...).“¹⁶³ Příběh je ve scéně zobrazen tak, jako by se odehrával přímo před čtenářovými očima. Jak vysvětluje Bílek: „Ve scéně jako by vyprávění přebíralo vyprávěcí techniku dramatu: realizací scény je obvykle dialog postav a/nebo krátká akce, čin.“¹⁶⁴ Někteří naratologové považují za scénu pouze dialog postav bez jakýchkoliv komentářů k akcím postav a dokonce i bez uvozovacích vět, většina badatelů však scénu chápe jako hromadění dialogů a akcí.

¹⁶⁰ Jiným často používaným označením pro tento jev je termín *Zeitraffung*, doslova zřasení či zhuštění času, který zavedl německý literární vědec Eberhard Lämmert.

¹⁶¹ Bílek: *Hledání jazyka interpretace* s. 154

¹⁶² Označení je překladem německého termínu *Zeitdeckung*, kterým překrytí času příběhu a diskurzu označuje již zmiňovaný Eberhard Lämmert.

¹⁶³ Jedličková: *Čas a jeho úloha* s. 215

¹⁶⁴ Bílek: *Hledání jazyka interpretace* s. 154

V rodové sáze se scéna objevuje ve velké míře. Vypravěč zobrazuje všechny hlavní dějové momenty příběhu scénicky a lze v podstatě konstatovat, že sága se skládá „z hromadění scén“. Jak bylo výše zmíněno, scéna je označována za základní narativní jednotku ságy. Zde je ovšem třeba podotknout, že scéna – narativní jednotka ságy neodpovídá přesně naratologickému pojmu scéna. Za scénu v naratologickém smyslu lze považovat pouze prostřední část ságové scény. Podrobněji se scéně v rodové sáze, její struktuře a časové konstrukci budu věnovat ve zvláštní podkapitole.

4. Čtvrtým možným případem je, že **čas diskurzu je delší než čas příběhu**. Tzn. odvyprávění nějakého děje trvá déle, než kolik samotný děj trval ve skutečnosti. K tomuto jevu, který Bílek i Jedličková označují jako *protažení* (také *extenzifikace*),¹⁶⁵ dochází například při zobrazení myšlenkových pochodů hrdinů, u techniky proudu vědomí apod.¹⁶⁶ Jak píše Jedličková: „Pod *extenzifikaci* zahrnujeme případy, kdy je obšírné vyprávění věnováno události či akci, jež proběhne v obtížně vymežitelném časovém zlomku, jaký lexikalizovaná metafora pojmenovává slovem okamžik.“¹⁶⁷

K *extenzifikaci* při popisu myšlenkových pochodů postav v sáze nedochází. Jak už bylo řečeno, vypravěč ságy vnitřní svět postav, jejich myšlenky a pocity, téměř nezobrazuje. Podle van den Toorna lze mluvit o *extenzifikaci* v sáze v souvislosti s popisy snů. Ty podle něj zabírají více času, než kolik sen ve skutečnosti trval: „Bei der Wiedergabe von Träumen jedoch könnte man Zeitdehnung geltend machen, (...) ein Traum nicht so kurzfristig empfunden wird wie er in der Wirklichkeit wohl ist.“¹⁶⁸ Badatel však vzápětí dodává, že toto tvrzení je těžko dokázat, protože nevíme, jak dlouho ten který sen ve skutečnosti trval. V souvislosti se sny v sáze lze spíše než o *extenzifikaci* mluvit o *překrytí časů*: Sny jsou totiž zpravidla zobrazeny scénicky, dramaticky a často obsahují přímou řeč. Ke spícímu hrdinovi, který se ve snu jakoby „probouzí“, přichází snová postava a promlouvá k němu.

Lze však jmenovat jiný případ, kdy v sáze dochází k *extenzifikaci*. Jedná se o situace, ve kterých se v jeden okamžik odehrává více akcí najednou. Jednotlivé akce samozřejmě musí být popsány postupně a čas diskurzu je tak delší, než čas příběhu – zatímco v čase příběhu se

¹⁶⁵ Označení je opět překladem Lämmertova termínu, tzv. *Zeitdehnung*.

¹⁶⁶ Bílek: *Hledání jazyka interpretace* s. 154

¹⁶⁷ Jedličková: *Čas a jeho úloha* s. 216

¹⁶⁸ van den Toorn: *Zur Struktur der Saga* s. 15

všechny akce odehrály v jediné chvíli, jejich přečtení v diskurzu rozhodně zabere delší dobu. Pěkný příklad lze najít v *Sáze o lidech z Eyru* (Eb xlv):

„Steinpór přiskočil a nastavil Þorleifovi štít, když chtěl seknout po Þórðovi, a druhou rukou se rozehnal proti němu mečem a usekl mu nohu nad kolenem. **V téže chvíli namířil Freysteinn na Steinpóra**, chtěje ho zasáhnout doprostřed těla. **Ale Steinpór to zpozoroval a vyskočil vysoko do vzduchu**, takže oštěp mu proletěl mezi nohama. **Tyto tři věci, které jsme právě uvedli, provedl Steinpór najednou.**“¹⁶⁹

5. Posledním možným případem z hlediska vztahu mezi časem příběhu a diskurzu je jev, který Genette označuje jako *deskriptivní pauza*. I zde je čas diskurzu delší než čas příběhu, ovšem s tím rozdílem, že **čas příběhu je** v podstatě **nulový**. Tento jev nastává v rámci popisu, např. popisu vzezření postav, popisu prostředí, ve kterém se vyprávění odehrává apod. Čas příběhu je jakoby pozastaven, kdežto čas diskurzu běží dál.

Deskriptivní pauzy se v *sáze* sice objevují, avšak minimálně a jsou vždy velmi krátké. Popis prostředí či vzezření postav vypravěč uvádí jen tehdy, pokud je to nutné z hlediska děje. Například v *Sáze o lidech z Lososího údolí* popisuje Helgiho pastevec detailně vzhled mužů, které zahlédl přijíždět k salaši, ve které Helgi zrovna pobývá (*Laxd lxiii*). Helgi podle jeho popisu pozná, že přijeli muži, kteří mají zájem na jeho smrti a může se tak připravit na boj: „A myslím, že bude dobře, učiníme-li potřebná opatření. Domnívám se totiž, že se budou chtít se mnou setkat, dříve než opustí tento kraj, a jsou na této výpravě muži, kteří by byli uvítali setkání se mnou, i kdyby k němu bylo došlo dříve.“¹⁷⁰

Jak si všimá van den Toorn, k redukci popisu v *sáze* zjevně vede snaha vypravěče udržet pozornost posluchačů.¹⁷¹ *Sága*, jak už bylo zmíněno, měla mimo jiné splňovat požadavek poutavého vyprávění, a bylo proto nutné, aby příběh ubíhal v rychlém, svižném tempu a nezastavoval se u nudných podrobností, týkajících se vzhledu krajiny, či vybavení statku. To byly ostatně věci, které posluchači *ság* dobře znali, a nebylo třeba jim je představovat.

Ke krátkým *deskriptivním pauzám* dochází při uvádění nových postav do děje. Jakákoliv postava, která se nově objevuje ve vyprávění, je před svým vstupem do děje vždy stručně

¹⁶⁹ *Sága o lidech z Eyru* s. 102

¹⁷⁰ *Sága o lidech z Lososího údolí* s. 295

¹⁷¹ van den Toorn: *Zeit und Tempus* s. 138

představena. Uvedení postav je však omezeno jen na nejnútnejší informace. Většinou je řečeno, kde postava bydlí, jsou jmenováni její rodiče, a občas jsou také stručně zmíněny její povahové rysy. Pro ilustraci uvádím příklad takového uvedení postavy (*Eir* vii):

„Byl muž jménem Þorfin Karlsefni, syn Þórda Hlaváče, který bydlil v Reyninesu v Skagafjordu. Þorfin pocházel z mocného rodu a byl velmi bohatý. Jeho matka se jmenovala Þórunn. Þorfin pobýval často na obchodních cestách a platil za znamenitého kupce.“¹⁷²

Informace o předcích jednotlivých postav slouží svým způsobem jako určité orientační časové body, protože na jejich základě si mohli posluchači zařadit jednotlivé postavy ság na konkrétní pozici v genealogických řetězcích.

Podívejme se nyní podrobněji na *sumarizaci*, *scénu* a *elipsu*, které se, jak bylo zmíněno, v sáze vyskytují ve velké míře.

4.2 Sumarizace

Vzhledem k tomu, že čas příběhu v rodové sáze představuje vždy velmi dlouhý časový interval, je zcela samozřejmé, že se vypravěč musí uchýlovat k *sumarizaci*. Pokud porovnáme celkovou délku času příběhu s celkovou délkou času diskurzu, tzn. s dobou, za jakou je vyprávění odhadem odvyprávěno či přečteno, je zřejmé, že *sumarizace* musí navíc být „extrémní“. V ságách totiž často bývají v rámci poměrně malého prostoru zobrazeny rozsáhlé časové intervaly. Jak podotýká van den Toorn: „In der *Hávarðarsaga Ísfirðings* z. B. sind es (=celková délka času příběhu) 11 bis 12 Jahre, und die Begebenheiten, die sich im Verlauf dieser Zeit abgespielt haben, werden in 24 Kapiteln erzählt, die insgesamt in ungefähr zwei Stunden erzählt oder gelesen werden können. In der *Egilssaga Skallagrímsonar* beträgt die erzählte Zeit über dreihundert Jahre, die Erzählzeit dagegen 6 bis 7 Stunden. Solche Angaben zeigen, dass in der Erzählung stark gerafft worden ist, dass vieles, dem Autor unwichtig Erscheinende überschlagen ist (...).“¹⁷³

Podstatná část času příběhu je v sáze sumarizována. Míra *sumarizace* však není ve všech částech ságy stejná. V této souvislosti je třeba zmínit, že většinu ság lze rozdělit na jakousi

¹⁷² *Sága o Erikovi Zrzavém* s. 26

¹⁷³ van den Toorn: *Zeit und Tempus* s. 135

úvodní, hlavní a závěrečnou část. V úvodní části ságy vypočítává vypravěč předky hlavních hrdinů, případně též krátce shrnuje jejich život a osudy. V několika málo kapitolách, či častěji pouze v několika odstavcích, které mohou být odvyprávěny za krátkou dobu, je zde zachyceno období několika generací. V úvodní části *Ságy o lidech z Eyru* jsou například shrnuty osudy dokonce čtyř generací (*Eb i-xii*).¹⁷⁴ Úvodní část je sice rozdělena na dvanáct kapitol, avšak tyto kapitoly jsou velmi krátké, většina se skládá pouze z několika odstavců.

V úvodní části ságy je čas příběhu maximálně sumarizován, to jediné, co se z něj dostává do času diskurzu, jsou jména předků hrdinů ságy, čili výše zmíněné výčty předků (*langfeðgatal*). Čas příběhu je jakoby koncentrován ve jménech, v jednotlivých postavách. Zde se opět dostáváme ke skutečnosti, která již byla zmíněna v předchozí kapitole, a totiž, že čas v rodové sáze neexistuje nezávisle na lidech a dění. Čas zde není vnímán jako cosi abstraktního, jako chronologická osa, je vázán na konkrétní jevy, je spjat s lidmi a jejich činnostmi. Čas v koncentrované formě se tak rovná střídání jednotlivých generací.

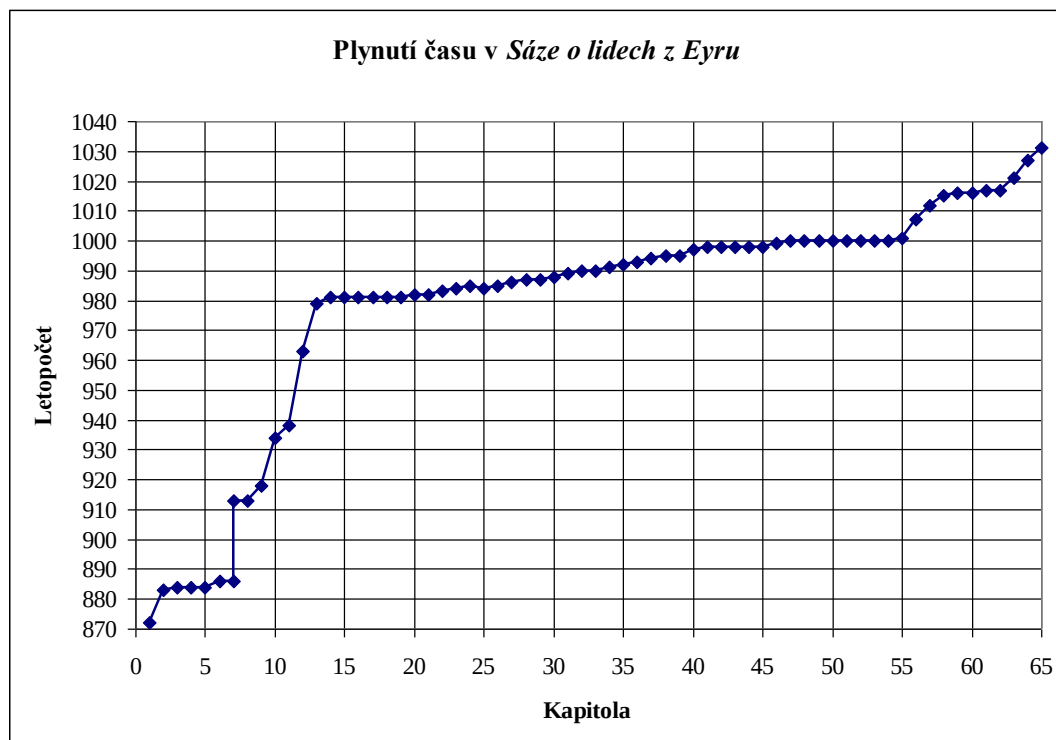
V hlavní části ságy nedochází k tak „extrémní“ *sumarizaci* jako v části úvodní. Tato část ságy je totiž podstatně rozsáhlejší a přitom zobrazuje podstatně kratší časový úsek (dobu jedné či dvou generací). Přesto však dochází i zde k *sumarizaci* v míře poměrně velké. Často jsou poměrně dlouhá období času příběhu, jako například půl roku, rok, či několik let, ve vyprávění vynechána. Proč tomu tak je, a co konkrétně je v čase diskurzu přeskočeno, bude zkoumáno později v této kapitole.

Závěrečnou část ságy pak představuje přehled dalších osudů hrdinů ságy, případně též osudů jejich potomků (v některých ságách je tato část vynechána). I zde, stejně jako v části úvodní, dochází k výraznější *sumarizaci*. Čas příběhu je opět koncentrován do podoby výčtu jednotlivých osob.

Skutečnost, že míra *sumarizace* je v úvodní a závěrečné části ságy větší, než v části „hlavní“ (přičemž v úvodní části může být skutečně „extrémní“), je pěkně ukázána na níže

¹⁷⁴ Na začátku ságy je uveden Nor jménem **Ketil (první generace)**. Kvůli neshodám s králem Haralodem Krásnovlasým je Ketil nucen opustit Norsko a odjet na Hebridy. Následně čas diskurzu přeskakuje mnoho let. Zastavuje se až u Ketilova syna **Bjørna (druhá generace)**, který je již dospělý, a stejně jako jeho otec se dostává do konfliktu s norským králem. Po čase proto odplouvá na Island. Vypravěč dále stručně vypočítává **Björnovy syny (třetí generace)**. Na Island připouvá také Björnův přítel Þórólf. Následně jsou velmi stručně vylíčeny osudy jednoho z Þórólfových synů, **Þorsteina (též třetí generace)**. Vypravěč pokračuje krátkou zmínkou o Þorsteinovu synovi **Þorgrímovi (čtvrtá generace)**, který prý ze všech Þorsteinových synů nejvíce vynikal, zemřel však velmi mlád. Jeho synem byl opět **Þorgrím (pátá generace)**, kterému však nikdo neřekl jinak než **Snorri**, Svárlivec. Následně přechází úvodní část ságy do „hlavní dějové“ části, která se odehrává v době Snorriho života (jednotlivé epizody jsou částečně propojeny postavou Snorriho), a končí jeho smrtí.

uvedeném grafu, který zobrazuje plynutí času v *Sáze o lidech z Eyru*. Graf jsem sestavila tím způsobem, že jsem ke každé kapitole ságy přiřadila přibližný letopočet, či období, kdy se události, které jsou v dané kapitole popisovány, pravděpodobně mohly odehrát.¹⁷⁵

Z grafu je patrné, že zatímco v úvodní části ságy je tempo vyprávění velmi rychlé, v hlavní části se zpomaluje a v závěrečné části opět mírně zrychluje. Pokud bychom sestavili podobné grafy i pro ostatní rodové ságy, zjistili bychom, že tento trend je všude podobný.¹⁷⁶

4.3 Scéna – překrytí časů

Jak už bylo výše zmíněno, k *překrytí* času diskurzu s časem příběhu dochází ve scéně. V *sáze* je scénické líčení použito ve velké míře. Jednotlivé události jsou v diskurzu většinou zobrazeny v podobě scénických výstupů, tvořených z velké části dialogy. Scénu jako

¹⁷⁵ Letopočty byly k jednotlivým událostem přiřazeny částečně na základě časové tabulky, kterou k *Sáze o lidech z Eyru* vytvořil Hugo Gering, částečně pak na základě vnitřní relativní chronologie ságy, která je konkrétně v případě této ságy velmi důsledná. (*Eyrbyggja Saga* (ed. Gering) s. 246-247)

¹⁷⁶ Jamie Cochrane sestavil podobný graf v rámci studie narativního času v *Sáze o Grettim*, přičemž výsledná linie Cochranova grafu má stejný tvar jako linie ve zde uvedeném grafu. (Cochrane: *Passing Time and the Past* s. 194)

narativní jednotku ságy podrobně popsala Carol Clover v rámci studie *Scene in Saga Composition*.¹⁷⁷ Clover v této studii ukazuje, že všechny scény v sáze mají stejnou strukturu, kterou popisuje následně: „The scene opens with a preface, moves to the dramatic exchange or encounter and ends with a conclusion.“¹⁷⁸ Každou scénu lze rozdělit na úvodní, hlavní a závěrečnou část, přičemž jednotlivé části jsou různě dlouhé.

Pouze hlavní část scény – narativní jednotky ságy – lze však označit za scénu v tom smyslu, jak ji chápe naratologie. Pouze tato část je tvořena hromaděním akce a dialogů, a svou povahou připomíná dramatický výstup či dokonce slovy Clover „miniaturní drama“.¹⁷⁹ Úvodní a závěrečná část nemají formu scénického vyprávění, ale formu zprávy, nelze je tedy označit za scénu v naratologickém smyslu slova. V úvodní části scény jsou vytvořeny „kulisy“ k hlavní dramatické části scény. Posluchač je uveden do situace, za které se scénický výstup odehrává, tzn. je informován o době, kdy se odehrává, případně také o místě, kde se odehrává, a o vystupujících postavách. Závěrečná část scény pak, většinou velmi stručně, zachycuje odchod postav ze scény.

Pro ilustraci zde uvádím dvě kratší scény ze *Ságy o Erikovi Zrzavém* (*Eir ii*, *Eir iv*), ve kterých vyznačuji úvodní, hlavní a závěrečnou část.¹⁸⁰

1) ÚVOD:

„O něco později sezval Þorbjörn, jak bylo jeho zvykem, hosty k podzimním hodům, neboť byl mocným předákem. Přijel pak Orm z Arnarstapi a mnoho jiných Þorbjörnových přátel.

HLAVNÍ ČÁST:

Orm zapředl s Þorbjörnem rozhovor a pravil, že nedávno byl u něho Einar z Þorgeirsfellu a že se z něho stal znamenitý muž. Nato přednesl Einarovu žádost a pravil, že je jistě velmi výhodná.

„Z toho bohatství může, zemane, tvá moc jen vzrůst.“

„Nenadál jsem se, že mi budeš radit,“ pravil Þorbjörn, „abych provdal svou dceru za syna nevolníkova. Zdá se vám asi, že jsem na tom zle, když mi dáváte takovou radu. Moje dcera také už u tebe nezůstane, když myslíš, že nezaslouží lepšího ženicha.“

¹⁷⁷ Viz Clover, Carol. „Scene in Saga Composition” In: *ANF* 89 (1974) s. 57-83

¹⁷⁸ Clover: *Scene in Saga Composition* s. 59

¹⁷⁹ tamtéž s. 61

¹⁸⁰ Scény v sáze se vzhledem k rozsahu velmi liší, některé jsou velmi rozsáhlé a zabírají v textu několik stran, jiné jsou naopak poměrně krátké a jsou tvořeny několika větami.

ZÁVĚR:

Nato odejel Orm domů a také ostatní hosté se odebrali do svých domovů.¹⁸¹

2) ÚVOD:

„Leif odjel se svými druhy z Jižních ostrovů, a když na podzim přistáli v Norsku, odebral se ke dvoru krále Olafa Tryggvasona. Král si ho velmi vážil, neboť ho pokládal za muže nadmíru schopného.

HLAVNÍ ČÁST:

Jednou se dal král s Leifem do řeči a pravil: „Nehodláš jet letos v létě do Grónska?“

„Rád pojedu,“ odpověděl Leif, „je-li to vaše vůle.“

„Myslím,“ pravil král, „že by to bylo dobře, a odjedeš tam s úkolem, který ti svěřím. Chci, abys tam hlásal křesťanskou víru.“

Leif odpověděl, že učiní, jak si přeje, ale poznamenal, že splnit tento úkol v Grónsku nebude lehké. Král pravil, že nezná nikoho, kdo by se k tomu hodil lépe, než on, „a ty budeš mít jistě štěstí!“

„Jenom tehdy,“ odpověděl Leif, „jestliže mi bude přát vaše štěstí.“

ZÁVĚR:

„Potom se vydal Leif na moře a dlouho bloudil, až připlul k zemi, o které neměl předtím tušení.“¹⁸²

Velká míra scénického líčení – v rodové sáze jsou tímto způsobem zobrazeny všechny hlavní dějové momenty fabule – výrazně odlišuje ságu od letopisu či kroniky (zde je myšlena původní podoba tohoto žánru, nikoliv *kronika romanizovaná*). Zatímco v obou těchto žánrech se scénické výstupy vyskytují spíše výjimečně, v sáze jsou užívány ve velké míře a jejich charakteristickým rysem je dialog. Častým používáním dialogů v sáze dosahuje vypravěč dvou důležitých cílů. Jak píše Helena Kadečková: „Dialogy zabírají v ságách veliké místo, v některých případech až polovinu textu, a jsou v nich nejdůležitějším uměleckým prostředkem. Slouží nejen k dramatizaci děje, ale jsou i významnou součástí charakteristiky postav.“¹⁸³

¹⁸¹ *Sága o Erikovi Zrzavém* s. 20

¹⁸² tamtéž s. 23-24

¹⁸³ Kadečková: *Dějiny severských literatur* s. 118

Někteří badatelé považují charakteristiku postav za primární účel scén a dialogů v sáze. Jak už bylo výše řečeno, v sáze zcela chybí popis vnitřního světa postav, jejich myšlenek a pocitů. Jediným způsobem, jak ilustrovat jejich povahu, je tedy předvést je jednající a promlouvající. Představu o charakteru jednotlivých hrdinů si může publikum udělat právě jen na základě sledování jejich chování v situacích, s nimiž jsou konfrontováni.

Robert Cook píše: „The center of interest in the Sagas of Icelanders is their realistic portrayal of character.“¹⁸⁴ A dodává, že právě soustředění se na zobrazení charakteru hrdiny odlišuje rodové ságy od jiné středověké literatury, například od románů Marie de France či Chrétiena de Troyes. V těchto románech je totiž hlavní příběh, který předává čtenáři určité poselství a postavy jsou pouze „loutkami“ v tomto příběhu, neboli podle Cooka: „The story carries the meaning and thus comes first, the personages come second.“¹⁸⁵ V sáze je tomu však podle něj naopak, zájem se soustředí na hrdinu, jehož charakter (a to jak dobré, tak i špatné vlastnosti) je předveden ve vyprávění. Také Hartmut Röhn má podobný názor: „Die so entstehenden Szenen streben die Verfasser an, um die Personen der Handlung agierend und reagierend vorführen zu können.“¹⁸⁶ Též Margaret Jeffrey podotýká, že jednou z hlavních funkcí promluvy v sáze je ilustrovat charakter hrdinů.¹⁸⁷

Je sice pravda, že charakter postav ságy je téměř výhradně předveden skrze jejich jednání a chování a také jejich myšlenky a pocity jsou ukázány právě jen skrze scény a dialogy. Na druhou je ovšem samozřejmé, že jakákoliv scéna, a to nejen scéna v sáze, ale též v jakémkoliv jiném literárním žánru, vždy nějak ilustruje charakter postav. Kdykoliv postavy nějak jednají, vypovídá to něco o jejich povaze. A nelze proto tvrdit jen na základě toho, že sága postrádá popis charakteru postav, že jediným smyslem scén je tento popis nahradit.

Primární účel scénického líčení v sáze tkví spíše v dramatizaci vyprávění. Jak už bylo zmíněno, cílem rodové ságy nebylo pouze zaznamenat významné události z dějin Islandu, ale také předložit publiku poutavé vyprávění. A právě především skrze vkládání scén do vyprávění je tohoto cíle dosaženo. Scénické líčení umožňuje posluchačům se lépe „vžít do děje“. Události, o nichž se v sáze vypráví, se jakoby *odehrávají* přímo před jejich očima.

¹⁸⁴ Cook: *The Sagas of Icelanders* s. 88

¹⁸⁵ tamtéž

¹⁸⁶ Röhn: *Untersuchungen zur Zeitgestaltung und Komposition* s. 135

¹⁸⁷ Jeffrey: *The Discourse* s. 85

Připomeňme jen v této souvislosti, že tohoto efektu je dosaženo právě překrytím času diskurzu s časem příběhu.

4.3.1 Co je zobrazeno scénicky?

Podívejme se nyní podrobněji na to, jaký typ událostí je v sáze vyličen scénicky. V první kapitole práce již bylo naznačeno, že naprostou většinu scénicky zobrazených epizod v sáze spojuje fakt, že se nějakým způsobem vztahují ke sporům a konfliktům. Sledujeme, jak spor vznikl, jak se vyvíjel, jak vygradoval, jak se projednával na sněmu, jak se přenášel na další generace atd. Steblin-Kamenskij píše: „det bare berettes om hendinger som har tilknytning til en eller annen feide (...).“¹⁸⁸ Podle Theodora Anderssona se rodová sága, jak už bylo zmíněno, dělí na několik základních narativní částí, přičemž v každé části jsou soustředěny události, vztahující se k určité fázi sporu. V úvodní části ságy jsou vylíčeny události, které vedly ke vzniku konfliktu, v další části ságy zase události, které způsobily další stupňování konfliktu apod.¹⁸⁹ Tato teorie byla ovšem později zpochybňována, protože mnoho ság na takovéto větší narativní celky rozdělit nelze. Jesse Byock ukazuje, že většina událostí zobrazených v sáze se sice dotýká sporu, jednotlivé události však nejsou uspořádány do větších narativních celků, ale jsou prostě hromaděny jedna za druhou.¹⁹⁰ Vyprávění se podle něj rozpadá na množství kratších narativních jednotek, které Byock nazývá *narrative particles*. Některé z nich mají čistě informační funkci, jiné jsou dějové (tzv. *active narrative particles*). Dějové narativní jednotky lze pak z obsahového hlediska rozdělit na tři typy, které se v sáze opakují, a to podle toho, jakou fázi sporu zobrazují (samotný konflikt, snahu o vyřešení konfliktu (*advocacy*) či konečné rozřešení konfliktu (*brokerage*). Slovy Byocka: „The ways in which feud operated provided a structure for the sagas. (...) This simple, easily adaptable technique was based on the use of active narrative particles that occur in no particular order and fall into three categories: conflict, advocacy and brokerage, or resolution.“¹⁹¹

Je ovšem třeba konstatovat, že přestože naprostá většina scén v sáze se dotýká určité fáze sporu, některé scénicky vyličené události se sporem nijak nesouvisí. Scénicky jsou v sáze

¹⁸⁸ Steblin-Kamenskij: *Tidsforestillingene i islendingesagaene* s. 356

¹⁸⁹ Viz Andersson: *The Icelandic Family Saga: An Analytic Reading*

¹⁹⁰ Byock: *Feud in the Icelandic Saga* s. 39-46

¹⁹¹ Byock: *The Family and Sturlunga Sagas* s. 144

zobrazeny též různé nadpřirozené a nevšední události a úkazy. Takto je například v *Sáze o lidech z Eyru* detailně vylíčeno, jak přišel černý mrak, ze kterého padal krvavý déšť, jak se v komoře se zásobami zjevila tulení hlava, či jak si mrtví přicházeli večer sednout do síně k ohňům (*Eb li-liv*).

Dále pak jsou scénicky zobrazena také různá dobrodružství, která zažívají hrdinové ság na svých výpravách do ciziny, povětšinou do Norska. V *Sáze o Erikovi Zrzavém* jsou například podrobně zachyceny příhody, které se hrdinům přihodily na cestě za objevením nových zemí, a které se sporem nijak nesouvisí. Podobně jsou v *Sáze o Gunnlaugovi, hadím jazyku* uvedeny epizody z Gunnlaugových návštěv různých králů, krále norského, irského či anglického. Je však pravda, že v porovnání se scénami, dotýkajícími se konfliktů a sporů, je takovýchto scén v sáze malé množství.

Abychom však shrnuli, co je v ságách zobrazeno scénicky, pak můžeme konstatovat, že se vždy jedná o události, něčím se odlišující od každodenního dění. Zde se nabízí zajímavé srovnání ságy s jiným literárním žánrem, a to s žánrem idyly.¹⁹² V centru pozornosti idyly totiž naopak od ságy stojí právě události každodenního života, pravidelně opakované úkony. Jejich popis má ve čtenáři vyvolat dojem neměnnosti, klidu a míru. Tak je tomu například v *Babičce* Boženy Němcové. Je to právě neměnnost a monotónnost dění v babiččině údolíčku, která je zde zdůrazňována. Čtenáři je neustále připomínáno, že jednotlivé scény se ve více méně stejné podobě pravidelně opakují. Tak je například konstatováno: „Jednou za čtrnáct dní nebo za tři neděle, když byl právě krásný den, říkala babička: „Dnes půjdeme na přástvu k myslivcovům.“¹⁹³ Události nevšední stojí jakoby na okraji vyprávění, pronikají do každodenního dění na statku spíše okrajově a záhy jsou tímto děním z vyprávění opět vytěsněny. Když je kupříkladu líčeno, jak do babiččina údolíčka jednou přišla povodeň, je následně zdůrazněno, že ovšem záhy pominula a vše se brzy vrátilo do starých kolejí: „Za krátký čas slunce vysušilo pole, luka i cesty, vítr roznosl nánosy, tráva svěžeji ještě se zazelenala, škoda se všecka napravila, a málo zůstalo památek zhoubné povodně, jen lidé si dlouho o ní povídali.“¹⁹⁴

¹⁹² Dušan Karpatský definuje idylu jako „půvabné, křehké obrázky z venkovského života“ (Karpatský: *Labyrint literatury* s. 202).

¹⁹³ Němcová: *Babička* s. 52

¹⁹⁴ tamtéž s. 155

V sáze je tento postup v podstatě opačný. Vypravěč líčí právě jen události neobvyklé, což vyvolává dojem neustálého pohybu, akce, máme pocit, že se stále „něco děje“. Oproti tomu je, jak podotýká van den Toorn, v sáze zřídka kdy zobrazeno, jak postavy jí, pijí, spí, pracují apod. Na základě skutečnosti, kterou sága publiku předkládá, se zdá, že postavy tráví celý svůj život povětšinou bojem a zasedáním na sněmech.¹⁹⁵ Každodenní dění v sáze není líčeno nikdy, proč také popisovat něco, co bylo tehdejším posluchačům důvěrně známo? Každodenní dění se ani nepovažuje za událost, ale spíše za statický stav, za něco, co se „neděje“ ale prostě „je“. Jako událost je vnímáno to, co vede k narušení tohoto stavu. A především se, jak už bylo ukázáno, jedná o konflikt, který vede k narušení míru. Ty intervaly času příběhu, ve kterých „se nic neděje“, jsou v sáze vynechány – tzn. vypravěč použije *elipsu*.

4.4 Elipsa

Elipsa je v sáze používána velmi často. Vypravěč určité, často rozsáhlé intervaly času příběhu, ve kterých se „nic neděje“, v čase diskurzu zcela vynechá. Někdy se jedná o část roku či celý rok, jindy dokonce o několik let. Nejde však o to, že by v těchto obdobích nedošlo vůbec k žádným událostem. Jde spíše o to, že v dané době nedošlo k žádným událostem z hlediska sporů a konfliktů, které jsou v té které sáze sledovány.

Ukažme tuto skutečnost na konkrétním příkladu ze *Ságy o Njálovi*. Asi uprostřed ságy je vylíčena scéna, ve které se Njál ujímá jakožto pěstoun chlapce jménem Hǫskuld (*Nj xciv*). Poté použije vypravěč *elipsu*, Hǫskuldovo dětství je přeskočeno a v následující scéně vystupuje Hǫskuld již jako dospělý a hledá si nevěstu (*Nj xcvi*). Podle Steblina-Kamenského je tento rozsáhlý interval času příběhu přeskočen, protože nedošlo k žádným událostem (tzn. k žádným konfliktům).¹⁹⁶ To ale není příliš pravděpodobné, jedná se totiž o velmi dlouhé období a je více než jisté, že za tuto dobu jistě došlo k mnoha různým konfliktům. Jde však o konflikty, které nemají žádný význam pro příběh *Ságy o Njálovi*, konflikty, ve kterých nefigurují hrdinové ságy.

Na rozdíl od letopočtu či kroniky, které sledují všechny významné události nějakého období, většina ság nesleduje všechny události, které se v určitém období na určité části

¹⁹⁵ van den Toorn: *Saga und Wirklichkeit* s. 195-196

¹⁹⁶ Steblin-Kamenskij: *Svět islandských ság* s. 123

Islandu odehrály, ale pouze některé z nich.¹⁹⁷ Jedná se o události, ve kterých figuruje jedna konkrétní postava či postavy, například příslušníci určitého rodu. V *Sáze o Njálovi* jsou konkrétně sledovány příhody, dotýkající se Njála a jeho přítele Gunnara, především jsou pak popisovány ty události, které ve svém konečném důsledku vedly k ubití Gunnara a události, které vedly k Njálově upálení. Ta období času příběhu, ve kterých se z tohoto hlediska nedělo nic podstatného, jsou ve vyprávění vynechána. Proto je období Hǫskuldova dětství přeskočeno a vyprávění pokračuje až scénou, kdy se Hǫskuld uchází o Hildigunn. Tato epizoda je totiž pro další děj klíčová. Hildigunn si klade podmínku, že se za Hǫskulda vdá, pouze když bude zastávat funkci goðiho. Njál proto pro něj zřídí nové godství. Z toho ovšem později vyvstane problém, protože nové godství zasahuje do godství Mǫrða Valgarðssona a ten se za to rozhodne Njálovi pomstít. Získá si důvěru Njálových synů a přesvědčí je, aby ubili Hǫskulda. Tento čin se pak stane záminkou k upálení Njálových synů i samotného Njála v jeho domě.

Elipsy v *sáze* jsou spojeny s průběhem a povahou sporů a konfliktů. Spor mohl od svého zrodu po konečné „usmíření“ znesvářených stran trvat po mnoho let. Mezi jeho jednotlivými fázemi, tzn. mezi střety obou stran, a mezi pokusy o vyřešení sporu na sněmu, vznikají hluchá místa, kdy se „nic neděje“ – jedna strana podnikne nějaký krok, například někoho ubije, a nyní „je řada“ na druhé straně, aby na potupu zareagovala, například tak, že také někoho ubije, nebo tak, že předvolá své protivníky na sněm. Doba čekání na odvetnou akci, či doba čekání na sněm, je pak ve vyprávění vynechána. Vypravěč pouze stručně konstatuje, že v tomto období se nic nedělo (*Gísl* xiv, *Eb* xxxvi):

Ok er þat er gort, ferr hvern heim til síns heimilis, ok var nú alt kyrt.

A když to bylo uděláno (byl pohřben Véstein, který byl předtím ubit), jel každý domů, **a potom byl nějakou dobu klid.**

Ok liðu svá þau misseri, at eigi varð til tíðenda.

A pak uběhl nějaký čas, **po který se nic neudálo.**

¹⁹⁷ Výjimku představují *ságy* „panoramatické“, jako například *Sága o lidech z Eyru*, či *Sága o lidech z Lososiho údolí*, které se snaží zaznamenat všechny významné události, které se odehrály v určitém období v určité oblasti Islandu.

Většinou je takto přeskočena pouze část roku – někdo je například ubit na podzim a jeho příbuzní pak čekají do léta na zasedání Alþingu, aby tam žádali zaplacení pokuty za ubitého. Někdy je však přeskočeno i mnoho let, protože ve věci určité přece nebyly po tu dobu podniknuty žádné kroky. Tak například když v *Sáze o Hrafnkelovi* zabere Sám Hrafnkelův statek, uplyne několik let, než se Hrafnkel pomstí, musí totiž nejprve získat prostředky a muže k tomu, aby se mohl pomstít.¹⁹⁸

4.5 Čas jako řetěz událostí

V předešlé části této kapitoly bylo ukázáno, že hustota vyprávění v sáze je velmi nerovnoměrná. Dochází zde ke dvěma extrémním situacím. Na jedné straně stojí výrazná *sumarizace* a *elipsa*. Rozsáhlé intervaly času příběhu jsou ve vyprávění často zásadně redukovány, či dokonce zcela vynechány. Na druhé straně se v sáze ve velké míře vyskytuje *scénické líčení* (z velké části tvořené dialogy), v rámci kterého jsou naopak krátké intervaly času příběhu zobrazeny velmi podrobně.

Jak si všímá Hartmut Röhn, v tomto ohledu se sága opět výrazně odlišuje od letopisu a kroniky. Letopis i kronika „odměřují“ čas příběhu rovnoměrně – letopis rok po roce, kronika spíše po delších časových úsecích, avšak v souvislosti s oběma žánry lze konstatovat, že hustota a tempo vyprávění zůstávají v podstatě stále stejné. To je dáno tím, že letopis i kronika jsou založeny na představě univerzální časové osy, která do sebe pojímá veškeré dění. Tato jednosměrná časová linie přitom plyne ve stále stejném tempu neustále vpřed, nezávisle na dění a lidském konání. I když se „nic neděje“, čas stále uplývá – rovnoměrně, rok za rokem. Takovéto vnímání času je vlastní též současnému člověku.

V sáze je naproti tomu, jak už bylo řečeno, tempo vyprávění nerovnoměrné. Jak píše Röhn: „Die Saga durchmisst die erzählte Zeit nicht in chronikhaftem Gleichschritt, sondern strukturiert sie durch die deutlich wechselnde Dichte der Darstellung in außerordentlichem Maße.“¹⁹⁹ To souvisí se skutečností, že sága, na rozdíl od letopisu a kroniky, nestojí na představě univerzální časové osy, plynoucí nezávisle na událostech. Staří Seveřané nevnímali čas jako cosi abstraktního, co existuje mimo lidské konání. Hlavní rozdíl mezi tehdejšími a

¹⁹⁸ Kolik let od zabrání Hrafnkelova statku do okamžiku jeho pomsty uplyne, nevíme přesně, ale pravděpodobně se jedná o necelých sedm let, protože Eyvind Bjarnason, který odplul v době přes zabráním Hrafnkelova statku, se vrací na Island po sedmi letech strávených v cizině.

¹⁹⁹ Röhn: *Untersuchungen zur Zeitgestaltung* s. 132

dnešním vnímáním času spočívá v tom, jak trefně formuluje Gurevič, že „čas nebyl ani tolik chápán, jako spíš bezprostředně prožíván.“²⁰⁰ Čas nebyl obsažen v představě abstraktní časové linie, ale v konkrétních jevech, a to jednak v událostech²⁰¹ a jednak, jak už bylo výše zmíněno, ve střídání jednotlivých generací. Jak konstatuje Gurevič: „Na každém dvorci, osadě, ve vymezeném společenství se plynutí času podřizovalo rytmu generačního střídání a těch nečetných a málo rozmanitých událostí, které vtiskovaly svou pečeť životu skupiny.“²⁰²

V rámci událostí, aktivit a změn čas ubíhá, mimo ně se však „zastavuje“. Nedochází-li k žádným událostem, pak, jak píše Steblin-Kamenskij „čas jako by přestal existovat a znovu vystupuje až s následující událostí“.²⁰³ Čas v sáze nemá podobu linie, ale spíše jej lze přirovnat k „řetězu událostí“. Vypravěč postupně sleduje vývoj jednotlivých konfliktů, tj. sled událostí, které se k určitému konfliktu váží.²⁰⁴ Přitom přeskakuje mezi různými dějovými liniemi, když střídavě zobrazuje, co dělala jedna a druhá strana, angažovaná v konfliktu. Pokud se z hlediska jedné linie nic neděje, přeskočí na jinou.

Zatímco v letopisu a kronice jsou všechny děje „podříceny“ univerzální časové linii a začleněny do jejího plynutí, v sáze žádná taková zastřešující linie neexistuje. Naopak se zde prolíná množství různých samostatných linií, z nichž každá plyne svým vlastním tempem, zpomaluje a zrychluje, podle toho, zda se „něco děje“ či nikoliv.

²⁰⁰ Gurevič: *Kategorie středověké kultury* s. 80

²⁰¹ Jako událost je myšlena událost neobvyklá. Každodenní dění se nepovažovalo za událost, ale spíše za statický stav, za něco, co se „neděje“ ale prostě „je“. Jako událost bylo vnímáno naopak to, co vedlo k narušení tohoto stavu. Především se, jak už bylo ukázáno, jedná o konflikt, který vede k narušení míru.

²⁰² Gurevič: *Kategorie středověké kultury* s. 78

²⁰³ Steblin-Kamenskij: *Svět islandských ság* s. 122

²⁰⁴ Každý konflikt se skládá z mnoha dílčích událostí – váží se k němu události, které mu předcházely a události, které mu následovaly. Jak bylo například ukázáno na *Sáze o Njálovi*, k upálení Njála vede série různých příhod a série dalších příhod je touto událostí zase vyvolána.

5. Čas příběhu a čas diskurzu v rodové sáze – kategorie uspořádání

V této kapitole bude zkoumán vztah mezi časem příběhu a časem diskurzu v oblasti *uspořádání*. Jak už bylo výše řečeno, čas příběhu plyne lineárně, jednosměrně, zatímco čas diskurzu se může vracet do minulosti, či přeskakovat do budoucnosti, a události v něm nemusí být uspořádány v chronologickém pořadí. Jak výstižně vyjadřuje Steblin-Kamenskij: „Čas vyprávění jako by byl rozřezán na kousky, které se pak rozestavují v libovolném pořadí v souhlase s určitými uměleckými cíli.“²⁰⁵ Pořadí popisovaných událostí je v rámci diskurzu často změněno a události jsou líčeny v „anachronické“ následnosti. Anachronická následnost může mít dvojí podobu, retrospekci a anticipaci. Genette navrhuje označovat retrospekci termínem *analepse* a definuje ji takto: „*Analepsi* označíme každé zpětné připomenutí předchozí události v místě příběhu, kde se zrovna nacházíme.“²⁰⁶ Pro anticipaci pak Genette zavádí termín *prolepse* a udává následující definici: „Termínem *prolepse* označíme každý narativní manévr spočívající ve vyprávění nebo v předčasném vyvolávání události, která má teprve následovat (...).“²⁰⁷

Podívejme se nyní na to, zda vypravěč ságy *analepsi* či *prolepsi* používá, a pokud ano, pak v jakém případě a do jaké míry. Plyne čas diskurzu v sáze jednosměrně, anebo přeskakuje mezi různými časovými rovinami?

5.1 Sága a analepse

Co se týká *analepse*, v sáze se sice vyskytuje, avšak zcela minimálně. Jak bude ukázáno, vypravěč k ní přistupuje pouze, pokud je to nezbytně nutné. Pořadí popisovaných událostí vypravěč nemění, jednotlivé události líčí zásadně v chronologické posloupnosti, čili v takovém sledu, v jakém se ve skutečnosti odehrály. Jak píše van den Toorn: „Anders als in dem modernen Roman drückt die Saga die Zeit auf dieselbe Weise, wie sie empfunden worden ist, Vorgänge A, B, C, D usw. werden mithin in der gleichen Folge A, B, C, D usw. ausgedrückt und nicht mit raffinierten Umstellungen wie C, A, B, D usw. wie sie im Roman

²⁰⁵ Steblin-Kamenskij: *Svět islandských ság* s. 120

²⁰⁶ Genette: *Rozprava o vyprávění* s. 6

²⁰⁷ tamtéž

nicht ungewöhnlich sind.²⁰⁸ Porovnejme tento kompoziční postup ságy například s Homérovou *Odyseou*. Homér porušuje chronologickou posloupnost popisovaných událostí, když vkládá líčení Odysseových dobrodružství na moři v podobě retrospektivní vsuvky doprostřed vyprávění. Na začátku eposu je nejdříve sledováno, jak Télemachos hledá svého otce. Poté se vyprávění přesouvá k Odysseovi, který na hostině u Faiáků líčí své osudy od bitvy u Tróje až po příchod k Faiákům. Čas diskurzu se vrací daleko nazpět a postupně se opět přibližuje bodu, ve kterém retrospektivní odbočka „začala“, tedy do okamžiku hostiny. Následně je dopovězeno, jak se Odysseus vrací domů a setkává se s Télemachem. Vypravěč ságy by děj *Odyseie* pravděpodobně vyličil zcela jiným způsobem, a to tak, že by se snažil zachovat chronologickou posloupnost událostí. Svoje vyprávění by začal vyličením Odysseových dobrodružství od odplutí z Tróje po příplutí ke Kirké, následně by rozsáhlý interval času příběhu přeskočil s konstatováním, že v té době se nic významného nestalo, a pak by teprve přistoupil k vyprávění o Télemachově hledání otce.

Vypravěč ságy usiluje o zachování chronologické posloupnosti popisovaných událostí, a to i za cenu toho, že ve vyprávění musí přeskakovat rozsáhlé úseky času příběhu, aby této posloupnosti dosáhl. To je patrné z úvodních pasáží mnoha ság. V předešlé kapitole bylo zmíněno, že v úvodní části ságy jsou zpravidla shrnuty osudy předků hlavních postav ságy. Poté je dlouhé období času příběhu vynecháno a vyprávění pokračuje v době, kdy se odehrává hlavní děj ságy. Například *Sága o lidech z Eyru* začíná líčením osudů předků goðiho Snorriho, který je jednou z hlavních postav ságy. Je popisováno, jak Snorriho předci přijeli z Norska na Island, jaké byly jejich vztahy s ostatními novousedlíky apod. Následně je rozsáhlé období času příběhu vynecháno a vyprávění pokračuje v době, kdy je Snorri již dospělý. Přeskočku v čase by bylo možné předejít tím, že by sága začala rovnou líčením Snorriho života a v určité chvíli by pak pomocí analepsy bylo pojednáno o osudech jeho předků. To však sága nikdy nedělá. Vypravěč ságy se snaží analepsi vyhnout.

Tato snaha je zvlášť patrná ještě ve dvou konkrétních případech, a to jednak co se týká uvádění nových postav do vyprávění, a dále pak, co se týká líčení dvou souběžně se odehrávajících dějů.

Představení nových postav v moderním románu probíhá běžně tak, že ve chvíli, kdy postava vstupuje do scény, vypravěč přeruší vyprávění, a v rámci kratší či delší vsuvky

²⁰⁸ van den Toorn: *Zeit und Tempus* s. 141

postavu uvede a případně také pojedná o jejích dosavadních osudech. Tím je ovšem jednosměrné plynutí času diskurzu narušeno. Uvedme pro ilustraci konkrétní příklad. Tolstojův román *Anna Kareninová* začíná líčením jednoho rána v domě Stěpana Arkadjiče a jeho ženy. Poté sledujeme, jak Stěpan Arkadjič odjíždí do práce, kde se setkává s novou postavou, mužem jménem Levin. Stěpan nejdříve krátce s Levinem pohovoří a následně je do vyprávění vsunuto několik odstavců pojednávajících o tom, kdo Levin je, jak dosud žil a odkud se zná se Stěpanem.²⁰⁹ Poté opět rozhovor mezi muži pokračuje.

Vypravěč ságy se podobnému představení nové postavy pomocí retrospektivní odbočky uprostřed scény vyhýbá. Pro uvedení postav do děje volí jinou, pro moderního čtenáře netradiční metodu, která, jak konstatuje Hartmut Röhn, pro nás působí poněkud nepřirozeně.²¹⁰ Tato metoda spočívá v tom, že vypravěč postavy uvede ještě předtím, než vůbec do vyprávění vstoupí, čili ještě před začátkem scény, ve které vystupují. Uvedení nové postavy (či zpravidla spíše více postav) vypravěč zasazuje do „prázdných“ momentů vyprávění, tzn. mezi dvě scény, nebo do okamžiku, kdy se čas diskurzu jakoby zastavuje, protože se „nic významného neděje“. Jak píše Hartmut Röhn: „An Ruhepunkten der Handlung, vor dem Beginn neuer Phasen oder in „Lücken“, die sich im chronologischen Ablauf der Erzählung ergeben, werden ganze Gruppen von Personen eingeführt, die in der nachfolgenden Handlung wichtig werden.“²¹¹

Příklady tohoto způsobu uvedení postav do děje by bylo možno v sáze nalézt mnoho, za všechny uvedme alespoň jeden. V osmnácté kapitole *Ságy o Njálovi* umírá muž zvaný Mǫrd Housle, který předtím ve vyprávění vystupoval. Jeho dcera Unn zůstává sama a protože je rozhazovačná, pozbývá rychle všechno své jmění. V tomto momentě je čas příběhu přerušen. Následuje kapitola devatenáct a dvacet, ve kterých je představeno množství nových postav, mezi nimi Gunnar, příbuzný Unn, a Njál, muž proslulý tím, že pomáhá každému, kdo se ocitne v nesnázích. Následně začíná scéna, ve které Unn jede za Gunnarem a posléze za Njálem, aby je poprosila o pomoc ve své zoufalé situaci. Vypravěč nemusí scénu přerušovat vysvětlováním toho, kdo byl Gunnar a kdo byl Njál, protože to už objasnil před začátkem scény.

²⁰⁹ Tolstoj: *Anna Kareninová* s. 26-27

²¹⁰ Röhn: *Untersuchungen zur Zeitgestaltung und Komposition* s. 146

²¹¹ tamtéž

Zajímavou skutečností je, že postavy, které vypravěč do příběhu nově uvedl, nemusí vždy vystupovat hned v následující scéně. Většinou tomu tak bývá, ale někdy se též stává, že se nově představená postava v příběhu objevuje až dlouho po svém uvedení. Tak například ve zmiňovaném příkladu je spolu s Gunnarem a Njálem do vyprávění uvedena také Njállova žena Bergþóra, která ale do děje vstupuje až o mnoho kapitol později.

Starým Seveřanům zřejmě skutečnost, že postava je přestavena daleko dříve, než se vůbec ve vyprávění objeví, nečinila problém. Uložit si informace o nových postavách do paměti, když je vypravěč uvedl, a znovu si je vybavit v okamžiku, kdy se objevují ve vyprávění, bylo pro ně zjevně snazší, než sledovat, jak vypravěč přerušuje scénu, vrací se k minulosti postav, a pak znovu do „vyprávěné přítomnosti“ k načatému ději. V této souvislosti je třeba připomenout skutečnost, že staří Seveřané vnímali děj ságy na pozadí genealogické posloupnosti, tedy, že pro ně čas nebyl chronologií, ale genealogií. Uvedení nových postav, doplněné zpravidla výčtem jejich předků, si ukládali do paměti jako součást rozsáhlé genealogické sítě, do níž si pak zasazovali jednotlivé události, popisované v sáze. Skutečnost, že určitá postava se ve vyprávění objevuje až dlouho po svém uvedení, pro ně nepředstavovala problém z toho důvodu, že ve chvíli, kdy byla postava uvedena, si ji zařadili do generačního řetězce, a pak k ní přiřazovali jednotlivé epizody, ve kterých dále ve vyprávění vystupovala.

Pro současného čtenáře, který vyprávění nevnímá na pozadí genealogické posloupnosti, ale na pozadí časové osy, je však přijatelnější, pokud jsou postavy představeny přímo v okamžiku, kdy se objevují ve vyprávění. Moderní čtenář si totiž zpravidla nezařazuje nově uvedené postavy do generačního řetězce, který by pak měl uložen v paměti po celou dobu čtení. Na druhou stranu mu však nevadí skutečnost, že scéna je představením nových postav narušena, a čas diskurzu se vrací do minulosti a pak opět zpět do přítomnosti. Protože má v mysli chronologickou osu, nečiní současnému čtenáři problém tyto přeskoky v čase sledovat. Snadno si představí, že vypravěč v určitém bodu vyprávění přeruší, odbočí do minulosti a pak se opět navrací do původního bodu.

Pěknou ukázkou rozdílného způsobu uvedení nových postav do vyprávění představuje porovnání *Ságy o Njálovi* s románem Julia Zeyera *V soumraku bohů*. Tento Zeyerův román vznikl právě na motivy *Ságy o Njálovi* a je napsán záměrně tak, aby napodoboval styl rodových ság. Co se však týká způsobu představení nových postav, přizpůsobil ho autor našemu vnímání času. Ukažme tuto skutečnost na konkrétním příkladu:

Ve druhé kapitole *Ságy o Njálovi* sledujeme rozhovor dvou bratrů, Hǫskulda a Hrutá. Hǫskuld bratrovi říká, že je třeba, aby se již oženil. Hǫskuld mu také již vyhlédl nevěstu, a to Unn, dceru Mǫrða Housle. Vypravěč po této poznámce plynule pokračuje v líčení rozmluvy mezi bratry, aniž by Unn a jejího otce nějak představil. Udělal to totiž již předem. Na úplný začátek ságy, do první kapitoly, vložil odstavec, ve kterém obě tyto postavy stručně uvedl, takže se k nim již nemusí později ve vyprávění vracet.

Zeyer řeší nutnost představit budoucí nevěstu a jejího otce jinak – použitím analepse. V románu nejdříve stručně popisuje dětství Hǫskuldova bratra Hrutá. Když je Hrut již dospělý, Hǫskuld za ním přichází a říká mu, že je na čase, aby se oženil. Následuje scéna, ve které oba bratři rozmlouvají o výběru nevěsty. Hǫskuld prohlašuje, že už Hrutovi nevěstu vybral. Je to dívka jménem Unn, dcera muže zvaného Þorstein. O něm Hǫskuld říká: „Je Thorstejn mým přítelem. Znáám děj jeho života, a život ten není všední (...) Mohl bych ti vypravovat až do východu slunce (...).“²¹² Následně použije Zeyer analepsi a přibližně na dvaceti stranách líčí osudy Þorsteina a Unn. Pak opět navazuje na přerušenu scénu a dokončuje rozhovor mezi Hrutem a Hǫskuldem.

V sáze se vyskytuje ještě jeden případ, ve kterém se snaha vypravěče vyhnout se retrospektivnímu vyprávění projevuje zvlášť výrazně. V každém narativu, který sleduje více postav a více dějových linií, musí nutně nastat situace, že se určité popisované události částečně či úplně časově překrývají. Vypravěči se pak nabízejí dvě možnosti. První možností je pokračovat v líčení jedné dějové linie a v určitý moment do vyprávění vložit retrospektivní vsuvku, ve které je pojednáno o událostech druhé dějové linie. Druhou možností pak je líčit obě dějové linie střídavě v podobě tzv. paralelního vyprávění. A zde volí vypravěč ságy, v rámci snahy o zachování chronologické posloupnosti událostí, vždy možnost druhou. Pokud popisuje dvě souběžně se odehrávající dějové linie, nikdy neudělá to, že by nejdříve vyličil bezezbytku jednu z nich a pak se teprve vrátil ke druhé.

Ilustrujme tuto skutečnost na příkladu ze *Ságy o Gunnlaugovi, hadím jazyku*. V sáze je nejdříve sledováno Gunnlaugovo mládí, poté je vyličeno, jak se Gunnlaug uchází o krásnou Helgu a je domluvena jejich svatba. Přitom je však stanoveno, že pokud se Gunnlaug nevrátí z cesty do ciziny, kterou chce podniknout do určité doby, Helga se bude moci provdat za jiného muže. Následně sledujeme Gunnlaugova dobrodružství v cizích zemích. Ve Švédsku

²¹² Zeyer: *V soumraku bohů* s. 10

se Gunnlaug setkává se svým krajanem Hrafnem, se kterým se nepohodne, Hrafn se pak vrací na Island (*Gunnl* xi). Od této chvíle se vyprávění rozpadá na dvě souběžně se odehrávající dějové linie, jedna sleduje další osudy Gunnlauga v cizině, druhá pak Hrafnův návrat na Island a jeho snahu získat za ženu Helgu, která byla původně zaslíbena Gunnlaugovi. Vypravěči se zde nabízí několik možností. Buď by mohl dále sledovat Gunnlaugovy osudy, a v okamžiku, kdy by se Gunnlaug vrátil na Island, by pomocí analepse bylo shrnuto, co se odehrálo mezitím doma. Nebo by mohl naopak sledovat Hrafna, a Gunnlaugovy osudy v cizině vylíčit zpětně, po Gunnlaugově návratu na Island. V obou případech by ovšem došlo k narušení chronologické následnosti událostí. Vypravěč ságy ale líčí dějové linie střídavě. Nejprve popisuje Hrafnův návrat na Island a jeho námluvy u Helgy. Poté prohlásí: „Nyní jest se zmíniti o Gunnlaugovi, že se téhož roku, co Hrafn odjel na Island, vypravil ze Švédska do Anglie (...).“²¹³ Následuje popis Gunnlaugových dalších osudů a jeho návratu na Island. Poté vypravěč přeskakuje zpět k Hrafnovi: „Nyní jest vyprávěti o Hrafnovi, jak sedí na své svatbě na Borgu (...).“²¹⁴ Následně sledujeme opět Gunnlauga a jeho reakci na zprávu o svatbě Hrafna s Helgou.

Přestože se však vypravěč snaží zachovat chronologickou posloupnost událostí, analepse se v sáze přece jen vyskytuje. Návraty do minulosti se objevují, jak píše Hartmut Röhn, stejně jako v každém jiném vyprávění také i v sáze.²¹⁵ Vypravěč však nepoužívá analepsi záměrně, ale jediné proto, že je tento postup v určitých případech nevyhnutelný. Jak konstatuje literární teoretička Barbara Herrstein Smithová, je prakticky nemožné, aby jakýkoliv vypravěč v nějaké jen trochu delší výpovědi zachoval přísně chronologické pořadí.²¹⁶ Jak bylo výše ukázáno, souběžně se odehrávající události jsou v sáze líčeny střídavě „jedná po druhé“. Při tom ovšem často dochází k tomu, že se vypravěč při líčení jedné události posune v čase vpřed a při popisu druhé je tedy nucen se vrátit maličko nazpět. Jak podotýká Cochrane: „Although chronological narration in the *íslendinga sögur* is observed as a general principle, that is not to say there is no chronological overlap between separate strands within a saga-plot necessitating the author to backtrack chronologically and fill in the gaps in a particular

²¹³ *Sága o Gunnlaugovi, hadím jazyku* s. 42

²¹⁴ *tamtéž* s. 47

²¹⁵ Röhn: *Untersuchungen zur Zeitgestaltung und Komposition* s. 146

²¹⁶ Smithová: *Narrative Version, Narrative Theories* cit. dle Genette. *Fikce a vyprávění* s. 40

narrative strand.²¹⁷ Ukažme tuto skutečnost na konkrétních příkladech, tentokrát ze *Ságy o lidech z Eyru*:

První z nich se vyskytuje hned ze začátku ságy. Vypravěč konstatuje, že Ketilův syn Björn se přes zimu ukrývá u muže jménem Hrólf, zvaného též Þórólf, na jaře však odplouvá pryč. Následně jsou sledovány Hrólfovy osudy po Björnově odjezdu. Král Harald prohlašuje Hrólfa psancem, a Hrólf proto odplouvá na Island, kde se usazuje. Tím je jedna dějová linie ukončena, a vypravěč se vrací do doby, kdy se Hrólf a Björn rozloučili a líčí pro změnu další osudy Bjørna (*Eb v*):

Nú skal segja frá Birni Ketils syni flatnefs, at hann sygldi vestr um haf, þá er þeir Þórólf Mostrarskegg skilðu, sem fyrr segir.

Doslova tedy: „Nyní se bude vyprávět o Björnovi, synu Ketila Ploskonosého, který se poté, co se rozloučil s Þórólfem, jak se o tom dříve povídalo, vypravil na západ.“

Heger překládá spojení *nú skal segja frá* jako „nyní se musíme vrátit“²¹⁸, což není sice překlad doslovný, ale výstižný, protože vypravěč se zde skutečně vrací v čase.

Druhý příklad najdeme ve dvacáté druhé kapitole ságy. Popisuje se zde, jak muži jménem Vermund a Þórarin byli za ubití odsouzeni na rok do vyhnanství a odpluli do Norska. Následně je vypravěč opouští a popisuje jiný konflikt, který se po jejich odplutí odehrál na Islandu. Pokračuje líčením toho, jak se konflikt projednával na sněmu a zmiňuje, že na stejném sněmu se řešil i jiný spor, ve kterém figuroval Erik Zrzavý. Ten byl také odsouzen do vyhnanství a v létě po sněmu odplul na výpravu, na které objevil Grónsko. Zde se čas diskurzu zastavuje, na Islandu se dále nic významného neděje, a vypravěč využije toto prázdné místo k tomu, aby pokračoval v příběhu Vermunda a Þórarina a prohlašuje (*Eb xxv*):

Nú er at segja frá þeim Vermundi ok Þórarni svarta, at þeir kómu af hafí norðr við Þrándheimsmynni (...).

Doslova tedy opět: „Nyní se bude vyprávět o Vermundovi a a Þórarinovi Černém, kteří přistáli na sever od Þrándheimského fjordu.“

V sáze je dále popsán příjezd Vermunda a Þórarina do Norska, a jak se stalo, že Vermund získal od norského jarla darem dva berserky. Následně líčí, jak se Vermund vrátil na Island a zde analepse končí. Dostáváme se do bodu, ve kterém retrospektivní odbočka začala, místa, kde byl čas diskurzu přerušen – do okamžiku, kdy Erik Zrzavý odplul na výpravu. Vypravěč

²¹⁷ Cochrane: *Passing Time and the Past* s. 195

²¹⁸ *Sága o lidech z Eyru* s. 65

nezapomene tuto skutečnost zdůraznit, když konstatuje: „Domů do Bjørnovy zátoky přijel (Vermund) téhož léta, kdy Erik Zrzavý odejel do Grónska, jak jsme se o tom již zmínili.“²¹⁹

Abychom shrnuli, jak vypravěč ságy přistupuje k analepsi, můžeme konstatovat, že tuto narativní techniku používá minimálně a to pouze když je nezbytně nutná.²²⁰ Jednotlivé události jsou v sáze vylíčeny v chronologické posloupnosti, zachyceny ve svém postupném vývoji. Čas diskurzu se z hlediska uspořádání těsně přibližuje času příběhu, tzn. plyne jednosměrně, lineárně. Steblin-Kamenskij píše: „V rodových ságách se žádná transpozice času nikdy nevyskytuje. Příčinou toho je, že čas v nich byl chápán jako čas skutečný, historický.“²²¹ Zde je třeba uvědomit si rozdíl mezi tím, jak narativní čas vnímá současný člověk a jak ho vnímal člověk tehdejší. Dnešní člověk chápe narativní čas jako čas fiktivní, čas, který plyne jakoby mimo čas historický, a nemusí svými vlastnostmi času historickému odpovídat. Tehdejší člověk však narativní čas vnímal jako výsek z historického času. Čas diskurzu v sáze podléhá stejným zákonitostem jako čas fyzikální, platí pro něj tytéž parametry. A jedním z nich je i to, že se nemůže vrátit nazpět.

5.2 Sága a prolepse

V předešlé podkapitole bylo ukázáno, že co se týká analepsy, je v sáze patrná snaha vyvarovat se jí. Vypravěč se do minulosti ve vyprávění vrací jen, pokud je to nezbytně nutné. V případě prolepse je tomu ovšem jinak, předjímání budoucích událostí se v sáze naopak vyskytuje velmi často, a to v podobě tzv. *předzvěstí*. Prostřednictvím předzvěstí může být nahlédnuta budoucnost a události, které se z hlediska času příběhu teprve odehrají. V této podkapitole bude nejdříve ukázáno, v jaké podobě se předzvěsti v sáze objevují, a dále budou zkoumány následující dvě otázky: Pokud, jak bylo konstatováno, nebyl narativní čas starými Seveřany vnímán jako čas fikční, ale jako výsek z času fyzikálního, jak je možné, že v něm vůbec k předjímání budoucnosti dochází? Druhou otázkou pak je, zda vůbec předzvěsti narušují jednosměrné plynutí času diskurzu či nikoliv.

²¹⁹ tamtéž s. 67

²²⁰ To se týká, jak už bylo zmíněno, situace, kdy se dva děje odehrávají souběžně. V tomto případě je však analepse umístěna ve vyprávění tak, že jednosměrné plynutí času diskurzu v podstatě není narušeno.

²²¹ Steblin-Kamenskij: *Svět islandských ság* s. 120

Předzvěsti se v ságách vyskytují ve velké míře.²²² Významné momenty vyprávění bývají v sáze často určitým způsobem předjímány. Úmrtí některé z postav ságy například často předchází varovný sen, neblahá předtucha či podivné znamení. Předzvěst může mít velmi různou podobu. Především se jedná o sny a věštby, které jsou velmi oblíbenou formou předzvěsti. Budoucí dění ale může být předjímáno také skrze proroctví, předtuchy a znamení (v podobě nadpřirozeného úkazu). Formou předzvěsti však je i výhrůžka a kletba, nebo naopak varování či dobrá rada.

V předzvěstech v rodové sáze je předvídaná pouze „blízká budoucnost“. Předzvěst zde téměř nikdy nejde dále, než za hranice života jednoho člověka, jsou předvídaný pouze události, které se odehrají v rámci života postav ságy. Jen velmi zřídka předzvěst odkazuje k osudu potomků hrdinů ságy, k dalším generacím.²²³

Budoucí události jsou prostřednictvím předzvěsti předjímány někdy velmi konkrétně, jindy však pouze v náznacích. Například v rámci dobrých rad, když někdo někomu popisuje, co v určité situaci dělat a jak se zachovat, je budoucí dění vyličen velmi podrobně.²²⁴ V *Sáze o Njálovi* takto radí moudrý Njál Gunnarovi, jak předvolat na sněm Hrúta, a přimět ho vrátit majetek, který patří Gunnarově příbuzné Unn (Nj xxii). Říká mu, že má k Hrútovi jet v převlečení a detailně popisuje průběh jeho cesty i rozhovor, který má Gunnar s Hrútem vést, aby se mu zdařilo předvolat ho na sněm. V následující kapitole Gunnar vše provede podle Njálovy rady. Veškeré dění, které již bylo v rámci Njálovy rady podrobně popsáno, je zde jen stručně shrnuto. Například rozhovor, který Gunnar s Hrútem vedl, a který předtím Njál detailně popsal, už není znovu vyličen, je pouze konstatováno: „Jejich rozmluva byla skutečně taková, jak si ji Njál představoval.“²²⁵

Zpravidla ovšem není průběh budoucích událostí v předzvěstech popsán takto doslovně. Většinou je pouze naznačeno, že se odehraje určitá událost, například, že někdo zemře, není ale řečeno, jak k tomu dojde. Například sen, který se zdá Porsteinovi na začátku *Ságy o*

²²² Není tomu tak ovšem vždy, některé ságy, jako například *Sága o Hrafnkelovi*, *knězi Freyově* nejsou na předzvěsti příliš bohaté, v jiných ságách, jako například v *Sáze o Gíslim*, v *Sáze o lidech z Lososího údolí*, nebo v *Sáze o Njálovi* ale naopak předzvěsti tvoří hustou síť, která prochází celým vyprávěním.

²²³ V sáze královské a v sáze o dávnověku je tomu, jak bude později ukázáno, jinak. V sáze královské směřují často sny, které se zdají králům, až za jejich život a předvídají, jaký bude další osud země po jejich smrti. V ságách o dávnověku se pak vyskytují předzvěsti, které směřují ještě dále za hranice vyprávění. Jedná se o předzvěsti, ve kterých vypravěč prorokuje, že sláva hrdiny ságy bude trvat až do konce světa. Tyto typy předzvěsti budou podrobněji zkoumány v souvislosti s narativním časem v sáze královské a v sáze o dávnověku.

²²⁴ Většinou je zde popsáno, jak má člověk správně vést při, co udělat, když chce někoho předvolat na sněm, a jak vystupovat na sněmu, aby úspěšně obhájil svou záležitost.

²²⁵ *Sága o Njálovi* s. 352

Gunnlaugovi, *hadím jazyku* prozrazuje pouze, že vinou Þorsteinovy dcery zemřou dva muži, nevíme však, jak se celá věc odehraje (*Gunnl* ii). Často je také v předzvěsti budoucí dění předjímáno velmi neurčitě, například je pouze upozorněno na to, že k něčemu zlému dojde, aniž vůbec víme k čemu. V *Sáze o lidech z Lososího údolí* například král Olaf prorokuje zlou budoucnost Kjartanovi (*Laxd* xliii): „Král se díval za ním a pravil: „Těžký osud je určen Kjartanovi a jeho rodu a nebude lehké odvrátit jej od nich.“²²⁶ I toto je však určitá forma prolepse, která naznačuje, sice velmi neurčitě, přesto však naznačuje, kterým směrem se bude ubírat další děj ságy.

Všechny předzvěsti, které se v sáze vyskytují, se dříve nebo později také vyplní. V tomto bodě se literární realita, která je zobrazena v sáze, zásadně liší od skutečného stavu věcí. Zatímco v sáze se všechna proroctví, tušení či znamení naplní, ve skutečnosti ne všechny předzvěsti byly nutně pravdivé. Například, co se konkrétně týká proroctví, pak, jak podotýká Jiří Starý: „existovala potřeba odlišovat vědmy pravdivě a nepravdivě prorokující (...).“²²⁷ V *Sáze o Erikovi Zrzavém* je konstatováno, že některá z proroctví, která pronesla vědma, pozvaná na Þorkelův statek, se nevyplnila. Obsah těchto proroctví v sáze není zmíněn. Jediné proroctví, jehož obsah je v sáze uveden, je předpověď dalších osudů dívky Guðríð, která se později bezesbýtku naplňuje. Jak píše Jiří Starý, skutečnost, že v ságách najdeme jen pravdivé předzvěsti, je dána tím, že právě takovéto předzvěsti se uchovaly v lidské paměti.²²⁸

Předvídaná událost se může vyplnit jak vzápětí po předzvěsti, tak také až mnohem později. Například nadpřirozené úkazy zpravidla nešťastným událostem, které prorokují, těsně předcházejí. V *Sáze o lidech z Eyru* se takto objevuje podivný černý mrak, který zničehonic přichází za slunečného dne, několik dní před smrtí jedné z postav (*Eb* li). Z mraku spadne krvavý déšť a Þuríð se ptá své známé Þorgunny, co to znamená. Þorgunna odpovídá: „Myslím, že je to nejspíš předzvěst smrti někoho, kdo je zde na louce.“²²⁹ Hned večer poté Þorgunna onemocní a za několik dní umírá.

V *Sáze o Njálovi* je podobný případ, kdy se předzvěst vyplňuje „okamžitě“ (*Nj* lxxii). Gunnar a jeho bratr Kolskegg kamsi jedou a na Gunnarově oštěpu se náhle objevuje krev.

²²⁶ *Sága o lidech z Lososího údolí* s. 262

²²⁷ Starý: *Věštba a proroctví u starých Germánů* s. 172

²²⁸ Starý: *Sny starých Seveřanů* s. 189. To se nevztahuje na předzvěsti, které byly do ságy umístěny čistě z kompozičních důvodů – těmito předzvěstmi se budu blíže zabývat v následující kapitole práce, ve které bude zkoumána funkce předzvěstí v sáze.

²²⁹ *Sága o lidech z Eyru* s. 109

Kolskegg se ptá, jak toto znamení vysvětlit a Gunnar odpovídá, že „takovému jevu se v jiných zemích říká krvavý déšť – a sedlák Qlvi tvrdil, že to předpovídá velká utkáni.“²³⁰ Chvíli na to Gunnar s Kolskeggem narazí na muže, kteří na ně číhají u řeky, aby je přepadli, a vypukne mezi nimi boj.

Ve většině případů však nedochází k naplnění předzvěsti hned, ale až později v průběhu ságy. V *Sáze o lidech z Lososího údolí* například sledujeme, jak se Guðrúniny sny, ve kterých jsou předpovězena všechna její budoucí manželství, vyplňují postupně během vyprávění. Jiný příklad, který lze v této souvislosti uvést, je ze *Ságy o Njálovi*. Hned v první kapitole ságy je uvedena dívka jménem Hallgerð. Její strýc Hrút o ní prohlašuje: „Je to velmi hezké děvče, její krása však bude příčinou mnohých utrpení.“²³¹ V následujících kapitolách se Hallgerð v sáze vůbec neobjevuje a vyprávění se k ní vrací až v kapitole dvanácté, kdy kvůli ní umírá její první manžel a Hrútovo neblahé tušení se tak začíná naplňovat.

Velmi často se stává, že určitá událost je v sáze předvídána několikrát, než se „vyplní“. Hrdina má například zlý sen, ve kterém se mu zdá, že zemře, později je jeho smrt někým prorokována, a následně se ještě zjevuje zlé znamení. Dochází zde tedy k tomu, že jedna událost, například hrdinova smrt, je ve vyprávění v podstatě tematizována několikrát – nejen ve chvíli, kdy se z hlediska příběhu skutečně odehrává, ale navíc v podobě různých předzvěstí. Proč tomu tak je a jaký cíl tím vypravěč ságy sleduje, bude podrobněji zkoumáno v následující kapitole této práce v souvislosti s poslední Genettovou kategorií, charakterizující vztah mezi časem příběhu a časem diskurzu. Jedná se o kategorii *frekvence*, v rámci které je porovnáván právě počet výskytů jedné události v rovině příběhu a v rovině diskurzu.

Nyní se ovšem vraťme zpět ke kategorii *uspořádání*, která je tématem této kapitoly. Výše bylo konstatováno, že analepse se v sáze nevyskytuje, protože čas diskurzu se stejně jako čas fyzikální nemůže vracet do minulosti. Jak je tedy možné, že čas diskurzu může, prostřednictvím předzvěstí, přeskakovat do budoucnosti? Odpověď na tuto otázku vychází z rozdílnosti chápání času dnešními a tehdejšími lidmi. Současný člověk nahlíží čas jako linii, která směřuje z minulosti do budoucnosti přes „bod zvaný přítomnost“.²³² Minulost, přítomnost a budoucnost neexistují zároveň, jsou od sebe striktně odděleny, minulost je to, co se již odehrálo, přítomnost, či spíše přítomný okamžik to, co se právě odehrává, a budoucnost

²³⁰ *Sága o Njálovi* s. 412

²³¹ tamtéž s. 323

²³² Gurevič: *Kategorie středověké literatury* s. 117

to, co dosud neexistuje a teprve se odehraje. Přítomný okamžik představuje to jediné, co reálně existuje, aktuální dění. To se však okamžitě stává minulostí. Minulost je tak naplněna událostmi, které do ní vstupují vzápětí poté, co se odehrají. Budoucnost je prázdná, žádné události v ní nejsou. Nelze do ní nahlížet, protože ještě není „vytvořena“. Bude se teprve utvářet naším chováním a jednáním.

Pro tehdejšího člověka však budoucnost reálně existovala zároveň s přítomností – přítomnost totiž nebyla chápána jako pouhý bod, okamžik, ale byla, jak píše Gurevič, velmi široká a obsáhlá, zahrnovala i budoucnost a nebyla od ní nijak výrazně oddělena.²³³ Podle Steblina-Kamenského lze představy starých Seveřanů o čase označit jako „zprostorování času“. Jedná se o takové chápání času „podle něhož blízké i vzdálené – současnost a budoucnost – jsou stejně stabilní a reálné jako je stabilní a reálné to, co je blízké a vzdálené v prostoru.“²³⁴ Budoucnost není vnímána jako cosi, co teprve bude utvářeno, budoucnost existuje zároveň s přítomností, je již určena. Je sice člověku vzdálena – je třeba překonat určitou vzdálenost v čase, než k ní dospějeme – lze ji však nahlédnout i předem, a to právě prostřednictvím předzvěstí. A to buď tak, že se ji záměrně snažíme poznat, například pomocí věštby, anebo tak, že se budoucnost sama ukáže, například ve snu či v podobě znamení. Staří Seveřané věřili, že budoucnost, především negativní budoucnost, slovy Steblina-Kamenského „hrozící neštěstí“, o sobě dává vědět předem – ve snech, zlých předtuchách, či znameních. Tímto je tedy skutečnost, proč čas diskurzu v sáze může předjímat to, co v čase příběhu teprve nastane, vysvětlena. Předzvěsti v sáze nejsou použity proto, že by čas diskurzu dovoloval to, co by ve fyzikálním čase nebylo možné. Předzvěsti pronikají do času diskurzu naopak proto, že jsou součástí staroseverské představy o fyzikálním čase.

Jinou otázkou je, zda předzvěsti vůbec narušují jednosměrné plynutí času diskurzu či nikoliv. Jak už bylo řečeno, v předzvěstech dochází k tomu, že v čase diskurzu je více či méně konkrétně předjímana událost, která z hlediska času příběhu teprve nastane. Událost je tak v podstatě předsunuta před umístění, které jí přísluší v lineárním sledu událostí. Vyskytuje se tedy v příběhu dvakrát (případně víckrát, pokud je určitá událost předvídána několikrát), jednak na předsunuté pozici (či pozicích) a pak ovšem také na pozici, kterou zaujímá v rámci lineárního vyprávění.

²³³ tamtéž s. 79. Přítomnost ovšem zahrnovala pouze „blízkou budoucnost“. Jak už bylo výše zmíněno, předzvěst v rodové sáze téměř nikdy nejde dále, než za hranice života jednoho člověka.

²³⁴ Steblin-Kamenskij: *Svět islandských ság* s. 128

Otázku, zda předzvěsti narušují linearitu vyprávění, by mohla pomoci vyřešit studie Lévi-Strausse nazvaná *The Structural Study of Myth*.²³⁵ Pokud aplikujeme myšlenku této úvahy na ságu, můžeme konstatovat následující: Pokud ságu čteme, registrujeme všechny výskyty jedné události v tom pořadí, v jakém nám je předkládá narativ. Pokud však vnímáme ságu jako celek, propojíme si předzvěsti s událostí, kterou předjímají, a nechápeme je už jako „předsunuté“ líčení dané události, ale jako součást dané události. Předzvěsti jsou jakási první dějství, která předcházejí samotné události. Jak píše Steblin-Kamenskij, předzvěsti časovou jednosměrnost nenarušují, protože „jsou to prvky přítomnosti.“²³⁶ V rámci předzvěstí nedochází k tomu, že by se z přítomnosti „přeskakovalo“ do budoucnosti. Dochází zde naopak k tomu, že budoucí dění (událost) se „prolíná“ do přítomnosti.

²³⁵ Lévi-Strauss: *The Structural Study of Myth* s. 432-433

²³⁶ Steblin-Kamenskij: *Svět islandských ság* s. 120

6. Čas příběhu a čas diskurzu v rodové sáze – kategorie frekvence

V této kapitole bude čas diskurzu v sáze porovnáván s časem příběhu v rámci Genettovy kategorie *frekvence*. Tato kategorie postihuje počet výskytů téže události v rovině příběhu a v rovině diskurzu.²³⁷ Jak už bylo zmíněno v úvodní kapitole této práce, mohou z hlediska poměru četnosti výskytu události v příběhu a v diskurzu celkově nastat čtyři situace:

- a) jedinečnost – událost se vyskytuje jak v příběhu, tak v diskurzu pouze jednou
- b) násobená jedinečnost – událost se vyskytuje v příběhu opakovaně a je opakovaně zaznamenávána také diskursem
- c) opakování – událost se v příběhu vyskytuje pouze jednou, ale v diskurzu je zaznamenávána opakovaně
- d) iterativnost – určitá událost se odehrává v příběhu opakovaně, ale v diskurzu je oproti tomu shrnuta jedním zobrazením

První možnost, *jedinečnost*, lze označit za bezpříznakovou realizaci poměru četnosti zobrazení události v příběhu a v diskurzu. Událost, která se odehrála v příběhu jednou, je v diskurzu také jednou zobrazena. I druhá možnost, *opakovaná jedinečnost*, je v podstatě bezpříznaková, událost, která se v příběhu odehrála několikrát, vždy ve své více méně jedinečné podobě, je v diskurzu také zobrazena několikrát. Jinými slovy, kolikrát se děj udál, tolikrát je o něm vyprávěno.²³⁸

Zajímavější jsou druhé dva případy, *opakování* a *iterativnost*, kde dochází mezi počtem zobrazení určité události v příběhu a v diskurzu k rozporu. Termín *iterativnost* označuje případ, kdy určitá událost, která se ve více méně stejné podobě opakuje v příběhu několikrát, je v diskurzu zobrazena pouze jednou. *Iterativnost* je tak typem sumarizace – čas příběhu je pomocí iterativního vyprávění výrazně redukován. V sáze je tzv. *iterativní sumarizace* využívána ve velké míře – pravidelně se opakující dění a činnosti jsou shrnuty v jedné větě, jako například (*Eb* xliii, *Nj* xxxv):

²³⁷ Bílek: *Hledání jazyka interpretace* s. 154

²³⁸ Jedličková: *Čas a jeho úloha* s. 211

„Bylo zvykem lidí z Breidvíku pořádat začátkem zimy (...) hry míčem a scházeli se tam lidé z celého kraje.“²³⁹

„Bylo již Gunnarovým a Njálovým zvykem, že se každou zimu z přátelství navštěvovali.“²⁴⁰

Shrnutí opakovaného děje v krátké zprávě výrazně přispívá ke zrychlení času diskurzu a tím i ke zrychlení celkového tempa vyprávění. U dění, které se odehrává stále stejně, se vypravěč nezdržuje.

V ságách, které byly v rámci této práce zkoumány, je *iterativní sumarizace* zpravidla využita ke zvýraznění kontrastu mezi všedním, neměnným děním a „jedinečnými“ událostmi, o kterých sága pojednává. Například poznámka, že Gunnar a Njál se každou zimu navštěvovali (přičemž předpokládáme, že návštěva probíhá vždy stejně) zdůrazňuje skutečnost, že se při ní jednou přihodilo něco nezvyklého.²⁴¹ Opakování určitého děje je přerušeno nezvyklým a nečekaným průběhem tohoto děje. Neobvyklý průběh návštěvy pak vypravěč líčí podrobně. Obecně lze konstatovat, že opakovaná činnost je v sáze vždy sumarizována a naopak ty události, které se všednímu dění nějak vymykají, jsou zobrazeny detailně, tzn. scénicky. Uvedme několik dalších příkladů:

V *Sáze o lidech z Lososího údolí* (Laxd xxxiii) je představen muž jménem Gest a je konstatováno, že: „Každé léto jezdil na sněm a pokaždé se zastavil v Hólu.“ Dále je uvedeno: „Jednou jel také na sněm a zůstal v Hólu přes noc.“ Přestože se Gestova cesta na sněm v minulosti již odehrála mnohokrát a ve vyprávění jí byla věnována jediná věta („Každé léto jezdil na sněm (...)“), tentokrát je líčena podrobně. Stane se během ní totiž nevšední událost, spočívající v tom, že Gestova příbuzná Guðrún, u které se Gest po cestě stavuje, ho poprosí, aby jí vyložil čtyři sny, které se jí zdály, a které hrají v dalším vyprávění důležitou roli.

Jiný příklad je ze *Ságy o lidech z Eyru* (Eb xl). Jednou větou je shrnuto delší dobu probíhající opakované dění, týkající se toho, že muž jménem Björn v zimě navštěvuje ženu jménem Turíð na dvorci ve Fróðá. Poté je uvedeno: „Jednou šel Björn zase do Fróðá. A když se večer chystal domů, byl vzduch těžký a mrholilo.“ Následně je Björnova cesta domů

²³⁹ *Sága o lidech z Eyru* s. 96

²⁴⁰ *Sága o Njálovi* s. 365

²⁴¹ Konkrétně došlo ke sporu mezi Gunnarovou a Njálovou ženou, který způsobil nejen to, že tradice návštěv mezi Gunnarem a Njálem byla ukončena, ale především pak to, že se spustil dlouhý řetěz dalších konfliktů mezi oběma ženami. Tyto spory, do kterých byli zataženi i Gunnar s Njálem, vedly ve svém konečném důsledku až ke smrti obou mužů.

vyličena podrobně, protože tentokrát probíhá neobvyklým způsobem – na Bjørna je pomocí zlých kouzel seslána vánice, kvůli které je nucen strávit tři dny v jeskyni.

Zde se opět nabízí srovnání ságy s žánrem idyly, která v oblasti *frekvence* představuje protipól ságy. Idylický chronotop je totiž založen právě na zdůraznění pravidelného opakování stejných událostí. V *Babičce* Boženy Němcové jsou často scénicky líčeny právě ty události, které se odehrávají stále stejně. Všední, stereotypní dění stojí ve středu pozornosti. Život v babiččině údolíčku plyne neměnným rytmem – každý všední den probíhá stejným způsobem, každou neděli jde babička na návštěvu do mlýna apod. Návštěva ve mlýně je zobrazena scénicky, přestože na ní není nic výjimečného. Jak píše Zdeněk Hrbata, v *Babičce* je „čtenáři vykreslen obraz šťastného života, jehož podstatou je vždy stejný život“.²⁴² V sáze naopak stojí v centru pozornosti dění, které se stereotypu vymyká. Jak už bylo výše zmíněno, čas v sáze tvoří jednotu s událostmi a „existuje pouze v nich“.²⁴³ A za událost je považováno jedině to dění, které je něčím neobvyklé, nevšední. Pravidelně opakované dění není vnímáno jako událost, ale spíše jako statický stav. Událostí je to, co vede ke změně tohoto stavu.

Podívejme se nyní na poslední možnost, ke které může vzhledem k poměru mezi časem příběhu a diskurzu v kategorii *frekvence* dojít. Jedná se o tzv. *opakování*, v rámci kterého je událost, vyskytující se v příběhu jednou, v diskurzu tematizována opakovaně. K tomuto jevu v sáze dochází, jak už bylo naznačeno v předchozí kapitole, v rámci předzvěstí. Významné události vyprávění jsou v sáze většinou předjímány v předzvěstech a to často dokonce několikrát. Takto je například v *Sáze o Gunnlaugovi, hadím jazyku* v podobě mnoha různých předzvěstí opakovaně předjímán osud dvou mužů, Gunnlauga a Hrafna, kteří v závěru ságy zapasí o ruku Helgy Krásné a v souboji se navzájem zabijí. Poprvé je souboj o Helgu předpovězen hned na začátku ságy v podobě snu, který se zdá otci Helgy, Þorsteinovi (*Gunnl* ii). Þorstein spatří ve snu krásnou labuť a dva orly, kteří v souboji o ni umírají. Podruhé je souboj připomenut pouze v náznaku, a to v Þorsteinově temné poznámce, týkající se nešťastného osudu Helgy (*Gunnl* iii).²⁴⁴ Potřetí je střetnutí Gunnlauga a Hrafna předjímáno ve výhružce, se kterou se Hrafn obrací na Gunnlauga: „A já sám ti ještě někdy způsobím

²⁴² Hrbata: *Čas a prostor pohádkové idyly v Babičce* s. 37

²⁴³ Steblin-Kamenskij: *Svět islandských ság* s. 122

²⁴⁴ Þorstein chce nejdříve nechat Helgu zabít, aby se předešlo neštěstí, které má být skrze ni způsobeno, avšak Helga je zachráněna. Když se to Þorstein dovídá, prohlašuje: *ok veltr þangat sem vera vill um flesta hluti* („většinou se věci stejně vyvinou tak, jak mají“). Jinými slovy tedy „osudu nelze vzdorovat“.

nemenší škodu, než jakou mi chceš způsobit zde.“ (*Gunnl ix*)²⁴⁵ Počtvrté a naposled je nešťastná událost tematizována opět ve snu, který se tentokrát zdá Hrafnovi. Hrafn ve snu vidí sám sebe, jak těžce zraněn umírá v náručí Helgy (*Gunnl xi*).

Podobně jako v *Sáze o Gunnlaugovi, hadím jazyku* jsou i v mnoha jiných ságách významné momenty příběhu v diskurzu zmíněny vícetkrát, někdy sice pouze v náznacích, jindy však poměrně detailně. Zde se samozřejmě lze ptát, proč k tomu dochází, a jaký účel tím vypravěč ságy sleduje. Pro nalezení odpovědi na tuto otázku je třeba nejprve odpovědět na otázku jinou, a totiž na otázku, jakou funkci vůbec předzvěsti v sáze mají.

Co se týká odpovědi na tuto otázku, názory badatelů se různí. Někteří vědci považují předzvěst výhradně za kompoziční prvek ságy, jiní jsou toho mínění, že vypravěč sleduje použitím předzvěsti v sáze i jiné umělecké cíle. Podle některých badatelů je pak pronikání předzvěstí do ság především odrazem staroseverské víry v osud a jejich umělecký účinek je až druhotný. Podívejme se nyní na jednotlivé názory na funkci předzvěstí v sáze podrobněji.

6.1 Předzvěst jako kompoziční prostředek

Podle některých badatelů lze předzvěst označit především za důležitý kompoziční prvek ságy. Například Gerhard Loescher, který podrobněji zkoumá podobu a funkci snů a věštb v sáze, píše: „Die Verwendung des Traummotivs in den Isländersagas kann nur das Ziel haben, seine formale Leistung in der Dienst der Komposition zu stellen. Der Traum ist wie die literarische Prophezeiung ein Bauelement der Erzählung, das als Handlung gliedernd, deutend, rhythmisierend seine Rolle spielt.“²⁴⁶ Podle Loeschera používá vypravěč předzvěsti pro zajištění logické výstavby děje, pomocí předzvěstí je v podstatě „naplánován“ další sled událostí v narativu.²⁴⁷ Podobný názor má též Hans-Werner Löbner. Löbner podotýká, že k označení předzvěstí v sáze za umělecký prostředek vede badatele fakt, že všechny předzvěsti se vždy vyplní (Löbner píše pouze o snech, avšak jeho tvrzení platí i pro ostatní typy předzvěstí.): „Träume sind Vorbilder, d. h. sie treffen bis in alle Einzelheiten ein und lassen in der Sagahandlung kein Abweichen von den vorgegebenen Ereignissen zu, worin

²⁴⁵ *Sága o Gunnlaugovi, hadím jazyku* s. 38

²⁴⁶ Loescher: *Gestalt und Funktion* s. 203. Badatel však současně také zdůrazňuje, že sen či věštba v sáze sice funguje jako významný kompoziční prvek, ne však jako kompoziční prvek nutný. To dokládá už jen fakt, že v některých ságách se sen ani věštba vůbec nevyskytují. Přestože se mnoho vědců snažilo dokázat nepostradatelnost snů a věštb v sáze, Loescher ve své práci dokazuje, že jejich argumenty nejsou příliš přesvědčivé. (tamtéž s. 77)

²⁴⁷ tamtéž s. 90

manche Forscher einen Beleg ihrer Künstlichkeit sehen.“²⁴⁸ Badatel se následně sám přiklání k názoru, že sny předjímají, určují a rozvrhují další vyprávění.

Löbner dále ve své studii uvádí dělení snů Margarete Haeckel na tři typy podle toho, jak velká část následujícího děje ságy je v nich předjímana. Jedná se o sny, které předjímají hlavní momenty celého následujícího děje ságy, sny, které předvídají pouze hlavní momenty určité části děje a sny, které předvídají jedinou konkrétní událost:

- a) Träume, deren Funktion sich auf die gesamte Saga ausdehnt und die in gedrängter Form eine grosse Vorschau über Geschehen der gesamten Saga geben
- b) Träume, die ganz eng an ein einziges bestimmtes Ereignis gebunden sind (...)
- c) Träume, die einen bestimmten Ausschnitt der Saga widerspiegeln, jedoch nicht die gesamte Saga (...)²⁴⁹

Sny či věštby, které předjímají „celý“ děj ságy, či jeho rozsáhlou část, představují nepostradatelný kompoziční prvek narativu. Takovéto předzvěsti nelze z vyprávění vyjmout, aniž by tím celý příběh nebyl zásadním způsobem narušen. Tento typ předzvěsti totiž udává směr celého dalšího vyprávění. Na základě Guðrúniných snů je například strukturována velká část děje *Ságy o lidech z Lososího údolí*, na základě Þorsteinova snu děj *Ságy o Gunnlaugovi, hadím jazyku*, Gísliho sny hrají důležitou roli v kompozici *Ságy o Gíslim Súrssonovi* a věštba budoucích Guðríðiných osudů zase v *Sáze o Erikovi Zrzavém*.

Mnoho předzvěstí však takto zásadní význam pro další dějovou linii narativu nemá. Například sen, který se zdá Hrafnkelovu otci, Hallfreðovi, na začátku *Ságy o Hrafnkelovi*, strukturu dalšího vyprávění nijak neurčuje. Tento sen na rozdíl od snů či věsteb, obsažených v prvních čtyřech zmiňovaných ságách, nepředvídá celý děj ságy (či jeho rozsáhlý úsek), ale pouze jedinou událost, a to konkrétně zničení Hallfreðova domu. Ve snu přichází k Hallfreðovi snový muž a radí mu, aby se odstěhoval ze svého statku. Statek je pak druhý den zasypán, když se na něj sesune stráž. Další děj *Ságy o Hrafnkelovi* však není určen žádnou předzvěstí. Kompozičním principem této ságy je vleklý spor, který vznikl mezi

²⁴⁸ Löbner s. 60

²⁴⁹ Haeckel: *Die Darstellung und die Funktion des Traums in der islandischen Familiensaga* cit. dle Löbner. *Reden und Träume* s. 62

Hrafnkelem a Þorbjörnem, poté co Þorbjörnův syn přes výslovný zákaz jezdil na Hrafinkelově koni Freyfaxim.

Některé předzvěsti, které předjímají pouze jednu konkrétní událost, by mohly být ve vyprávění vynechány, aniž by tím došlo k významnějšímu narušení kompozice ságy.²⁵⁰ To se týká například různých neblahých tušení či znamení, která předcházejí dramatickým událostem. Jako příklad lze uvést již výše zmíněný černý mrak, který se objeví před smrtí Þorgunny v *Sáze o lidech z Eyru (Eb li)*, či krev na Gunnarově oštěpu, která věští velké utkání (*Nj lxxxii*). Přitom je třeba připomenout, že podobných předtuch, znamení a varování se v sáze zpravidla vyskytuje velké množství.

Přestože tyto předzvěsti nejsou z hlediska celkové kompozice ságy nijak zásadní, považují je někteří badatelé též za kompoziční prvky. Hartmut Röhn označuje například skutečnost, že všechny významné události diskurzu jsou předem ohlášeny v podobě předzvěstí, za specifický kompoziční rys ságy.²⁵¹ Vypravěč podle něj ohlašuje významné události diskurzu předem, aby tak připravil publikum na další děj ságy a na hlavní momenty vyprávění: „Der Leser wird durch Häufung von Vorausdeutungen auf die kommende Handlung (...) und ihren Höhepunkt nachdrücklich vorbereitet.“²⁵² Zde by však bylo možné namítnout, že ne vždy jsou všechny významné momenty v sáze „uvedeny“ skrze předzvěsti. Jako příklad lze jmenovat ubití Vésteina a ubití Þorgríma v *Sáze o Gíslim Súrssonovi*, která žádná předzvěst neohláší, přestože je můžeme označit za zásadní dějové momenty vyprávění (*Gísl* xiii a xvi). Jiří Starý poukazuje v této souvislosti na to, že ohlášení významné události prostřednictvím předzvěsti (konkrétně snu) se stalo „nutným“ kompozičním prvkem až v ságách postklasické doby (přibližně po roce 1260).²⁵³ Ve starší literatuře se sen, předcházející stěžejním událostem diskurzu, jeví jako fenomén *přirozený*, tzn. není do vyprávění umístěn z kompozičních důvodů, ale prostě proto, že byl v této podobě v ústní tradici zachován. Postupně se z něj však stává fenomén *nutný*: „důležité události *musí* předcházet sen, a pokud tradice žádný sen, který by se před událostí zdál, nedochovala, je zapotřebí odpovídající sen doplnit.“²⁵⁴

²⁵⁰ Výše zmíněný sen, který se zdá Hrafinkelovu otcí, je v tomto směru výjimkou. Pokud by se totiž Hallfreðovi sen nezdál, hlavní hrdina ságy, Hrafinkel, by nejspíš zemřel při sesuvu půdy a vyprávění by tak nemohlo pokračovat.

²⁵¹ „Alle wesentlichen Ereignisse der Handlung werden durch Vorausdeutungen angekündigt.“ (Röhn: *Untersuchungen zur Zeitgestaltung und Komposition* s. 144)

²⁵² tamtéž s. 141

²⁵³ Starý: *Sny starých Severanů* s. 198

²⁵⁴ tamtéž

Příklad takového snu, který vypravěč do vyprávění vkládá čistě z kompozičních důvodů, lze najít v *Sáze o Njálovi*. Ke konci ságy se odehrává velká bitva na sněmu, při které padne mnoho mužů (*Nj* cxlv). O několik kapitol dříve je uveden sen, který tuto významnou událost předznamenává (*Nj* cxxxiii). Krátce po upálení Njála se zdá Flosimu sen, ve kterém tajemný muž vychází ze skály a svolává Flosiho muže, volaje na ně jejich jmény. Ketil z Marky poté Flosiho sen vyloží tak, že všichni muži, kteří ve snu byli voláni, brzy zemřou. Později dotyční skutečně zemřou, a to právě v bitvě na sněmovní pláni. Jak si ovšem všímá Einar Ól. Sveinsson, Flosiho sen se nápadně podobá snu, který je uveden v *Dialogích* Řehoře Velikého, a který se údajně zdál jistému mnichu Anastasiovi. Sveinsson dále poukazuje na skutečnost, že Řehořovy *Dialogy* byly v době zapsání *Ságy o Njálovi* na Islandu známy: „The author of *Njála* must have been familiar with the story in the *Dialogues*, which were widely read in Island.“²⁵⁵ Autor *Ságy o Njálovi* si tedy tento sen vypůjčil, upravil ho a vložil do ságy za účelem předznamenání bitvy na sněmu.

6.2 Předzvěst jako náladotvorný prostředek

Mnoho badatelů je toho názoru, že jednou z hlavních funkcí předzvěstí je navodit pochmurnou, tragickou atmosféru, nesenou dojmem blížících se neštěstí, a vyvolat tak v posluchačích ságy napětí. Jak například píše Löbner, sny hrají v sáze důležitou roli nejen jakožto kompoziční prvek, ale též při vytvoření celkové nálady vyprávění: „Als Stilelement zur Erzeugung bestimmter Stimmungen spielen Träume eine wesentliche Rolle: Sie schaffen eine tragische, unheilvolle, düstere Atmosphäre.“²⁵⁶

Proti tomuto tvrzení je možné namítnout, že předzvěsti, ve kterých jsou vyjeveny budoucí události, nemohou vzbuzovat napětí, protože ruší veškeré pochybnosti ohledně dalšího vývoje děje. Zde je ovšem třeba si uvědomit, že napětí, které může čtenář při četbě pociťovat, se nemusí týkat pouze dalšího vývoje událostí. Napětí, které vzniká v souvislosti s předzvěstmi v sáze, je vyvoláno jinými způsoby.

Předně může pocit napětí vznikat v souvislosti se samotným obsahem předzvěsti, který je většinou velmi drastický. To se týká především snů, jejichž obsah často vyvolává ve spícím

²⁵⁵ Sveinsson: *Njáls Saga* s. 15

²⁵⁶ Löbner: *Reden und Träume* s. 63

takovou tíseň, že se probouzí hrůzou. Příkladů by bylo možno uvést mnoho, za všechny uvedme aspoň dva (*Nj xlii*, *Gísl xxxii*):

„Gunnar usnul. Měl však neklidný spánek a Kolskegg poznamenal: „Něco se mu zdá.“ (...) Gunnar ležel dlouho. Když se probudil, odhodil štít a bylo mu horko. Kolskegg se ho zeptal, co se mu zdálo. „Měl jsem takový sen,“ odpověděl Gunnar, „že bych byl neodjel z Tungy v tak malém počtu, kdyby se mi ten sen zdál dřív.“ (...) „Zdálo se mi, že jedu kolem Knafahól a vidím mnoho vlků, kteří na mne dotírají, a já jim utíkám k řece Rangá. Doráželi na mne ze všech stran, ale já jsem se jim bránil. Všechny, co byli vpředu, jsem postřílel šípem, ale pak jsem nemohl již užít luku a bránil jsem se s mečem v jedné ruce a s oštěpem v druhé. Nechránil jsem se štítem a nechápal jsem, co mě chrání. Ubil jsem mnoho vlků a ty, Kolkegg, také. Ale o Hjortovi se mi zdálo, že ho měli pod sebou a rozsápali mu prsa a jeden měl v tlamě jeho srdce. Tu jsem se tak rozzuřil, že jsem tomu vlkovi roztal hřbet, a potom se vlci rozprchli.“²⁵⁷

„Uběhlo léto a Gísli stále přebýval ve své podzemní skrýši. (...) Jednou v noci měl neklidný spánek, a když se probudil, zeptala se ho Auð, o čem se mu zdálo. Gísli odpověděl, že k němu ve snu přišla zase ta zlá snová žena a pravila: „Nyní překazím všechno, co ti řekla ve snu tvá dobrá snová žena, a postarám se, abys z toho neměl žádný prospěch.“ (...) „A ještě se mi zdálo,“ pokračoval Gísli, „že ta žena přikročila ke mně a ovázala mi kolem hlavy krvavý šátek, ale dřív mi umyla hlavu krví a postříkala mě jí, takže jsem byl celý od krve.“²⁵⁸

Předzvěsti však mohou vyvolávat napětí i jiným způsobem. K objasnění otázky vzniku napětí v souvislosti s předzvěstmi v sáze by mohla částečně přispět studie německého badatele Thomase Schmitze, zabývající se vznikem napětí v Homérově *Odyseii*.²⁵⁹ I v *Odyseii* je totiž děj předem „určen“, v podstatě již od začátku vyprávění víme, jak celý příběh dopadne. Na začátku eposu se odehrává božská porada, na které je rozhodnuto, že Odysseus se šťastně vrátí domů, potrestá zpupné nápadníky a ujme se trůnu. Jak však dokazuje Schmitz, přestože posluchač není ohledně dalšího vývoje událostí v nejistotě, je v něm vyvolán pocit napětí pomocí různých technik, které autor za tímto účelem používá.

²⁵⁷ *Sága o Njálovi* s. 401-402

²⁵⁸ *Sága o Gíslim* s. 178

²⁵⁹ Schmitz, Thomas. „Ist die Odyssee „spannend“? Anmerkungen zur Erzähltechnik des homerischen Epos“ In: *Philologus* 138 (1994) s. 3-23

Velmi oblíbenou metodou vyvolání napětí ve starořecké literatuře obecně je tzv. tragická ironie, spočívající, jednoduše vyjádřeno, ve střetu mezi věděním a nevěděním²⁶⁰ - napětí zde vzniká tak, že čtenář ví více než postava. Zatímco hrdina budoucí události nezná, nebo o nich pochybuje, čtenář (nebo některá z postav) je zná a ví, že k nim nevyhnutelně dojde. Příklady tohoto typu ironie lze nalézt též v sáze. Postava, které je předpovězen zlý osud, často odmítá prorokovanému neštěstí uvěřit a nabízí jiné, pozitivní vize budoucnosti, jako např. jiný výklad snu, který se jí zdál, avšak čtenář a často i jiné z postav vědí, že neštěstí se nedá odvrátit. V *Sáze o lidech z Lososího údolí* se například čtvrtému manželů Guðrún, Þorkelovi, zdá podivný sen, ve kterém vidí sám sebe s tak „ohromnými vousy, že zakryly celý Breiðafjörð“ (*Laxd* lxxiv).²⁶¹ Þorkel svůj sen vypráví Guðrún, která ho vyloží tak, že se Þorkel utopí v Breiðafjörðu. Þorkel sám si však vyloží sen tak, že se stane nejmocnějším mužem v Breiðafjörðu. Þorstein v *Sáze o Gunnlaugovi, hadím jazyku* zase odmítá uvěřit temnému výkladu svého snu, který mu předkládá jeho norský známý a prohlašuje: „Špatný a nepřátelský je tvůj výklad snu a zdá se mi, že neumíš vykládat sny.“ (*Gunnl* ii)

Jindy se hrdinové ság snaží se zlým osudem bojovat, avšak vyhnout se mu nemohou. Þorstein například chce nechat svou nově narozenou dceru zabít, aby kvůli ní později nevzešlo velké neštěstí, ale Helga přežije a Þorstein prohlašuje, že tak už to mělo být, protože „nic nemůže ujít svému osudu“.²⁶² Gísli Súrsson vyzve Þorgríma, Vésteina a Þorkela ke vzájemnému přísahání pobratimství, aby se nevyplnilo neblahé proroctví, které věští jejich budoucí spory (*Gísl* vi). V poslední chvíli rituálu, stvrzujícího bratrství mezi těmito čtyřmi muži, však Þorgrím odmítne uzavřít bratrství s Vésteinem a Gísli s Þorgrímem. Naplnění zlého proroctví se tak nezabrání, Þorgrím později zabije Vésteina a Gísli následně Þorgríma.²⁶³

Vraťme se však ke Schmitzově studii napětí u Homéra. Badatel zde totiž dochází ještě k jednomu závěru, který by mohl být pro zkoumání napětí v sáze podnětný. Napětí v Homérově eposu nevzniká z neznalosti budoucnosti, ze strachu z neznáma, ale naopak souvisí s vědomím toho, že se blíží určitá konkrétní událost, že její čas se brzy naplní.

²⁶⁰ Schmitz. *Ist die Odyssee „spannend“?* s. 7

²⁶¹ *Sága o lidech z Lososího údolí* s. 312

²⁶² *Sága o Gunnlaugovi* s. 14

²⁶³ Staří Seveřané věřili, že komu je souzena brzká smrt, ten se již nemůže zachránit. Ve staroseverštině existuje dokonce zvláštní výraz *feigr*, označující člověka, který je blízko smrti, který doslova „propadl“ smrti.

Schmitz tento typ napětí nazývá 'die Atmosphäre des die Zeit ist erfüllt'.²⁶⁴ I v sáze je napětí spojené s předzvěstmi do velké míry vyvoláno tísnivým pocitem nezadržitelně se blížících budoucích událostí.²⁶⁵

Napětí, spojené s vědomím neodvratitelnosti předjímané události je v sáze často dále stupňováno opakováním jedné předzvěsti – opakováním předjímáním jedné události. V případě, že je mezi předzvěstí a okamžikem „vyplnění“ události, která je předvídána, v čase diskurzu větší rozestup, bývá zpravidla událost před svým naplněním předvídána ještě několikrát.

Tak je tomu například v případě čtvrtého snu, který se zdá Guðrún v *Sáze o lidech z Lososího údolí* (*Laxd xxxiii*). V rámci tohoto snu je předpovězeno, že Guðrúnin čtvrtý manžel zemře tím způsobem, že se utopí ve fjordu:

„Ve čtvrtém snu se ti zdálo, že jsi měla na hlavě zlatou přilbu, posázenou drahokamy a velmi těžkou. To znamená, že budeš mít čtvrtého muže. Bude to vynikající předák, ale bude k tobě tvrdý a přísný. A když se ti zdálo, že přilba spadla do Hvammsfjordu, to znamená, že tvůj muž se setká s tímto fjordem v poslední den svého života.“²⁶⁶

Guðrúniným snem je utonutí jejího čtvrtého manžela poprvé předpovězeno. K události samotné však dochází až téměř na konci ságy – po vylíčení Guðrúniných prvních tří manželství a množství různých dalších epizod. Když si tedy Guðrún bere svého čtvrtého a posledního manžela, Þorkela, je třeba posluchačům ságy připomenout jeho nešťastný osud, který se kdysi zjevil v Guðrúnině snu. Þorkelova smrt je znovu tematizována v podobě dalšího snu (*Laxd lxxiv*). Þorkelovi se zdá již zmíněný sen, ve kterém vidí sám sebe s tak „ohromnými vousy, že zakryly celý Breiðafjord“.²⁶⁷

Poté jede Þorkel do Norska a odehrají se zde různé události, následně se vrací zpět na Island a na tomto místě se vrací předpověď jeho smrti potřetí (*Laxd xlv*). Tentokrát má formu výhrůžky. Þorkel se dostane do sporu s Halldórem a Halldór mu ve vzteku pohrozí: „Spíš se

²⁶⁴ Schmitz: *Ist die Odyssee „spannend“?* s. 9

²⁶⁵ V sáze jsou sice oproti Odyseii, kde je předjímana událost pozitivní, předjímány události negativní, avšak princip vyvolání napětí je stejný. Určitá předem očekávaná událost se nezadržitelně blíží.

²⁶⁶ *Sága o lidech z Lososího údolí* s. 238

²⁶⁷ tamtéž s. 312

budeš chytat chaluh v Breiðafjordu, než mě donutíš, abych postoupil své pozemky.“²⁶⁸ Krátce nato je pak Porkelova smrt předpovězena ještě počtvrté a to v podobě varování od jeho přítele Þorsteina, který má zlé tušení a zdržuje Porkela od vyplutí na moře (*Laxd* xlvi): „Prosað si tedy svou,“ odpověděl Þorstein. „Ale bude to k tvému neštěstí, neboť na této cestě se přihodí osudné věci.“²⁶⁹ Þorkel vyplouvá, přese všechna varování, i přes příchod posledního varovného znamení, hrozné bouře a zlá předpověď se vyplňuje.

Hrdinovi ságy, ale i posluchači ságy je takto v průběhu vyprávění připomínáno, že okamžik, kdy k předpovězené události dojde, se nezadržitelně blíží. Podle Judy Quinn mají opakovaná proroctví tu funkci, že posluchače neustále upomínají, slovy Quinn, na „prophetic strand which runs through the unravelling story of heroic adventure,“ a tím ho udržují v napětí.²⁷⁰ Podobný názor má též Margaret Jeffrey, která píše: „It is fascinating to watch the hammer gradually but inevitably fall upon the head of the victim. (...) we derive a gruesome enjoyment from the sense of the inevitability of the catastrophe.“²⁷¹ Napětí z blížící se katastrofy je přitom opakováním předzvěsti ještě dále stupňováno. Dochází zde k postupné gradaci příběhu, hrozby a znamení přicházejí s čím dál tím kratší frekvencí, jak se vyprávění blíží vrcholnému momentu, ve kterém dochází k vyplnění proroctví, tedy k jeho zhmotnění se v čase přítomném.

6.3 Předzvěst jako demonstrace hrdinství

Poslední funkcí, která je předzvěstím připisována, je demonstrace charakteru hrdinů ságy. Jak podotýká Löbner: „sie dienen auch der Charakterisierung von Personen und insbesondere der Helden.“²⁷² Jak už bylo řečeno, vypravěč ságy popisuje psychiku a charakter postav minimálně, avšak ukazuje je nepřímou, například pomocí dialogů mezi postavami, nebo skrze jejich jednání. Předzvěsti pak nabízí jeden ze způsobů, jak demonstrovat odvahu a neústupnost hrdinů ságy. Jak vysvětluje Peter Hallberg: „I sin holdning til sin egen skæbne kan sagamanden bevise sin lødighed. Han kan møde den sønderknust og resigneret eller gå

²⁶⁸ tamtéž s. 314

²⁶⁹ tamtéž s. 315

²⁷⁰ Quinn: *A Chant Came to Her Lips* s. 534. Badatelka sice toto prohlašuje v souvislosti s předzvěstmi v ságách o dávnověku, její tezi však lze aplikovat i na rodové ságy.

²⁷¹ Jeffrey: *Content of the Discourse* s. 40

²⁷² Löbner: *Reden und Träume* s. 63

den rank og heroisk i møde.“²⁷³ Hrdina v konfrontaci s nevyhnutelností brzké smrti nikdy nepropadá zoufalství a lítosti, ale naopak svůj osud přijímá vyrovnaně a s kamennou tváří. Hallberg tuto skutečnost demonstruje na příkladu ze *Ságy o Gíslim Súrssonovi*. Přes stále se množící sny, ve kterých zlá snová žena věští jeho smrt, se Gísli nevzdává a až do poslední chvíle bojuje: „Han værger sig med storslået kampvilje og er indstillet på at volde angriberne størst mulige tab.“²⁷⁴

Podle Wernera Wirtha jsou rodové ságy nesené v duchu „heroického fatalismu“.²⁷⁵ Podobný názor má též Richard Allen, který se v rámci studie k *Sáze o Njálovi* zabývá mimo jiné povahou hrdinství u starých Germánů.²⁷⁶ Allen podotýká, že hrdinské písně a pověsti starých Germánů mají společný ten rys, že nezobrazují hrdinu vítězího, ale prohrávajícího. Hrdinství zde nespočívá ve vítězství nad ostatními, ale ve statečném boji tváří v tvář smrti, ve vzdorování nepříteli až do poslední chvíle, přestože nad ním nelze zvítězit. Podstatu tohoto způsobu hrdinství výstižně vystihl Sveinsson, který píše: „Thus man has the possibility of gaining the victory over his destiny by not letting it defeat him, by passing through the gates of death manfully and heroically.“²⁷⁷ Tak projeví kupříkladu Njál svou odvahu, když ve jménu cti odmítne vyjít z hořícího domu ven a přijímá svůj osud chladně a vyrovnaně. Allen pak dále srovnává dějovou linii *Ságy o Njálovi* se skladbou *Vědmina věštba* ze *Starší Eddy*. I ve *Vědmině věštbě* se projevuje tento druh hrdinství. Bohové se zde i přes jistotu o zkáze světa postaví obrům v závěrečné bitvě.

6.4 Předzvěst jako projev víry v osud

Výše byly popsány tři hlavní umělecké funkce, které jsou předzvěstem v sáze připisovány – předzvěst jako kompoziční prvek, předzvěst jako náladotvorný prvek a předzvěst jako demonstrace hrdinství. Ne všichni badatelé jsou ovšem toho názoru, že předzvěsti jsou do vyprávění vkládány primárně za určitým uměleckým cílem. Druhotně sice předzvěst může sloužit jako kompoziční princip ságy, jako prostředek k vyvolání napětí, či jako ilustrace charakteru hrdiny. Původně však předzvěst do vyprávění pronikla jako odraz myšlení

²⁷³ Hallberg: *Drømme og skæbne* s. 83

²⁷⁴ tamtéž s. 90

²⁷⁵ Wirth: *Der Schicksalsglaube* s. 143

²⁷⁶ Allen: *Fire and Iron* s. 130-139

²⁷⁷ Sveinsson: *Njáls Saga* s. 193

tehdejšího člověka, konkrétně jako odraz víry v osud, která byla u starých Seveřanů velmi silná.

A. U. Bååth píše: „skæbnetroen går som en rød tråd og et kompositionsprincip gennem sagaerne, især gennem de mest velkomponerede af dem.“²⁷⁸ V *Sáze o Gíslim Súrssonovi* takto například je, slovy Ladislava Hegera „osudem poznamenán celý Gíslího život, představa osudu se vynořuje znovu a znovu v Gíslího slovech i snech, a je páteří v jednotné výstavbě díla.“²⁷⁹ Také Steblin-Kamenskij přirovnává víru v osud, potažmo její konkrétní projevy – předzvěsti, k niti, procházející vyprávěním: „víra v osud hraje v rodových ságách velkou úlohu. (...) důležitou úlohu hraje v kompozici ság tím, že vytváří spojovací nit vyprávění.“²⁸⁰ Současně však dodává, že: „předpoklad, že víra v osud je v rodových ságách pouze „kompozičním postupem“, je ovšem absurdní. Zejména proto, že v řadě případů projevy této víry zjevně žádnou kompoziční funkci nemají.“²⁸¹

Starí Seveřané chápali budoucnost jako cosi, co je dáno a existuje zároveň s časem přítomným, a co pouze zůstává prozatím skryto, dokud nepřijde čas a události nedojdou naplnění v přítomnosti.²⁸² Prostřednictvím věštby, snu, intuice apod. pak bylo možné budoucí události dopředu zahlédnout. Tato víra v osud, který se vyjevoval předem, se odráží v ságách.

Výše bylo řečeno, že hlavním argumentem badatelů, kteří považují předzvěst pouze za umělecký prvek, je skutečnost, že všechny předzvěsti v sáze se vyplní. Fakt, že téměř všem významným událostem ve vyprávění předchází předzvěst, vyvolává dojem záměrného použití předzvěsti v sáze.²⁸³ Avšak zde je třeba znovu připomenout, že z mnoha snů, které se lidem zdály, z mnoha tušení, která měli, z mnoha věsteb, které byly vyřčeny, se do ság dostaly právě jen ty předzvěsti, které se naplnily.²⁸⁴ Ty jediné totiž utkvěly lidem v paměti a informace o nich se předávala dál v ústní tradici. A za druhé je též pravděpodobné, že mnoho snů, znamení a podivných tušení začalo být vykládáno jako předzvěst nějaké události až poté, co se událost přihodila. Neboli až zpětně, ve světle události, bylo třeba znamení vyloženo jako

²⁷⁸ Bååth: *Studier oefver Kompositioneni naagra islaenska Aettasagor*. cit. dle Hallberg *De islandske sagaer* s. 83

²⁷⁹ Heger: *Folklór v islandských rodových ságách* s. 13

²⁸⁰ Steblin-Kamenskij: *Svět islandských ság* s. 127

²⁸¹ tamtéž

²⁸² Steblin-Kamenskij: *Tidsforestillingene i islendingesagaene* s. 358-359

²⁸³ V některých případech jsou skutečně předzvěsti vloženy do vyprávění záměrně, jak bylo výše ukázáno v případě Flosiho snu v *Sáze o Njálovi* (Nj cxxxiii). Jinak si však záměrným vložением předzvěsti do ságy rozhodně nemůžeme být jisti.

²⁸⁴ Starý: *Sny starých Seveřanů* s. 189

varování před danou událostí. Jak píše Knut Liestøl: „If you believe in warnings, it is natural to look for them everywhere, if anything strange happens, it is natural to ask whether it was preceded by a warning, and easy to find something which can be regarded as such.”²⁸⁵ Skutečnost, že významné události jsou v sáze předjímány v předzvěstech, tak možná není dána pouze uměleckými záměry, ale představami o čase, které stály v pozadí vzniku ság.

²⁸⁵ Liestøl: *The origin of the Icelandic Family Sagas* s. 237

7. Shrnutí – časová konstrukce rodové ságy

V souvislosti s časovou konstrukcí rodové ságy bylo nejprve zkoumáno, na jakém principu je založena datace v sáze a jak se liší od datace používané v letopisu a kronice. S kronikou a letopisem spojuje rodovou ságu skutečnost, že vypravěč líčí jednotlivé události v chronologické posloupnosti. Bylo však ukázáno, že zatímco v letopisu a kronice jsou události uspořádány na základě *absolutní* chronologie, v podobě křesťanského letopočtu, v rodové sáze se tak děje pomocí tzv. *relativní* neboli *lidové* chronologie.

V letopisu a kronice stojí v popředí chronologická stupnice, do které jsou jednotlivé události zasazovány. Rodová sága naproti tomu není založena na představě univerzální časové osy, která by do sebe pojímala veškeré dění. Události a děje, o kterých sága vypráví, jsou časově fixovány ve vztahu k jiným událostem. Jako záchytné časové body jsou přitom využity jak události politického charakteru, tak události „rodinné“. Pomocí událostí velké historie je děj ságy propojen s historickým časem. Události malé historie pak slouží jako orientační časové body za účelem vnitřního strukturování příběhu. Za stejným účelem je v sáze uvedeno též velké množství časových údajů, spjatých buď s ročními obdobími, nebo s cyklicky se opakujícími společenskými událostmi, jako je zasedání sněmu či svátky a hostiny. Na základě těchto údajů jsou jednotlivé děje (jednotlivé fáze konfliktů) uspořádány do chronologického sledu. Co se ovšem týká časových rozestupů mezi událostmi, ty často zůstávají nejasné.

V další části práce byl zkoumán vztah mezi časem příběhu a diskurzu v rodové sáze z hlediska tří Genettových kategorií. Co se týká kategorie *trvání*, pak lze konstatovat, že narativní tempo ságy je velmi nerovnoměrné. Neobvyklé události, týkající se většinou různých sporů a ubití, jsou líčeny scénicky. Vše, co pro příběh není podstatné, je naopak výrazně sumarizováno. V letopisu a kronice ubíhá čas diskurzu stále stejným tempem, rok po roce. Vypravěč postupuje vpřed po časové linii a postupně vyjmenovává události jednotlivých let. V sáze, která není založena na představě univerzální časové linie, neuplývá čas postupně, nezávisle na dění. Čas existuje pouze v rámci událostí. Rytmus času diskurzu je dán vývojem jednotlivých konfliktů, které sága zobrazuje. Vypravěč při sledování konfliktů přeskakuje od jedné události ke druhé a ta období času příběhu, kdy se z hlediska konfliktu nic neděje, vynechává. Čas diskurzu se zastavuje a znovu se rozbíhá až s další událostí.

Srovnání času příběhu a diskurzu v kategorii *uspořádání* potvrdilo, že vypravěč ságy se snaží zachovat chronologickou následnost popisovaných událostí a vyhnout se analepsím. Analepse je použita jen, pokud je to nezbytně nutné, a to v případech, kdy se kříží dvě

souběžně se odehrávající dějové linie. Nejdříve je vylíčena jedna z nich a poté se narativ vrací zpět do bodu, ve kterém se děj „rozdvíjel“ a líčí druhou dějovou linii. Co se týká prolepse, ani ta se zde nevyskytuje. Častým motivem v sáze jsou sice tzv. předzvěsti, v rámci kterých je předjímano budoucí dění, avšak otázkou je, zda je lze označit za prolepsy. Nejde zde totiž o to, že by určitý úsek času diskurzu byl vyňat z pozice v chronologickém sledu dění a přesunut na dřívější pozici. Předjímaná událost je sice v podobě předzvěsti tematizována na předsunuté pozici, avšak přitom stále zůstává i na pozici, která jí přísluší v rámci lineárního sledu událostí. Skrze předzvěst je tedy jedna událost času příběhu zobrazena v čase diskurzu několikrát. Jakožto případ *opakování* jednoho úseku času příběhu v čase diskurzu byla předvěst dále zkoumána v souvislosti s Genettovou kategorií *frekvence*.

Vzhledem ke kategorii *frekvence* bylo konstatováno, že každodenní a opakovaně se odehrávající činnosti a aktivity jsou v narativu zobrazeny pouze jednou, a to v podobě stručné zprávy. Významné události jsou naopak často v diskurzu tematizovány opakovaně v podobě předzvěstí. Předzvěstem, které se ve většině rodových ság vyskytují ve velké míře, jsou připisovány různé umělecké funkce. Jsou považovány za kompoziční a náladotvorný prvek a též za prostředek k demonstraci charakteru hrdinů ságy. Mnoho badatelů však zdůrazňuje, že předzvěsti v sáze jsou, nehledě na jejich uměleckou funkci ve vyprávění, především odrazem staroseverské víry v osud.

8. Časová konstrukce královské ságy

Doposud byla v této práci zkoumána časová konstrukce ságy rodové. Výsledky tohoto zkoumání byly shrnuty v předchozí kapitole. V následující části práce bude pojednáno o časové konstrukci dvou jiných typů ság, ság královských a ság o dávnověku. Cílem této kapitoly je ukázat specifické rysy časové konstrukce ságy královské a stanovit, v čem se případně odlišuje od časové konstrukce ságy rodové. Při analýze času v královské sáze se budu zabývat stejnými otázkami jako u rodové ságy, tzn. na jakém principu je založena datace událostí, jaké typy časových údajů jsou v královské sáze používány, a jaký je vztah mezi časem příběhu a časem diskurzu v oblastech *uspořádání*, *trvání* a *frekvence*.

Než přistoupím ke studiu narativního času v královské sáze, je třeba tento žánr krátce uvést. Královské ságy představují nejstarší typ ság. Jak uvádí Theodore Andersson: „Whereas the family sagas are a thirteenth-century phenomenon, the productive period of kings' saga writing falls in the century ca. 1130 to ca. 1230.“²⁸⁶ Zatímco rodové ságy jsou v naprosté většině případů anonymní, jména autorů královských ság jsou nám naopak často známa.²⁸⁷ To souvisí se skutečností, že rodové ságy jsou spíše orálního původu a jejich vypravěči se proto nepokládali za autory, ale za pokračovatele ústní vypravěčské tradice. Královské ságy lze oproti tomu označit za autorské texty.

Zatímco v centru pozornosti rodových ság stojí dění na Islandu a hlavními postavami jsou muži a ženy z významných islandských rodů, královské ságy zachycují dění mimo Island (především v Norsku a Dánsku) a vystupují v nich panovníci těchto zemí: Královské ságy zaznamenávají život a skutky králů a jarlů a významné události, které se za vlády toho kterého panovníka přihodily. Některé ze ság se přitom soustředí na zobrazení života jednoho konkrétního krále a připomínají tak biografii (např. *Sága o Sverrim*, *Sága o svatém Olafu*, *Sága o Olafu Tryggvasonovi*), jiné zaznamenávají rozsáhlejší časový úsek a vyprávějí o životě a činech celé řady panovníků (např. *Fagrskinna*, *Sága o Knýtlinzích*).

Za předchůdce královských ság jsou pokládána historiografická díla islandských autorů Ariho Učeného (*Ari inn fróði Þorgilsson*) a Sæmunda Učeného (*Sæmundr inn fróði Sigfússon*), která byla napsána v první polovině 12. století.²⁸⁸ Ariho ani Sæmundovy výčty norských králů se bohužel do současné doby nedochovaly. Badatelé odhadují, že obě díla

²⁸⁶ Andersson: *Kings' Sagas* s. 197

²⁸⁷ Některé královské ságy jsou však anonymní, například *Fagrskinna* či *Sága o Knýtlinzích*.

²⁸⁸ Andersson: *Kings' Sagas* s. 199

zřejmě měla povahu analistických zápisů. Jak píše Andersson, je velmi pravděpodobné, že se jednalo o stručné zápisky převážně chronologické povahy.²⁸⁹

Ani žádné jiné z děl Sæmunda Učeného se bohužel nezachovalo. Z díla Ariho Učeného se zachovala *Kniha o Island'anech (Íslendingabók)*.²⁹⁰ V tomto díle Ari zaznamenal „stručnou historii Islandu prvních 250 let jeho existence, tj. od osídlení země přes založení Alpingu, přijetí křesťanství, pořadí zákonoprávců a biskupů do r. 1120.“²⁹¹ Než přistoupím ke zkoumání časové konstrukce královské ságy, začnu nejdříve stručnou analýzou časové konstrukce *Knihy o Island'anech*. Konkrétně se zaměřím na otázku, jaké způsoby datace jsou v tomto díle použity.

8.1 Způsob datace v Knize o Island'anech

Jak si všímá Ólafía Einarsdóttir, Ari ve svém díle využívá tři způsoby časového ukotvení popisovaných událostí: „I *Íslendingabók* optræder der sideløbende tre typer af tidsfæstelse, som forfatteren veksler mellem i fortællingens løb: årtalsdatering, datering i forhold til lovsigemandsrækken og indre relativ tidsfæstelse.“²⁹² Einarsdóttir dále poukazuje na to, že poslední jmenovaný způsob datace, datace na základě relativní chronologie, představuje způsob časového ukotvení událostí, který byl starým Seveřanům vlastní: „Den tredje type af tidsfæstelse, hvor en begivenhed i fortællingen dateres nøjagtigt i forhold til en anden begivenhed (...) repræsenterer til en vis grad den måde, man benyttede til tidsfæstelse i Aris eget samfund.“²⁹³ Jak bylo ukázáno ve druhé kapitole této práce, tento způsob datace, kdy určitá událost je časově fixována ve vztahu k jiné události, je využíván v rodové sáze. Vypravěč zde přitom za účelem datace uvádí události politického i rodinného charakteru. Ari využívá k časovému ukotvení událostí na Islandu významné události velké historie. Většinou se jedná o události ze života norských, dánských či anglických králů, především o úmrtí některého z králů, či nástup nového krále na trůn (*Íslb* viii, *Íslb* i):

²⁸⁹ Andersson: *Kings' Sagas* s. 200

²⁹⁰ *Kniha o Island'anech* je zřejmě jediným Ariho dochovaným textem. Někteří badatelé mu však připisují také autorství *Knihy o záboru země (Landnámabók)*. Nejstarší verze *Knihy o Island'anech* byla zřejmě napsána mezi lety 1122-1133. (Stefanie Würth: *Historiography and Pseudo-History* s. 158)

²⁹¹ Kadečková: *Dějiny severských literatur* s. 104-105

²⁹² Einarsdóttir: *Studier i kronologisk metode* s. 42

²⁹³ tamtéž s. 43

*Skafti hafði lögsgu tuttugu og sjau sumur.
(...) En hann andaðist á inu sama ári ok
Óláfr inn digri fell Haraldssonr,
Goðrøðarsonar (...)*

Skafti byl zákonopravcem 27 let. **Zemřel ve stejný rok, kdy padl Olaf Tlustý, syn Haralda**, syna Goðrøðova (...)

*Ísland byggðist fyrst ór Norvegi á dögum
Haralds ins hárfagra, Hálfðanarsonar ins
svarta, í þann tíð (...), er Ívarr Ragnarssonr
loðbrókar lét drepa Eadmund inn helga
Englakonung.*

Island byl poprvé osídlen z Norska ve dnech Haralda Krásnovlasého, syna Hálfðana Černého, **v tom čase, kdy Ivar, syn Ragnara Loðbróka, nechal zavraždit krále Anglie, Edmunda Svatého.**

Další způsob datace, který Ari používá, je zasazení popisovaných událostí do funkčního období jednotlivých islandských zákonopraců a do doby vlády norských králů.²⁹⁴ Také tento způsob datace (zasazení události do období vlády norského krále) je ve velké míře využíván v rodové sáze. Zatímco v rodové sáze však není blíže specifikováno, v jakém roce vlády krále k popisované události došlo, Ari má snahu o přesné zasazení události do konkrétního momentu vlády (Íslb i):

*En þá varð fqr manna mikil mjök út hingat ór
Norvegi, til þess unz konungrinn Haraldr
bannaði (...) En svá er sagt, at Haraldr væri
sjau tigi vetra konungr ok yrði átræðr.*

Ale potom mnoho mužů odcházelo z Norska, dokud to král Harald nezakázal (...) A říká se, **že Harald byl králem sedmdesát zim a dovršil právě osmdesátý rok věku.**

V rodové sáze zůstává zasazení do období vlády krále v rámci relativní chronologie, protože není určen absolutní moment v rámci vlády. V *Knize o Island'anech* však doba vlády krále (nebo funkční období zákonopravce) představuje časovou osu, do jejíhož konkrétního bodu jsou události, které Ari popisuje, zasazeny. Způsob datace v jeho díle se tak vzhledem k fixaci událostí do přesného momentu na časové ose blíží absolutní chronologii. Einarisdóttir shledává v Ariho snaze o zasazení popisovaných událostí do absolutního časového momentu vliv „cizích vzorů“ – západoevropské (konkrétně anglické) historické literatury. Jak bude

²⁹⁴ Islandský zákonopравce byl jakýmsi předsedou celoislandského sněmu, Alþingu, který se konal jednou ročně, a na němž se scházeli zástupci všech krajových sněmů. Úkolem zákonopravce bylo mimo jiné zahájit sněm recitováním zákonů.

však později ukázáno v souvislosti s datací v královské sáze, tvrzení, že řazení událostí do doby vlády krále je výsledkem vlivu absolutní chronologie letopisů a kronik, je velmi sporné. Vláda krále sice představuje časovou osu, na rozdíl od křesťanského letopočtu to však není osa abstraktní, nezávislá na okolním dění, naopak je úzce spjata s událostmi, které ji naplňují.

Ari však jako časovou osu využívá nejen vládu králů a funkční období zákonopracců, ale také křesťanský letopočet. Jak dodává Einarsdóttir: „Af udenlandske forbilleder har Ari lært at ordne et materiale dels ved hjælp af embedsmandsrække og dels ved angivelse af årstal regnede ud fra Kristi fødsel.”²⁹⁵ V používání křesťanského letopočtu byl Ari pravděpodobně ovlivněn především dílem anglického mnicha Bedy Ctihodného (*Beda Venerabilis*). Bedovo dílo *Historia ecclesiastica gentis Anglorum* (do češtiny přeloženo pod názvem *Církevní dějiny národa Anglů*)²⁹⁶ vůbec výrazně určilo podobu středověké historiografie, a to v tom ohledu, že Beda zde začal používat pro dataci událostí křesťanský letopočet. Jak píše Einarsdóttir: „Det var Beda, der først benyttede Kristi fødsel som udgangspunkt for datering i historisk litteratur, og hans kirkehistorie indeholder utallige årtalsangivelser. Som følge af Bedas store indflydelse vandt brugen af årstal efterhånden indpas i middelalderen.”²⁹⁷

Také Ari v *Knize o Island'anech* částečně používá k dataci křesťanský letopočet. Níže uvádím opět konkrétní ukázky. Na obou ukázkách si lze povšimnout, jak Ari jednotlivé výše zmíněné způsoby datace kombinuje. Dobu osídlení Islandu (první ukázka) například datuje pomocí všech tří způsobů, tzn. pomocí jejího zasazení do doby vlády norského krále, pomocí významné světové události, která se v dané době odehrála (zavraždění anglického krále) a pomocí křesťanského letopočtu. Zajímavá je zde přitom posloupnost, v jaké jsou jednotlivé typy datace uvedeny. Ari postupuje vždy od „domácího“ k „cizímu“. Začíná datací pomocí událostí odehrávajících se v Norsku, poté přistupuje k událostem „světovým“ a křesťanský letopočet uvádí vždy na závěr. Ari takto ze známých údajů vypočítává údaje nové, od „domácí“ datace postupně dochází až k určení letopočtu (*Íslb* i, *Íslb* x):

²⁹⁵ Einarsdóttir: *Studier i kronologisk metode* s. 42

²⁹⁶ Viz Beda Ctihodný, *Církevní dějiny národa Anglů*. Přel. Jaromír Kincl a Magdaléna Moravová. Praha: Argo, 2008

²⁹⁷ Einarsdóttir: *Studier i kronologisk metode* s. 29

Ísland byggðist fyrst ór Norvegi á dögum Haralds ins hárfagra, Hálfðanarsonar ins svarta, í þann tíð (...), er Ívarr Ragnarssonr loðbrókar lét drepa Eadmund inn helga Englakonung. En þat var átta hundruð ok sjau tigum vetra eftir burð Krists, at því er ritit er í sögu hans.

Þá hófðu þeir Eysteinn ok Sigurðr verit sautján vetr konungar í Norvegi eftir Magnús, fǫður sinn, Ólafsson, Haraldssonar. Þat var hundrað ok tuttugu vetrum eftir fall Óláfs Tryggvasonar, en tvau hundruð ok fimmtígi eftir dráp Eadmundar Englakonungs, en fimm hundruð ok sextán vetrum eftir andlát Grégóriús páfa, þess er kristni kom á England, at því er talit er. En hann andaðist á ǫðru ári konungdóms Fócó keisara, sex hundruð ok fjórum vetrum eftir burð Krists at almannatali.

Island byl poprvé osídlen z Norska **ve dnech Haralda Krásnovlasého**, syna Hálfdana Černého, **v tom čase**, kdy Ivar, syn Ragnara Loðbróka, **nechal zavraždit krále Anglie**, Edmunda Svatého. **A to bylo 870 zim po narození Krista**, jak je psáno v sáze o něm.

Tehdy byli Eystein a Sigurð sedmnáct let králi v Norsku po svém otci, Magnúsovi, synu Olafa Haraldssona. **To bylo 120 let po pádu Olafa Tryggvasona a 250 let po zabítí Edmunda, krále Anglů, a 516 let po smrti papeže Řehoře**, toho, který, jak se tvrdí, přinesl křesťanství do Anglie.

A ten zemřel ve druhém roce vlády císaře Fóka, 604 zim po narození Krista podle obvyklého datování.

Ari však dataci pomocí křesťanského letopočtu využívá pouze v malé míře (v celém díle jsou uvedeny pouhé čtyři letopočty). Datace v jeho díle je založena spíše na zařazení popisovaných událostí do funkčního období určitého islandského zákonopravce a do doby vlády norského krále. Kombinací datace, založené na funkčním období islandských zákonopraců, s datací pomocí významných událostí světové historie, pomocí doby vlády norských králů a pomocí křesťanského letopočtu, dosahuje Ari zařazení islandské historie do historie světové. Jak konstatuje Stefanie Würth ve své studii rané islandské historiografické literatury: „By thus bringing a specifically Icelandic calculation of time into line with an international time frame he (Ari) succeeds in integrating Icelandic history into world history.“²⁹⁸ Ukažme tuto skutečnost opět na konkrétním příkladu (*ÍsIb* viii):

²⁹⁸ Stefanie Würth: *Historiography and Pseudo-History* s. 158

Grímr at Mosfelli Svertingssonr tók lögsgu eftir Þorgeir ok hafði tvau sumur (...) Skafti hafði lögsgu tuttugu og sjau sumur. (...) En hann andaðist á inu sama ári ok Óláfr inn digri fell Haraldssonr, Goðrøðarsonar, Bjarnarsonar, Haraldssonar ins hárfagra, þremr tigum vetra síðar en Óláfr felli Tryggvasonr. Þá tók Steinn Þorgestissonr lögsgu ok hafði þrjú sumur. Þá hafði Þorkell Tjörvasonr tuttugu sumur. Þá hafði Gellir Bolverkssonr níu sumur.

Grím Svertingsson převzal na Mosfellu zákonopravectví po Þorgeirovi a **vykonával funkci zákonopravce po dvě léta (...)** Skafti byl zákonopravcem 27 let. (...) Zemřel ve **stejný rok, kdy padl Olaf Tlustý**, syn Haralda, syna Goðrøðova, syna Bjørnova, syna Haralda Krásnovlasého, **30 let potom, co padl Olaf Tryggvason. Potom převzal funkci Stein Þorgestsson a vykonával ji po 3 léta**, poté ji zastával Þorkel Tjörvason 20 let, a po něm Gellir Bolverksson 9 let.

8.2 Způsob datace a časové údaje v královské sáze

Způsob datace v královské sáze se dataci, kterou používá Ari, velmi podobá. Jediným rozdílem je to, že v královské sáze není využívána datace pomocí křesťanského letopočtu. Datace v královské sáze je založena částečně na principu relativní chronologie, avšak především vychází z využití doby vlády jednotlivých králů jako časové osy. Stejně jako Ari zasazují autoři královských ság popisované události do konkrétního roku vlády krále (Oddr, *ÓT* xxxiii, *Fsk* ix, *Fsk* x, *Fsk* iv):

A eno .iii. ari rikis Olafs konungs lett han skip gera mikin ok veglikt er het Ormrinn skami.

Ve třetím roce vlády nechal král Olaf postavit velkou a skvělou loď, která se jmenovala Krátký had.

A siautiannða are rikiss gaf han konongs namfn Trygva syne Olafs Harallz sunar. broðor syni sinum.

V sedmnáctém roce vlády dal (norský král Hákon Dobrý) titul krále synu svého bratra Tryggvimu, synu Olafa Haraldssona.

A tyttugta are kvamo synir Oiriks bloðæxar með hærliðe.

Ve dvacátém roce (vlády krále Hákona Dobrého) přišli synové Erika Krvavé sekery s vojskem.

Haralldr konongr anndaðezk. Þa hafðe hann værit .iiij. vætr oc .lxx. vætra konongr.

Král Harald zemřel v době, kdy **byl králem po 73 zim.**

Ty královské ságy, které mají charakter biografie, tzn. sledují život určitého krále od narození do konce života, provádí pak časové ukotvení událostí, které se odehrály v době, než se daný muž stal králem, pomocí udání jeho věku. Tak například v *Sáze o Olafu Tryggvasonovi* od Odda Snorrasona autor nejprve časově určuje popisované události udáním Olafova věku (viz první ukázka), a když se Olaf stává králem, udává namísto toho rok jeho vlády (viz druhá ukázka) (Oddr, *ÓT* iix, Oddr, *ÓT* xxxv):

*Þa var Olafur íx uettra gamall er þessi atburður
gerður at Sigurður moðurbroðir Olafs kom
í þænna stað er Olafur uar fyrir.*

Když bylo Olafovi devět let, stalo se, že jeho
stýc Sigurð za ním přijel na to místo, kde Olaf
pobýval.

*A aðru ari ríkis Olafs konungs
Tryggvasonars stefndi hann fiolment þing (...)*

**Ve druhém roce vlády krále Olafa
Tryggvasona** byl svolán velký sněm (...)

Údaje o tom, kolik tomu kterému králi bylo let, když došlo k určité události, či různé zachytané časové body, jako například dobu nástupu krále na trůn, přejímají autoři královských ság do velké míry z děl Ariho a Sæmunda Učeného. Odd Snorrason například ve snaze určit, v kolika letech nastoupil král Olaf na trůn, odkazuje mimo jiné na údaje obou těchto autorů (Oddr, *ÓT* xxv, Oddr, *ÓT* xxv):

*Þat segir Ari enn fróðe ok margir sanna þat at
Olafur hafe .ii. vétr ok .xxx. haft er hann kom í
land ok tók ríkit (...)*

Ari Učený tvrdí, a mnozí to potvrzují, že
Olafovi bylo 32 let, když přišel do země a ujal
se vlády (...)

*En þessir menn samþykkja þetta með þessum
hetti Sæmundr hinn fróði oc Ari hinn fróði er
hvarstueggia sogn er trulig. at Hakon hafi
stýrt ríkinu xxxiiij. uetr. síðan er fell Haralldr
grafelldr.*

A Sæmund Učený a Ari Učený, jejichž zprávy
jsou spolehlivé, souhlasí s tím, že Hákon
ovládal říši 33 let od té doby, kdy padl Harald
Šedopláštník.

Jak bylo výše řečeno, v královské sáze jsou popisovány významné události, které se přihodily za vlády různých norských (dánských, švédských) králů. Autor zde postupně líčí jednu za druhou události jednotlivých let vlády určitého krále. V tomto směru se struktura

královské ságy podobá struktuře historiografické literatury analistického typu, letopisu a kroniky. Jak konstatuje Steblin-Kamenskij: „Vnitřní souvislost událostí, charakteristická pro rodové ságy, ustupuje a spojujícím prvkem se nyní stává simultánnost událostí.“²⁹⁹ V rodové sáze je rytmus plynutí času diskurzu dán vývojem jednotlivých konfliktů, které sága zobrazuje, a narativ doslova přeskakuje z jedné události na druhou. Královská sága naproti tomu plynule sleduje dobu života a vlády krále, a postupně vyjmenovává významné události, které se v jejím průběhu odehrály.

Ve všech královských ságách, které byly v rámci této práce zkoumány, je přitom patrná snaha o uvedení přesných časových rozestupů mezi jednotlivými událostmi, které se během vlády krále odehrály.³⁰⁰ Pravidelně je připomínáno, ve kterém roce vlády krále se vyprávění zrovna nachází. Časové souvislosti mezi událostmi jsou dále blíže určeny pomocí časových údajů, označujících roční období, či jiné konkrétní období, například vánoční svátky, dobu půstu apod. Někdy je dokonce uvedeno i datum.³⁰¹ Jak konstatuje Einarssdóttir: „Tidsfæstelse af de forskellige tildragelser opnås ved, at begivenhederne skildres i strengt kronologisk rækkefølge med hyppige angivelser af årstid, dato eller lignende.“³⁰² Uvedme opět několik příkladů (*Knýtll* xxii, *Knýtll* cxxiv, Snorri, *ÓH* xlv):

Pat sama haust áttu þeir orrostu á öndurðum vetri, Magnús konúgr ok Sveinn konúgr Úlfsson, við Erri (...)

Toho podzimu těsně před začátkem zimy se král Magnus s králem Sveinem utkali v bitvě u Erri (Ærø) (...)

Petta sumar, at miðju sumri, var upptekinn úr jörðu enn heilagi Knútr lávarðr á Hringstöðum, faðir Valdimars konúgs (...)

Toho léta, na letní slunovrat, byl svatý Knut Lávarðr, otec krále Valdemara, vyzvednut ze země v Hringstaðech (Ringsted) (...)

Sveinn jarl samnar liði alt um Þrándheim þegar eptir jólin ok býðr út leiðangri, býr ok skipin.

Jarl Svein sbíral **hned po Vánocích** všechno vojsko v okolí Þrándheimu (Trondheim) a vypravoval muže a lodě do války.

²⁹⁹ Steblin-Kamenskij: *Svět islandských ság* s. 124

³⁰⁰ Z anonymních královských ság byla zkoumána *Fagrskinna* a *Sága o Knýtlinzích*. Z autorských královských ság se pak jedná o *Ságu o svatém Olafu* od Snorriho Sturlusona, *Ságu o Olafu Tryggvasonovi* od Odda Snorrasona a *Ságu o Sverrim*, jejíž podobu určoval sám král Sverri.

³⁰¹ Například: *Sveinn konungr andaðiz þriðja kal. Maii*. (*Knýtll* xxv) (Král Svein zemřel třetího května.)

³⁰² Einarssdóttir: *Studier i kronologisk metode* s. 219

Snahu autorů královských ság o stanovení přesných rozestupů mezi událostmi pěkně ilustruje následující ukázka ze *Ságy o Olafu Tryggvasonovi* od Odda Snorrasona. V první části ságy autor popisuje dětství a mládí krále Olafa a nezapomíná při tom uvádět, kolik bylo Olafovi let, když se ta která událost přihodila (*ÓT* i-xxv). I přes toto pečlivé informování o čase v průběhu vyprávění však autor provádí ještě závěrečné shrnutí veškerého dění, když zmiňuje, že se Olaf stal norským králem. Zde vkládá do vyprávění stručnou rekapitulaci jeho dětství a mládí a udává, jak dlouho jednotlivé „etapy“ jeho života trvaly (Oddr, *ÓT* xxv):

*Ok þat segia þeir þa er Tryggvi konungr var
vegin at Olafri veri þa eigi foddur ok veri
hann enn fyrsta vetr með Eirike meðvrr feðr
sinom ok siðan fer hann i Svíþjóð til
Hakonar gamla ok var þar .ii. vetr ok for
þápan i bravt .iii. vetr. (...) En i Gavrðum
avstr var hann .ix. vetr oc i Vinðlande .iii.
vetr (...)*

A říká se, že když byl král Tryggvi zabit, tak Olaf ještě nebyl narozen. **První zimu Olaf strávil u Erika**, svého dědečka z matčiny strany, a **poté jel do Švédska k Hákonovi Starému a tam pobyl dvě zimy, odjel pak odtamtud, když mu byly tři roky. A v Rusku na východě strávil devět zim a ve Vinðlandu tři zimy (...)**

Zatímco v rodové sáze zůstává často nejasné, za jak dlouhou dobu po nějaké události se další popisovaná událost odehrála, v královské sáze je to téměř vždy přesně určeno. V rodové sáze se objevuje množství neurčitých časových údajů, takže občas ztrácíme přehled o plynutí jednotlivých let času příběhu, v královské sáze se naproti tomu neurčité časové údaje vyskytují v malé míře.³⁰³ Obecně lze konstatovat, že vypravěč v královské sáze nikdy neztrácí běh času ze zřetele. To pravděpodobně souvisí se skutečností, že autoři královských ság psali s představou jedné chronologické stupnice v mysli (v podobě vlády králů) a postupně sledovali její plynutí. V pozadí rodových ság naproti tomu nestojí představa jedné hlavní časové osy.

Jak bylo výše ukázáno, čas v rodové sáze je jednak vytvářen řetězem událostí, které vypravěč zaznamenává, a jednak je obsažen v genealogických posloupnostech jednotlivých islandských rodů, do kterých jsou popisované události zasazeny. V rodové sáze tak existuje, v

³⁰³ I když i v královské sáze se občas vyskytují neurčité údaje, a to především, co se týká trvání určitých dějů. Například: *Eiríkr sækr austr i Svía ríki a funnd Olafs Svía konongs, oc var þar i goðo ivir læte langa rið.* (*Fsk* xxi) Erik se vydal na východ do Švédska ke švédskému králi Olafovi, a pobyl tam s ním v dobré shodě **dlouhou dobu**.

podobě jednotlivých dějových a rodových linií, které sága sleduje, mnoho časových os. Ty se přitom navzájem prolínají a z toho důvodu je často obtížné sledovat časové souvislosti mezi nimi.

V královské sáze vystupuje do popředí jedna časová osa, představovaná genealogií jediného rodu, rodu královského, a událostmi ze života krále. V královské sáze tak dochází k *unifikaci* času. Tento proces by bylo možné též označit jako „feudalizace“ času. Jedná se zde totiž zřejmě o to, že jak se linie královského rodu postupně stávala nadřazenou množství aristokratických rodových linií, stávala se též jedna časová osa, spjatá s královskou linií, nadřazenou pluralitě os aristokratického času.

Podle některých vědců ze skutečnosti, že v královské sáze je k událostem přikládána jedna časová osa, vyplývá, že čas se zde odděluje od událostí a plyne nezávisle na nich. Steblin-Kamenskij například píše: „Vláda nějakého krále je v královských ságách osou (...) Vláda krále však nejsou jen události, ale je to i plynutí času. Proto se v královských ságách na rozdíl od rodových ság čas odtrhuje od událostí, objektivizuje se, počíná existovat sám o sobě.“³⁰⁴ Podobný názor má též Einarsdóttir, která dochází k závěru, že královské ságy byly v přikládání chronologické stupnice k vyprávění ovlivněny zahraniční historiografickou literaturou: „Når der i store dele af *Heimskringla* (...) er foretaget en findatering af materialet svarende til de enkelte år, må dette først og fremmest opfattes som et resultat af påvirkningen fra den annalistiske historieskrivning i Vesteuropa.“³⁰⁵

Tato tvrzení jsou ovšem sporná. Je třeba si totiž uvědomit, že vláda krále, na rozdíl od křesťanského letopočtu, nepředstavuje abstraktní pojem času, stojící mimo událostní sféru. Naopak je spjata s konkrétním, je vázána na genealogii královského rodu, na střídání generací v rámci této genealogie, na významné události v životě krále. Jednotlivé roky vlády nejsou „prázdné“ abstraktní jednotky jako letopočty, ale jsou naplněny děním. Čas tedy v královské sáze nezačíná existovat jako svébytná entita, zcela nezávislá na událostech. Zůstává tedy otázkou, zda lze v královských ságách spatřovat vliv zahraniční historiografické literatury či nikoliv. Je sice pravda, že je zde používána jedna časová stupnice, avšak ta je zcela jiného charakteru než křesťanský letopočet.

³⁰⁴ Steblin-Kamenskij: *Svět islandských ság* s. 124

³⁰⁵ Einarsdóttir: *Studier i kronologisk metode* s. 242

8.3 Čas příběhu a čas diskurzu – kategorie trvání

Obecně lze konstatovat, že v královských ságách je v průměru obsaženo méně scénického líčení a dialogů, než v ságách rodových. Jak píše Hallberg: „In a representative body of the *konungasögur* (twelve texts, including *Heimskringla*, counted as one work) we thus find an average of approximately 19 per cent direct speech, the corresponding figure for forty different texts of the *Íslendingasögur* is about 30 per cent (...).”³⁰⁶ To však neznámá, že by styl královských ság byl stejně strohý jako styl letopisů a kronik. V naprosté většině zkoumaných královských ság je naopak scénické líčení obsaženo ve velké míře.

Jedinou výjimku v tomto směru tvoří *Fagrskinna*, která je psána ve velmi strohém stylu. Jak podotýká Helena Kadečková, tato sága „představuje jeden z krajních typů královských ság“ pro který je charakteristická právě „stručnost, věčnost (...) a rezignace na umělecké zkrášlení“.³⁰⁷ A jak dále dodává: „Tento typ ság byl určen spíše k věčnému poučení než k pobavení čtenářů či posluchačů.“³⁰⁸ Proto vypravěč pouze stručně vypočítává jednotlivé události a jen málokdy se u některé epizody zastavuje podrobněji.³⁰⁹

Ostatní zkoumané ságy lze však mnohem spíše než k letopisu či kronice připodobnit k *romanizované kronice*, tzn. k beletrizované kronice, ve které jsou jednotlivé epizody rozpracovány do podoby scén. Jak do *Ságy o Knýtlinzích*, tak do *Ságy o Olafu Tryggvasonovi* je vloženo množství různých kratších, scénicky vyličených epizod. V rámci *Ságy o Olafu Tryggvasonovi* je takto například líčen zábavný příběh o tom, jak Island’án Kjartan závodí s králem v plavání (*ÓT* xxix).³¹⁰ *Sága o Sverrim* a *Sága o svatém Olafu* vykazují ještě větší míru scéničnosti. Zatímco v prvních dvou uvedených ságách tvoří pozadí narativu zpráva a do ní jsou místy vloženy scény, v těchto dvou ságách lze už spíše hovořit o sledu scén a dialogů,

³⁰⁶ Hallberg: *Some Aspects* s. 2

³⁰⁷ Kadečková: *Dějiny severských literatur* s. 109

³⁰⁸ tamtéž

³⁰⁹ Přestože se však scéna ve *Fagrskinně* vyskytuje velmi zřídka, přece jen se zde vyskytuje. Scénicky je zobrazen například průběh některých velkých bitev. Na začátku *Fagrskinny* je kupříkladu obsaženo scénické líčení bitvy, ve které padl norský král Hákon Dobrý (bitva u Fitji), přičemž popis bitvy je dokonce velmi rozsáhlý, zabírá celé dvě kapitoly. (*Fsk* xi-xii) Stejně tomu však je i ve většině letopisů a kronik. Převládající formou vyprávění je sice zpráva, místy ale vypravěč přechází do scénického líčení. Pokud například pročítáme Tacitovy *Letopisy*, můžeme si povšimnout, že při popisu bitev, povstání lidu apod. opouští autor strohý analistický styl. Zde uvádím ukázkou, ve které je zobrazena vzpoura panonských legií: „Hlučně přisvědčoval dav z rozličných popudů, jedni ukazovali s výčitkou stopy ran, jiní šediny, přemnozí odřený šat i nahé tělo. Konečně došli ve své zuřivosti tak daleko, že zamýšleli tři legie spojit v jednu. (...) Zároveň snášejí drn, stavějí z něho tribunál, aby místo bylo tím viditelnější. Ke kvapně pracujícím přišel Blaesus, plísnil a zdržoval jednotlivce a volal: „Mou krví raději potřísníte ruce! (...)“ (Tacitus: *Letopisy* s. 34)

³¹⁰ Zmíněná epizoda je mimochodem vyličená též v *Sáze o lidech z Lososiho údolí* (*Laxd* xl).

propojených pomocí zpráv. Jak konstatuje Einarsdóttir, *Heimskringla* Snorriho Sturlusona je zřejmě v tomto ohledu *Ságou o Sverrim* ovlivněna: „På det stilistiske område er Snorri influeret af *Sverrissaga*, hvilket først og fremmest giver sig udtryk i den hyppige anvendelse af tale (*ræða*), som er så karakteristisk for disse to værker.”³¹¹

Dialogy u Snorriho a ostatních autorů slouží jako „hlavní umělecký prostředek k oživení děje“, je to jeden z prvků, který má k „podávaným informacím poskytnout i zábavu a napětí“.³¹² Scény a přímá řeč dodávají vyprávění rys dramatickosti, a navíc též umožňují předvést charakter postav a objasnit motivy jejich jednání.³¹³ Jak vyplývá z velkého použití scénického líčení a dialogů v královských ságách, cílem většiny královských ság nebylo jen zaznamenat historii Norska či jiné země, jako to dělá letopis a kronika. Důraz byl navíc kladen i na zaujmutí publika.

8.4 Čas příběhu a čas diskurzu – kategorie uspořádání

Co se týká vztahu mezi časem příběhu a diskurzu v kategorii *uspořádání*, pak lze konstatovat následující: Analepse se v sáze královské, stejně jako v sáze rodové, vyskytuje minimálně. Vypravěč popisuje události zásadně v chronologické posloupnosti. V případě, že je líčeno více současně probíhajících dějových linií, např. co se dělo na norském královském dvoře a co na dvoře švédském, pak snaha o zachování chronologie nutí vypravěče i zde k tzv. paralelnímu vyprávění, čili ke střídavému líčení dějů. Vypravěč dovede jednu dějovou linii do určitého bodu, kde se tato linie zastavuje, tzn. do okamžiku, kdy je postava na cestě na moři, nebo kdy někde zůstává přes zimu, a začne líčit, co se mezitím dělo na jiném místě. Následně se opět k přerušenému ději navrácí.

Uvedme příklad ze Snorriho *Ságy o svatém Olafu* (Snorri, *ÓH* lxxiii). Král Olaf posílá své družiníky Bjørna a Hjaltiho, aby se pokusili sjednat mír mezi ním a švédským králem. Vypravěč sleduje jejich cestu do Švédska a události na švédském královském dvoře. Olafovi muži ke dvoru dorazí v létě, avšak vyjednávání se protahuje a přichází zima, Björn a Hjalti musí tedy přes zimu zůstat u dvora. Posílají ještě posly k jednomu norskému jarlovi, aby ho zpravili o výsledcích svého jednání se švédským králem. Vypravěč konstatuje, že „poslové

³¹¹ Einarsdóttir: *Studier i kronologisk metode* s. 239

³¹² Kadečková: *Dějiny severských literatur* s. 112

³¹³ Jak už bylo konstatováno v souvislosti s rodovou ságou, vzhledem k tomu, že vypravěč v sáze vnitřní svět postav nepopisuje, je scéna jediným prostředkem k předvedení jejich charakteru.

přišli k jarlovi krátce před vánoci“, a zde tuto dějovou linii opouští. Poté se vrací ke králi Olafovi a líčí, co mezitím dělal on. Tuto dějovou linii dovádí až do okamžiku, kdy Olaf přijíždí ke svým rodičům, u nichž zůstává přes zimu, a pak se opět přesouvá k Bjørnovi a Hjaltimu. Ty pak sleduje až do chvíle, kdy se navrácí ze Švédska k Olafovi a tím se obě dějové linie spojují (ÓH xxc).

V případě, že do „hlavního děje“ vstupuje nějaká vedlejší epizoda, vypravěč děj přerušuje, aby tuto epizodu vylíčil. Zachování chronologie popisovaných událostí je dána přednost před jejich obsahovou souvislostí. Tak je do vyprávění občas vsunuta epizoda, která slovy Einarisdóttir „virker indholdsmæssigt som et indskud i den øvrige fortælling (...), men er indsat i fortællingen, fordi det tidsmæssigt hører hjemme på dette sted i fortællingen.“³¹⁴ Například opět v *Sáze o svatém Olafu* je dějová linie, sledující Olafovo vyjednávání se švédským králem a Olafovu snahu získat dceru švédského krále za ženu, přerušena několika epizodami, ve kterých figuruje slepý král Hrœrek, který se Olafa opakovaně snaží zabít (ÓH xxci-xxcvi). Pak vyprávění opět pokračuje v přerušném líčení Olafových námluv u dcery švédského krále.³¹⁵

V *Sáze o Olafu Tryggvasonovi* používá Odd Snorrason občas analepsi v některých z krátkých příběhů, vložených do hlavního vyprávění. Tak například když popisuje, že na ostrově Selja byla nalezena kostra, která vyzařovala oslňující jas, a o které se lidé domnívali, že patří nějakému světci, vkládá následně do ságy krátký příběh, ve kterém se čas diskurzu vrací do minulosti, a ve kterém je objasněno, jak se kostra na ostrov dostala (ÓT xx).

Prolepse se v královské sáze, stejně jako v sáze rodové, nevyskytuje. I v královské sáze se sice objevují předzvěsti, avšak, jak už bylo výše nastíněno, ty za prolepse přímo označit nelze. Předzvěsti v královské sáze budou podrobněji zkoumány v následující podkapitole, týkající se srovnání času příběhu a diskurzu v oblasti *frekvente*.

³¹⁴ Einarisdóttir: *Studier i kronologisk metode* s. 238

³¹⁵ Avšak i v některých rodových ságách takto do „hlavního děje“ místy vstupují vedlejší epizody jen proto, že se prostě odehrály v té době, o které se zrovna vypráví. To se však týká téměř výhradně rodových ság s otevřenější kompozicí, tvořených hromaděním různých epizod. V ságách kompozičně ucelených, jako je např. *Sága o Hrafnkelovi*, *Sága o Gunnlaugovi*, či *Sága o Gíslim*, se žádné takovéto epizody, které by obsahově nesouvisely s „hlavním dějem“, nevyskytují.

8.5 Čas příběhu a čas diskurzu – kategorie frekvence

Co se týká poměru mezi časem příběhu a diskurzu v královské sáze v oblasti *frekvence*, pak lze konstatovat následující: *Iterativnost* se zde objevuje často, a to v podobném kontextu, jako v sáze rodové – děje, které se opakují stále stejně, jsou shrnuty v krátké zprávě. Každodenní život postav je stejně jako v rodové sáze redukován. To se přitom dotýká také bitev, které byly v životě králů tak časté, že nebyly nahlíženy jako výjimečná událost. A tak jsou podrobněji vyličený pouze ty bitvy, které byly něčím neobvyklé, tzn. ty největší a nejslavnější bitvy, jako byla například již zmíněná bitva u Fitji, ve které padl král Hákon Dobrý. Jinak vypravěč pouze stručně sděluje (*Fsk iii*, *Knýtl i*):

Her æftir gerast orrostur margar langar riðir.

Poté následovalo dlouhé období plné bitev.

nebo

(...) á sumrum lágu þeir í hernaði, en sátu heima á vetrum.

V létě bývali na loupežných výpravách, ale v zimě byli doma.

Opakování, tak jak ho známe ze ságy rodové, tzn. několikanásobné tematizování jedné události v rámci předzvěstí, které jí předcházejí, se v královské sáze též vyskytuje. Předzvěsti zde však nejsou obsaženy v takové míře, jako v ságách rodových a především jsou použity ve zcela jiném kontextu a jejich funkce ve vyprávění je jiná.

V souvislosti s rodovými ságami bylo ukázáno, že předzvěst je v nich oblíbeným motivem. Jedná se přitom téměř výhradně o předzvěsti varovného charakteru, upozorňující na tragický osud a neblahou budoucnost. Většina významných momentů vyprávění je předjímána skrze předzvěsti, a to často opakovaně. V publiku je tak udržován pocit napětí, spojený s vědomím blížícího se neštěstí. Předzvěsti v rodové sáze přitom mohou mít velmi různou podobu, může se jednat o sen, věštbu, prorocství, předtuchu, znamení aj.

V královské sáze má předzvěst téměř výhradně podobu snu (případně prorocství). Ne vždy se přitom jedná o sen varovný, který by upozorňoval na budoucí neštěstí. I když i takový typ snu se v královské sáze vyskytuje. Například na začátku *Ságy o Olafu Tryggvasonovi* Odda Snorrasona se Olafově matce Ástrið zdá sen, který předjímá smrt jejího manžela, Olafova otce, krále Tryggviho (*ÓT i*). Ve snu Ástrið nahlédne, že pokud Tryggvi pojede na setkání se

svým příbuzným Guðrøðem, bude zrazen a zabit. Král Tryggvi poselství snu však nevěří, odjíždí pryč a zlý osud se naplňuje.

Varovné sny se přitom „vyplňují“ vzápětí poté, co se někomu zdály, tzn. zpravidla hned v následující kapitole. V královské sáze tak nevzniká hrozivá atmosféra stupňovaného napětí, kterou známe ze ságy rodové, vytvářená opakováním předvídáním určité události, jejím „připomínáním se“ v průběhu vyprávění.

Mnoho předzvěstí v královské sáze však nemá varovný, ale naopak spíše pozitivní charakter. Předně se jedná o předzvěsti, ve kterých je předjímán slavný osud budoucích králů. Tak je například na začátku *Ságy o Sverrim* a *Ságy o Olafu Tryggvasonovi* předjímána slavná budoucnost Sverriho a Olafa. Sverriho matce se před narozením Sverriho zdá sen, ve kterém porodí velký bílý a jasně zářící kámen, což je vyloženo tak, že Sverriho čeká výjimečný osud (Sv i). V *Sáze o Olafu Tryggvasonovi* zase krátce po Olafově narození prorokuje matka ruského krále Valdemara, že se malý Olaf jednou stane králem (ÓT v).

Jak konstatuje Loescher, mnoho předzvěstí v královských ságách vykazuje vliv křesťanských legend.³¹⁶ Ve snu se často snícimu (nejčastěji přímo králi, či budoucímu králi) zjevují světci a oznamují mu, že byl vyvolen Bohem pro vykonávání královského úřadu (v případě Sverriho) či pro šíření křesťanství (v případě obou Olafů). Loescher tento typ snů nazývá „christlichlegendär gefärbten Voraussagen“.³¹⁷ Takovéto sny se objevují především v *Sáze o Olafu Tryggvasonovi* a v *Legendární sáze o svatém Olafu*, které Andersson označuje jako ságy „that show a hagiographic colouring“.³¹⁸ Některé z těchto snů lze přitom spíše než za sen označit za „vidění“ či zjevení. Jako příklad lze uvést vidění, které má Olaf Tryggvason při návštěvě Ruska, a které je sice nazváno *draumr* (sen), avšak Olaf při něm vůbec neusíná, spíše jakoby upadá do tranzu, ve kterém slyší hlas, který k němu promlouvá a vybízí ho k pouti do Řecka, kde bude utvrzen ve své víře v Boha (Oddr, ÓT xiii).

Stejně jako ve středověkých legendách jsou takovéto sny (či zjevení) doprovázeny popisem různých smyslových vjemů, které spící zažívá. Nejčastěji jde o zrakové vjemy, snící vidí oslnivý bílý jas, světlo, které vyzařuje například z postav světců, jež se mu ve snu

³¹⁶ Loescher: *Gestalt und Funktion der Vorausdeutung* s. 13

³¹⁷ tamtéž s. 12

³¹⁸ Andersson: *Kings sagas* s. 216. V *Sáze o svatém Olafu* od Snorriho Sturlusona je naopak obsaženo minimum legendárních motivů (a minimum předzvěstí vůbec). Jak podotýká Kadečková, v této sáze „z legendy o světcích zbyl jen nadpřirozený závěr.“ (Kadečková: *Autor ságy o svatém Olavu* s. 10)

zjevují.³¹⁹ U výše zmíněného snu a proroctví, spojených s narozením krále Sverriho a krále Olafa Tryggvasona, pak jas obklopuje budoucí panovníky samotné.³²⁰ Snící může mít však též vjemy čichové aj. Tak například Olaf Tryggvason ve snu, který se mu zdá při návštěvě Ruska, cítí libou vůni květin (Oddr, *ÓT* xiii):

*Oc er hann hof up augu sin þa sa hann
agetliga staði fagra oc biarta menn er bygðu
í þeim stoðum. Þar kendi hann oc sötan hilm
ok allzsconar fagra bloma. ok meiri dyrð þotti
honum þar vera en hann mætti hug sinum til
coma fra at segia.*

A když pozvedl oči, uviděl skvělá a krásná místa a zářící muže, kteří tam pobývali. A ucítil sladkou vůni a spatřil nádherné květiny všech druhů, a zdálo se mu to všechno mnohem skvělejší, než by si kdy uměl představit.

Na tomto místě je ovšem třeba připomenout skutečnost, že i v rodové sáze jsou sny často doprovázeny popisem různých smyslových vjemů. Na rozdíl od ságy královské se zde však jedná o vjemy negativní, o hrůzné výjevy, které ve spícím (a následně i v posluchači ságy) vzbuzují napětí a tíseň. V královské sáze jde naopak o vjemy vznešené a krásné, které mají posluchače ohromit. V *Sáze o Olafu Tryggvasonovi* a v *Legendární sáze o svatém Olafu* je účelem takovýchto snů, ve kterých ke králům promlouvají svatí, a zjevují se jim nebeské výjevy, vyzvednout krále v očích posluchačů, a dokázat, že král skutečně byl vyvolen Bohem, který ho pověřil šířením křesťanství.

Jiný cíl mají tyto sny v *Sáze o Sverrim*. Na této sáze, ve které je též obsaženo velké množství snů, vykazujících vliv legend, je patrné, jak lze takovýchto snů využít za politickými účely. Jak podotýká Loescher: „Die ganze Fülle der Vorausdeutungen in dieser

³¹⁹ Ve viděních a snech, které jsou popisovány v legendách, se Kristus též většinou zjevuje obklopen zářivým jasem. Následující ukázka je z *Legendy o svaté Kateřině* (*Legenda o svaté Kateřině* s. 64):

*Tu zářivý k ustrnutí,
zjevil se Kristus té královně
před očima, nevýslovně
krásný ve své pravé tváři,
že tou jeho jasnou září
hrálo panně srdce v těle.*

³²⁰ Sverri se zjevuje, jak už bylo zmíněno, v podobě zářícího kamene a nad Olafem vidí matka ruského krále zářit světlo:

(...) *ok er mikit lios yfir honum.* (Oddr, *ÓT* v)
(...) a nad ním je velké světlo.

Saga dient vornehmlich praktisch-politischen Zwecken.³²¹ V této souvislosti je třeba zmínit jeden důležitý fakt. Popudem k sepsání *Ságy o Sverrim* byla skutečnost, že král Sverri chtěl vyvrátit pochybnosti svých nepřátel ohledně svého královského původu.³²² Sám Sverri přitom zapisování ságy řídil. Sny, ve kterých se Sverrimu zjevují svatí a „zvěstují“ mu jeho slavnou budoucnost, mají ukázat, že Sverri skutečně je legitimním králem, že je k vládnutí pověřen Bohem. V řadě snů, obsažených v první části ságy, je opakovaně předjímán hlavní moment ságy, okamžik, kdy se Sverri stane králem. Tento „řetěz snů“ začíná hned v první kapitole ságy, kde je popsán již zmíněný sen Sverriho matky, ve kterém se její syn zjevuje v podobě zářícího kamene. Další sny potom jakoby zesilují a stupňují poselství prvního snu. V té části ságy, kde již Sverri je králem, se pak sny tohoto charakteru neobjevují, až v úplném závěru ságy je obsažen sen, ve kterém je předpovězena Sverriho smrt.

Závěrem je třeba zmínit ještě jeden důležitý rozdíl mezi předzvěstmi v rodové a královské sáze. Zatímco v rodové sáze předzvěst jen výjimečně směřuje za hranice života jednoho člověka, v královských ságách se vyskytují též předzvěsti, které odkazují i na události po smrti určitého krále a často dokonce směřují až za hranice samotného vyprávění. To souvisí se skutečností, že zatímco pro rodovou ságu je stěžejní příběh, v centru pozornosti královské ságy stojí historie a významné politické události Norska (či jiné země). Předzvěsti v rodové sáze odkazují na události příběhu, jsou nedílnou součástí příběhu. Sny v královské sáze se naopak často vůbec nevážají k ději ságy. Jejich obsah se vztahuje k budoucímu osudu a historii země a jsou v nich předjímány významné politické události, které se v zemi mají odehrát. Jako příklad lze uvést například sen, který se zdá králi Hálfdanovi Černému a je zaznamenán v sáze o něm (*Hálfds* vii):

(...) *honum sýndisk, at hann væri allra manna bezt hærðr ok var hár hans alt í lokkum, sumir síðir til jarðar, sumir í miðjan legg, sumir á kné, sumir í mjöðm, sumir í miðja síðu, sumir á háls, en sumir ekki meir en sprotnir upp ór hausí sem knýflar, en á lokkum hans var hvers kyns litr, en einn lokkr sigraði alla með fegrð*

(...) zdálo se mu, že měl nejhustější vlasy ze všech mužů, na hlavě měl bohaté kadeře. Některé padaly až k zemi, některé ke stehnům, jiné ke kolenům, jiné k bokům, jiné zase k pasu, některé končily u krku, jiné ale byly pouhým strniskem na temeni hlavy. Kadeře byly všech druhů barev, jedna kadeř

³²¹ Loescher: *Gestalt und Funktion der Vorausdeutung* s. 29

³²² Kadečková. *Dějiny severských literatur* s. 108

ok ljósleik ok mikilleik. Þorleifi sagði hann þann draum, en hann þýddi svá, at mikill afspringr myndi af honum koma ok myndi sá lǫndum ráða með miklum veg, ok þó eigi allir með jammiklum, en einn myndi sá af hans ætt koma, at ǫllum myndi meiri ok æðri, ok hafa menn þat fyrir satt, at sá lokkr jarategnði Óláf konung inn helga.

ale předčila všechny ostatní krásou, jaseť i velikostí.

Král vyprávěl svůj sen Þorleifovi, a ten ho vyložil tak, že Hálfdan bude mít mnoho potomků, kteří budou vládnout zemi s velkou slávou, i když ne všichni se stejnou slávou, a jeden muž z jeho rodu pak bude ze všech nejmocnější a nejslavnější. A mezi lidmi panuje přesvědčení, že ona nejdelší a nejkrásnější kadeř z králova snu věstila narození krále Olafa Svatého.

Pro sny v královské sáze je typické, že jsou úzce vázány na osobnost krále. Král je vždy hlavním aktérem snu a budoucí osudy jeho potomků a celé země se vždy ukazují jakoby skrze něj. To opět souvisí se skutečností, že královský rod postupně vystupuje do popředí nad ostatní rody a králové se v podstatě stávají ztělesněním země, které vládou.

8.6 Shrnutí – časová konstrukce královské ságy

Co mají ságy královské se ságami rodovými společného, je snaha řadit popisované události do chronologických časových souvislostí. V čem se však odlišují, je způsob, jakým toho dosahují. Rodové ságy za tímto účelem využívají, jak bylo výše ukázáno, tzv. *relativní* neboli *lidové* chronologie. V pozadí děje rodové ságy nestojí žádná časová osa, na kterou by byly jednotlivé události řazeny. Popisované události jsou časově fixovány ve vztahu k jiným událostem. Také královské ságy částečně využívají tohoto typu chronologie, současně se v nich však objevuje též datace skrze zasazení událostí na časovou osu. Vypravěč používá jako chronologickou stupnici dobu vlády jednotlivých králů – tzn. uvádí, v kolikátém roce vlády určitého krále k popisované události došlo. Tento způsob datace stojí v podstatě na pomezí *relativní* a *absolutní* chronologie. V zařazení události do konkrétního momentu vlády krále se sice projevuje snaha o absolutní dataci, avšak časová stupnice, která je za tímto účelem využívána, není absolutní. Zatímco křesťanský letopočet představuje svébytnou časovou osu, existující nezávisle na dění, vláda krále je podložena genealogickou posloupností a událostmi. Stejně jako v rodové sáze je tedy i v sáze královské plynutí času spjato s konkrétním děním. Co však oba typy ság naopak odlišuje, je skutečnost, že

v královské sáze dochází k unifikaci času. Do popředí zde vystupuje jedna časová osa, vázaná na osobnost krále.

Dalším rozdílem oproti sáze rodové je, že v královské sáze jsou líčeny postupně jedna za druhou události jednotlivých let. V tomto směru se královská sága blíží naopak historiografické literatuře analistického typu, letopisu a kronice. Zatímco rodová sága sleduje události na základě souvislostí příčinných, jedna fáze konfliktu ústí do další fáze, královská sága řadí události v souvislostech časových. Autoři královských ság přitom mají snahu o přesné stanovení doby, kdy se ta která událost odehrála. Na rozdíl od rodové ságy zde téměř nenajdeme neurčité časové údaje. Zatímco v rodové sáze často zůstáváme v nejistotě ohledně toho, kolik let mezi různými fázemi konfliktu uběhlo, v královské sáze je plynutí jednotlivých let důsledně sledováno.

Z hlediska poměru mezi časem příběhu a časem diskurzu v oblasti *trvání* se sága královská a rodová naopak podobají. Ve většině královských ság se stejně jako v ságách rodových vyskytuje v poměrně velké míře scénické líčení. Množství epizod je v královské sáze dramatizováno. Podobně jako sága rodová se sága královská skládá ze střídání zprávy a scénického líčení. Scény jsou přitom často rozsáhlé a z velké části se skládají z dialogů. To ukazuje na skutečnost, že pro autory královských ság bylo na rozdíl od kronikářů důležité zaujmout publikum a kladli si proto za cíl zaznamenat historii poutavou formou.

Z hlediska kategorie *uspořádání* bylo ukázáno, že v královské sáze je, stejně jako v sáze rodové, důsledně dodržován chronologický sled událostí. Časové následnosti událostí je dána přednost před následností obsahovou.

V rámci kategorie *frekvence* byly zkoumány předzvěsti, které se v královské sáze též vyskytují, i když ne v takovém množství, jako v sáze rodové. V rámci předzvěstí zde přitom většinou nejsou předjímány negativní události. Předzvěsti se vztahují k významným událostem v životě krále a k významným politickým událostem země, jejíž historii sága zaznamenává. Zatímco v rodové sáze jsou předzvěsti vázány na události příběhu a předjímají hlavní momenty příběhu, v královské sáze často naopak směřují za hranice vyprávění a předjímají hlavní momenty v další historii země. To souvisí se skutečností, že zatímco pro rodovou ságu je stěžejní *vyprávění příběhu*, v centru pozornosti ságy královské stojí *zaznamenání historie* Norska (či jiné země).

9. Časová konstrukce ságy o dávnověku

V předchozích kapitolách práce byla zkoumána časová konstrukce rodové a královské ságy. Cílem této kapitoly je doplnit obraz o čase v sáze ještě náhledem do časové konstrukce ságy o dávnověku. Než přistoupím ke zkoumání narativního času v sáze o dávnověku, začnu krátkým připomenutím specifických rysů narativního času v rodové a královské sáze.

Co se týká rodové ságy, bylo ukázáno, že v pozadí vyprávění nestojí žádná abstraktní časová osa, na kterou by byly popisované události řazeny. Čas diskurzu neplyne postupně rok za rokem, jeho rytmus je nepravidelný – je dán vývojem jednotlivých konfliktů, které sága sleduje. Děj ságy je na základě odkazů na události velké historie zasazen do historického času. Pomocí odkazů na události malé historie a pomocí zařazení jednotlivých postav ságy do genealogické posloupnosti je potom narativ vnitřně strukturován. Jednotlivé události a postavy jsou namísto do chronologického rámce zasazeny do rámce genealogického.

Časové souvislosti mezi jednotlivými událostmi jsou dále určeny pomocí různých časových údajů, týkajících se většinou ročního období. Často však zůstávají časové rozestupy mezi událostmi nejasné. Tempo vyprávění v rodové sáze je nerovnoměrné. Významné události jsou líčeny scénicky a naopak veškeré dění, které je pro příběh nepodstatné, je zcela vynecháno. Jednotlivé děje jsou popisovány v chronologickém pořadí, vypravěč se vyhýbá použití analepse. Ve velké míře se v rodové sáze vyskytují předzvěsti, v rámci kterých jsou, často opakovaně, předjímány negativní události z života postav ságy.

Co se týká královské ságy, datace zde probíhá především na principu přikládání chronologické osy v podobě vlády krále – popisované události jsou zasazovány do konkrétního roku vlády určitého krále. Časové souvislosti mezi událostmi jsou většinou přesně určeny. Scénické líčení zde není využíváno v takové míře jako v ságách rodových, přesto se však ve většině královských ság vyskytuje v míře velké (tj. větší než v letopisu a kronice). Uspořádání událostí v královské sáze je až na výjimky chronologické. I v královské sáze se vyskytují předzvěsti, avšak zdaleka ne tak často, jako v sáze rodové. Jejich přítomnost ve vyprávění má často praktický, politický či nábožensky motivovaný účel.

Ságy o dávnověku patří mezi pozdní ságovou literaturu, která je datována do konce 13. století a do první poloviny 14. století. Pozdní ságy jsou děleny na několik typů či žánrů.

Prvním z nich jsou tzv. rytířské ságy (*riddarasögur*), které vznikaly jako volné překlady většinou francouzských rytířských románů.³²³ Druhou skupinu pozdních ság tvoří právě ságy o dávnověku (*fornaldarsögur Norðurlanda*). Náměty ság o dávnověku vycházejí ze starých hrdinských pověstí a písní. Ty jsou buď v rámci ságy parafrázovány do prózy, jak je tomu například v *Sáze o Völsunzích*, anebo jsou uvedeny ve své původní podobě a zasazeny do prozaického rámce (a navíc doplněny prozaickým úvodem a závěrem), jak je tomu v *Sáze o Hervor*. Třetí skupinou pozdních ság jsou pak tzv. lživé ságy (*lygisögur*). Termín *lygisögur* badatelé na konci 19. století a počátku 20. století původně vztahovali též na ságy o dávnověku.³²⁴ Důvodem k tomu byla skutečnost, že norský král Sverri kdysi při poslechu ság označil jednu ze ság o dávnověku jako lživou ságu. Později však termín lživá sága začal být používán pro takové pozdní ságy, které nemají žádné historické jádro a které lze označit za čistou fikci. Tyto ságy obsahují různé pohádkové motivy – „většina jejich náplně je z kategorie migračních folklorních syžetů, jejichž obdobu najdeme například v evropských pohádkách“ a projevuje se v nich velmi silně směřování k fantasknímu.³²⁵

Ságy o dávnověku sice též obsahují fantastické prvky, kromě lidských hrdinů v nich vystupují také nadpřirozené bytosti, jako například trpaslíci, draci, Álfové, Valkýry či þursové, na rozdíl od ság lživých však mají historické kořeny. Jak píše Matthew Driscoll: „they have at least some foundation in older heroic tradition (...)“.³²⁶ Hrdinové ság o dávnověku mají většinou své reálné historické předobrazy.

Ságy o dávnověku se odehrávají ve Skandinávii v době před osídlením Islandu. Pojednávají buď o hrdinech starých pověstí (*Sága o Völsunzích*, *Sága o Hervor*), nebo o slavných vikinzích, jejich námořních výpravách a soubojích (např. *Sága o Šípovém Oddovi*, *Sága o Bósim a Herraudovi*, *Sága o Ragnarovi Huňaté nohavici*).³²⁷ Stejně jako ságy rodové jsou ságy o dávnověku anonymní a vycházejí z předchozí ústní tradice.

Podívejme se nyní blíže na časovou konstrukci ságy o dávnověku. V čem se odlišuje od časové konstrukce ságy rodové a ságy královské a v čem se jí naopak podobá?

³²³ Driscoll: *Late Prose Fiction* s. 190

³²⁴ tamtéž s. 190-191

³²⁵ Kozák: *Ságy o dávnověku* s. 13

³²⁶ Driscoll: *Late Prose Fiction* s. 190

³²⁷ *Sága o Bósim a Herraudovi* stojí na pomezí ság o dávnověku a ság lživých, zobrazuje sice vikinské výpravy, ale současně vykazuje „silný vliv pohádek a lidové slovesnosti“. (Kadečková: *Ságy o severském dávnověku* s. 23)

9.1 Způsob datace a časové údaje

Stěžejní rozdíl mezi ságami rodovými a ságami o dávnověku, který je pro podobu časové konstrukce ság o dávnověku rozhodující, tvoří doba děje. Jak konstatuje Helena Kadečková: „Ságy prvního typu líčí události během několika staletí po zahájení osidlování Islandu (kolem roku 874), ságy o dávnověku se odehrávají před tímto obdobím.“³²⁸ Rodové ságy se odehrávají v historickém čase a narativní čas je zde, jak už bylo řečeno, chápán jako výsek z historického času doby vikinské. Děj ság o dávnověku je oproti tomu zasazen do období vzdálené minulosti, do doby, která leží jakoby na okraji tohoto času. Podobně jako daleké země leží na periferii „známého“ prostoru, toto vzdálené časové období se nachází na periferii lidského času. Ve staroseverštině byla tato „dávná pohanská doba s mytickými kořeny“ označována adjektivem *for*n.³²⁹ V této souvislosti je doložen mimo jiné termín *fornsaga*, tedy „sága o dávnověku“.³³⁰ Současní badatelé toto období nazývají různě, například „fictional past“³³¹ či „indefinite past“.³³² V této práci bude používán termín Heleny Kadečkové „bájná minulost“.³³³

Přestože se ságy o dávnověku odehrávají v bájně minulosti, nespokojí se vypravěč s neurčitým časovým zařazením, které známe z pohádek, „bylo nebylo“. I zde se projevuje velká časová uvědomělost vypravěčů ság, která byla demonstrována už v souvislosti se ságami rodovými a královskými, a snaha o přesnější časové ukotvení děje ságy. Stejně jako je děj ság rodových a královských zasazen do času historického, děj ság o dávnověku je ukotven v čase bájném.

To se děje především dvěma způsoby. Zaprvé, podobně jako bývá v úvodu rodové ságy umístěno časové určení pomocí propojení s norskou královskou dynastií, i v sáze o dávnověku se vypravěč snaží v úvodu ságy děj takto ukotvit. A jak píše van den Toorn: „Es ist interessant zu sehen, wie die Verfasser der Fornaldarsögur die Schwierigkeit, dass ihre Werke Erzeugnisse der Phantasie und daher historisch unbestimmbar sind, gelöst.“³³⁴ Časové

³²⁸ Kadečková: *Ságy o severském dávnověku* s. 7

³²⁹ Cleasby-Vigfússon: *An Icelandic-English Dictionary* s. 165

³³⁰ Původní označení *fornsaga* bylo později nahrazeno termínem dánského vědce Carla Christiana Rafna *fornaldarsaga*, který je používán jako označení ság o dávnověku dodnes.

³³¹ Cochrane: *Passing Time and the Past* s. 198

³³² Koht: *The Old Norse Sagas* s. 146

³³³ Kadečková: *Ságy o severském dávnověku* s. 25. Toto označení se jeví jako nejlepší, protože vyjadřuje skutečnost, že čas, ve kterém se děj ság o dávnověku odehrává, není časem fikčním, ale časem mytickým.

³³⁴ van den Toorn: *Zeit und Tempus* s. 143

ukotvení v sáze o dávnověku je částečně založeno na zasazení děje do doby vlády určitého mytického krále, ságy zpravidla mívají mytický úvod (*Heið i, Heið i, Bós i, Vqls i*):

„V té době probíhalo velké míšení ras, neboť þursové si brali ženy ze Země lidí (...) **Vládce v říši þursů se jmenoval Guðmundr.**“³³⁵

„V té době přišli z východu Turci a muži z Asie a usídlili se na Severu. **Óðin, který byl jejich vůdcem, měl mnoho synů (...)** Jedním z jeho synů byl **Sigrami.**“³³⁶

„**Král, který vládl východnímu Gautlandu, se jmenoval Hring.** Byl to syn krále Gauta, syna Óðina, který přišel z Asie a stal se králem Švédska (...).“³³⁷

„Zde začíná vyprávění o muži, který se jmenoval Sigi a o němž se praví, že byl synem Óðina.“³³⁸

Druhý způsob časového ukotvení v sáze o dávnověku je založen na uvedení děje ságy do souvislosti s dějem jiných ság o dávnověku. Vypravěč neopomíná upozornit na to, že určitá osoba vystupuje i v jiné sáze, či že určitá událost je líčena i v jiné sáze, a tak vytváří jakési schéma, do kterého lze události popisované v jednotlivých ságách „zařadit“ a uvést je takto do časových souvislostí. Co se týká událostí, které tvoří spojovací momenty mezi ságami o dávnověku, čili jakési záchytné časové body v období bájně minulosti, pak se jedná především o významné bitvy, které utkvěly v paměti lidí. Tak je například jak v *Sáze o Ragnarhu Huňatě nohavici*, tak v *Sáze o Bósim* zmíněna slavná bitva na Brávöllech, ve které bojoval Harald Válečný zub, a v níž také „jak je známo po celém severním světadílu“ tento král padl (*Bós ix, Ragn iii*).

Uvedení dějů ság o dávnověku do časových souvislostí se však děje spíše na pozadí rodokmenů hrdinů jednotlivých ság. Jak píše Kadečková, právě skrze propojení rodokmenů hrdinů jsou jednotlivé ságy včleněny do bájněho světa, ve kterém se odehrávají.³³⁹ Například na konci *Ságy o Bósim* vypravěč konstatuje, že Herrauð a Hleið spolu měli dceru Þóru, a to byla ta Þóra, kterou si později vzal za ženu Ragnar Huňatá nohavice. Þóra od svých rodičů dostala darem zlaté vejce gryfa, v němž bylo hádě, které rychle vyrostlo, a obmotalo Þórinu komnatu. A z ní ji vysvobodil právě až Ragnar, jak se vypráví v sáze o něm. Děj *Ságy o*

³³⁵ *Sága o Hervaře* s. 31

³³⁶ tamtéž s. 35

³³⁷ *Sága o Bósim* s. 187

³³⁸ *Sága o Völsunzích* s. 33

³³⁹ Kadečková: *Ságy o severském dávnověku* s. 24

Ragnar Huňaté nohavici tak časově navazuje na *Ságu o Bósim*. Navazuje však také na *Ságu o Völsunzích*, protože jednou z hlavních postav ságy je dcera Brynhildy a Sigurða, Áslaug, a na začátku ságy je řečeno, že vyprávění začíná v době, kdy Áslaug byly tři roky.

Rodokmeny hrdinů však mají v ságách o dávnověku ještě jednu důležitou roli. Skrze ně je totiž bájná minulost propojena s historickým časem, svět mytický je propojen se světem lidí. Děje se tak pomocí stručných výčtů potomků hrdinů ságy, které bývají umístěny na konci vyprávění. Tak například na konci *Ságy o Hervor* jsou uvedeni potomci Angantýa II., mezi nimiž jsou mj. i historičtí švédští králové. Jejich výčet vede až ke králi jménem Ingvi, který vládl ve Švédsku na počátku 12. století.³⁴⁰ Podobně jsou v *Sáze o Ragnarovi, Huňaté nohavici* jmenováni potomci Ragnarových synů. Tak se například dozvídáme, že vnukem slavného Sigurða Hada v oku byl norský král Harald Krásnovlasý. Prostřednictvím tohoto propojení rodů norských, dánských či švédských králů s hrdiny ság o dávnověku je též demonstrován božský původ panovnických rodů. Tak například, jak se tvrdí v *Sáze o Völsunzích* a v dějově na ní navazující *Sáze o Ragnar Huňaté nohavici*, rodová linie Haralda Krásnovlasého vychází ze samotného Óðina.³⁴¹

Tendenci k propojení historického času s bájnou minulostí však najdeme též v rodové sáze. Zatímco sága o dávnověku končí výčty potomků bájných hrdinů, které vedou až do historického času doby vikinské, sága rodová naopak začíná výčty předků, které často vedou až daleko do bájně minulosti. Jak bylo výše zmíněno, při uvedení nové postavy v rodové sáze jsou vždy jmenováni její předci. Většinou se přitom zachází několik generací nazpět a někdy výčet předků zasahuje právě až do bájně minulosti ke slavným hrdinům a králům. Pěknou ukázkou tohoto jevu lze nalézt například v *Sáze o Njálvi* (Nj i):

*Móðir hans hét Þorgerðr ok var dóttir
Þorsteins rauðs, Ólafssonar ins hvíta,
Ingjaldssonar, Helgasonar. Móðir Ingjalds
var Þóra, dóttir Sigurðar orms-í-auga,
Ragnarssonar loðbrókar.*

Jeho matka se jmenovala Þorgerðr a byla dcerou Þorsteina Rudého, syna Olafa Bílého, který byl synem Ingjalda, syna Helgiho. Matka Ingjaldova byla Þóra, **dcera Sigurða Hada v oku, syna Ragnara Loðbróka.**

³⁴⁰ Výčet králů se ovšem nachází pouze v jedné z dochovaných verzí zmíněné ságy, v tzv. verzi U. U druhých dvou verzí, R a H, se konec vyprávění nezachoval.

³⁴¹ Řetězec příbuzných, tak jak nám ho předkládá *Sága o Völsunzích* a dále pak *Sága o Ragnar Huňaté nohavici* je následující: Óðin – Sigi – Reri – Völsung – Sigmund – Sigurð – Áslaug – Sigurð Had v oku – Ragnhild – Harald Krásnovlasý.

Vraťme se však ke způsobu datace v sáze o dávnověku. V pozadí ságy o dávnověku nestojí žádná abstraktní časová osa, na kterou by byly jednotlivé popisované události řazeny. Namísto časové osy využívá vypravěč, stejně jako v sáze rodové, genealogické řetězce. Ságy o dávnověku jsou, slovy Torfiho Tulinia „organizovány genealogicky“.³⁴² Rodová posloupnost a příbuzenské svazky mezi hrdiny ság tvoří jakousi síť, rozprostírající se bájnou minulostí, ve které se ságy o dávnověku odehrávají. Kromě toho je děj ság o dávnověku časově propojen s dobou vlády určitého mytického krále.

V tomto směru se sága o dávnověku podobá sáze rodové, její děj je časově ukotven do určitého období stejným způsobem. Jednotlivé děje jsou zasazeny do doby vlády určitého krále a na určité místo v genealogickém řetězci. V čem se však oba typy ság odlišují, je skutečnost, že zatímco v rodové sáze jsou jednotlivé události většinou (ne ovšem pokaždé) navzájem uvedeny do časových souvislostí pomocí různých časových údajů, v sáze o dávnověku zůstávají časové souvislosti mezi událostmi téměř vždy mlhavé. Vypravěč nejeví přílišnou snahu o vyjasnění časových souvislostí mezi jednotlivými dějovými liniemi narativu.

Zatímco v rodové sáze je většina scén uvedena určitým časovým údajem, v sáze o dávnověku vypravěč často přeskočí k dalšímu ději, aniž by se předtím zmínil o čase. Při líčení scén se nezdržuje úvodem, ve kterém by ozřejmil místní a časové souvislosti, ale často začíná rovnou líčením děje. Uvedme pro příklad několik takových „neukotvených“ začátků scén (*Vqls ix*, *Bós v*, *Vqls xiii*):

„Vypráví se, že na jedné válečné výpravě narazil Helgi na krále jménem Hunding.“³⁴³

„Král Hring dal neprodleně zadout do polnic na znamení, že svolává vojsko, a vyrazil proti pobratimům.“³⁴⁴

„Vypráví se, že Hjördís porodila chlapce, kterého pak donesli králi Hjálprekovi.“³⁴⁵

Časové údaje nejsou v sáze o dávnověku zdaleka používány v takovém množství, jako v sáze rodové. Většina událostí není uvedena žádným časovým údajem, případně je uvedena

³⁴² Tulinius: *Sagas of Icelandic Prehistory* s. 452

³⁴³ *Sága o Völsunzích* s. 52

³⁴⁴ *Sága o Bósim* s. 191

³⁴⁵ *Sága o Völsunzích* s. 61

údajem velmi neurčitým. Vypravěč používá především údaje typu *í þann tíma* (v té době), *þá* (tehdy), *eitt hvert sinn* (jednou), *ein dag* (jednoho dne), či *því næst* (potom).

Někdy ovšem jsou použity údaje, týkající se ročního období, či denní doby. Léto a den jsou spojeny s činností, souboji, námořními výpravami, zima a noc jsou naopak dobou, kdy se „nic neděje“ a která je většinou ve vyprávění vynechána. Noc ale může, stejně jako v rodové sáze, nést také negativní konotace, jakožto doba, kdy se dějí různé nadpřirozené a temné události. Tak například vlčice, která postupně zabije bratry Signý, dcery krále Volsunga, přichází vždy o půlnoci (*Vols* v). *Hervor* přistává u mohylového ostrova ve chvíli, kdy zapadá slunce, zůstává na něm přes noc a zpět k lodi se navrácí, teprve když se rozední (*Heiðr* iii-iv).³⁴⁶

Ani časové údaje, označující trvání, nejsou v sáze o dávnověku příliš používány, a pokud ano, pak jsou také spíše vágní. Často používaný je například údaj *mjök lengi* (velmi dlouho/po dlouhou dobu). V případě, že je určité období času příběhu vynecháno, neuvádí vypravěč, o jak dlouhou dobu se jedná. Časové souvislosti mezi událostmi jsou tedy v sáze o dávnověku většinou mlhavé, nevíme, za jak dlouho se jedna událost odehrála po jiné události, ani jak dlouho to které dění trvalo. Jediná časová souvislost mezi událostmi je ta, že jsou líčeny chronologicky. Jak praví vypravěč *Ságy o Bósim*: „Protože nelze najednou vyprávět víc než jeden příběh, bude teď následovat, co se v této sáze stalo dřív.“ (*Bós* x)³⁴⁷

Skutečnost, že vypravěč ságy o dávnověku neupřesňuje časové souvislosti do takové míry jako vypravěč ságy královské a rodové, souvisí pravděpodobně s tím, že sága o dávnověku se na rozdíl od ságy rodové neoderává v čase historickém, ale v čase bájném. S časem historickým se zřejmě pojila představa, že jednotlivé události se v něm odehrávají v určité posloupnosti a v určitých časových souvislostech. Každá událost má v historickém čase určité místo. Bájný čas naproti tomu není uvnitř dále členěn a události, které do sebe pojímá, jsou prostě situovány kamsi do jeho průběhu.

³⁴⁶ Podobné negativní konotace má noc i v ságách rodových. Je to čas, kdy se dějí zlé a tajemné věci a čas kdy ožívají mrtví, jak čteme například v *Sáze o lidech z Eyru*, kde si mrtví chodí v noci sednout k ohni v síni. (*Eb* liv-lv)

³⁴⁷ *Sága o Bósim* s. 205

9.2 Čas příběhu a čas diskurzu – kategorie trvání

Co se týká poměru mezi časem příběhu a diskurzu v kategorii *trvání*, lze v tomto ohledu konstatovat podobnost ság o dávnověku se ságami rodovými. V rámci událostí čas diskurzu zpomaluje, v obdobích, kdy se „nic neděje“ naopak zrychluje. Vše nezajímavé je v čase diskurzu vynecháno, přičemž často se jedná o skutečně dlouhá období času příběhu. V *Sáze o Vqlsunzích* je takto dvakrát za sebou přeskočena doba deseti let. Po tuto dobu se totiž Sigmund ukrývá v lesní chýši a čeká, až synové jeho sestry dospějí (*Vqls* vi, *Vqls* vii).

Všechny události jsou naopak zobrazeny velmi detailně – stejně jako v sáze rodové se v sáze o dávnověku vyskytuje velké množství scén a dialogů. Jak konstatuje Peter Hallberg, jak v rodových ságách, tak v ságách o dávnověku tvoří dialogy přibližně 30 procent textu.³⁴⁸ Dramatičnost představuje, jakožto způsob, jak zaujmout posluchače, v sáze důležitý rys vyprávění.

V rodových ságách jsou scénicky zobrazeny téměř výhradně ty události, které souvisí s nějakým sporem. V ságách o dávnověku se scény dotýkají tří hlavních témat: boj, láska, dobrodružství. To jsou motivy, jejichž oblíbenost byla, ale také je a zcela jistě i bude, mezi publikem vždy největší.

9.3 Čas příběhu a čas diskurzu – kategorie uspořádání

Stejně jako v rodové sáze jsou i v sáze o dávnověku události zpravidla líčeny v chronologické posloupnosti. Na rozdíl od rodové ságy se však v sáze o dávnověku občas vyskytuje analepse. Jak upozorňuje van den Toorn, zatímco rodová sága líčí události zásadně v tom pořadí, v jakém se ve skutečnosti odehrály a anachronické uspořádání nepoužívá, v sáze o dávnověku tak tomu nemusí vždy být: „In einer späteren Entwicklungsphase ist jedoch ein Übergang zu diesem Verfahren (= anachronické uspořádání) zu bemerken, namentlich in Fornaldarsagas (...). Hier erzählen mehrere Personer ihre *aefisaga*: sie greifen damit auf die Vergangenheit zurück und entstellen den natürlichen Ablauf der Zeit, wie wir ihn sonst aus den Sagas kennen.“³⁴⁹ Chronologická následnost je analepsí narušena z toho důvodu, že některé z postav, někdy stručně, jindy obsáhleji, vypráví o svých minulých osudech, které jsou z hlediska příběhu důležité.

³⁴⁸ Hallberg: *Some aspects of the Fornaldarsögur* S. 2. V ságách královských tvoří přibližně 19 procent.

³⁴⁹ van den Toorn: *Saga und Wirklichkeit* s. 196

V této souvislosti lze uvést příklad opět ze *Ságy o Völsunzích*. V jedné z kapitol ságy takto za použití analepse vypráví o své minulosti Sigurður vychovatel Regin. Regin popisuje, jak jeho rodina přišla k prokletému zlatému pokladu, a jak se jeho bratr vinou pokladu proměnil v draka. Podobně v této sáze též valkýra Brynhild stručně líčí, jak se stalo, že ji Óðin uspal v kamenném hradě. Většina ság o dávnověku se soustředí na jednu hlavní dějovou linii, a proto jsou ty příhody, které jsou pro tuto linii sice podstatné, ale přímo do ní nepatří, protože se odehrály již v minulosti, zmíněny v podobě „vložených“ analeptických vyprávění.

9.4 Čas příběhu a čas diskurzu – kategorie frekvence

Co se týká předzvěstí, v ságách o dávnověku se také vyskytují, a to opět poměrně ve velké míře. Podle obsahu je lze rozdělit na předzvěsti dvou typů, které můžeme označit jako předzvěsti „osudové“ a předzvěsti „oslavné“. Předzvěsti „osudové“ mají výhradně negativní charakter, jsou v nich předvídaný tragické události, smrt hrdiny či hrdinů ságy, zkáza a rozpad hrdinova rodu. Zdůraznění osudovosti a tragický vývoj děje jsou pro heroické ságy typické.³⁵⁰ Osudové předzvěsti se v nich vyskytují ve velkém množství. Tyto ságy jsou, stejně jako hrdinské básně, na jejichž základě vznikly, nesený „heroickou tragikou“.³⁵¹ Neodvratnost hrdinova zlého osudu se v rámci osudových předzvěstí jakoby neustále připomíná. Osudu se přitom nelze nijak bránit, osud je s člověkem neodvratně spojen. Tak se například Guðrún v *Sáze o Völsunzích* marně snaží zabránit příjezdu svých bratrů na Atliho dvůr. Přes její snahu bratři přijíždějí a Guðrún pouze konstatuje: „Domnívala jsem se, že jsem tomu zabránila, abyste přišli, avšak proti osudu se nemůže nikdo vzepřít.“³⁵²

Jak v *Sáze o Völsunzích*, tak v *Sáze o Hervor* je tragický osud symbolizován konkrétním předmětem, v první jmenované sáze je jím zlatý poklad a prsten trpaslíka Andvariho, ve druhé meč Tyrřing. Vlastníky těchto předmětů stíhá zlý osud a neštěstí. Skrze meč a poklad jsou jednotlivé epizody těchto ság propojeny do celku. Předzvěst ve formě kletby, která je na začátku ságy nad pokladem a mečem vyřčena, tvoří spojovací nit vyprávění. Jak konstatuje Torfi Tulinius v souvislosti se *Ságou o Hervor*: „It tells the story of several generations linked together genealogically, and also through the possession of the sword Tyrfingr, which has

³⁵⁰ Kozák: *Ságy o dávnověku* s. 13

³⁵¹ Kadečková: *Ságy o severském dávnověku* s. 8

³⁵² *Sága o Völsunzích* s. 141

been cursed by the dwarfs who made it.”³⁵³ Zlá kletba, která meč (v *Sáze o Vqlsunzích* poklad) provází, je pak dále v průběhu vyprávění připomínána skrze předtuchy, sny a varování.

Ne všechny předzvěsti v *sáze* o dávnověku jsou však negativní, na rozdíl od ságy rodové se zde vyskytují též předzvěsti, které naopak mají výhradně pozitivní charakter. Lze je označit jako předzvěsti „oslavné“, protože předvídají hrdinovu budoucí slávu a skvělé činy. Stejně jako některé sny z královských ság neplatí tyto předzvěsti jen v rámci vyprávění, ale zasahují i za něj, dále do budoucnosti. Tento efekt je dosažen pomocí fráze *meðan veröldin/heimrinn stendr* neboli „dokud svět bude stát“. Jejím prostřednictvím je odkazováno na skutečnost, že jméno hrdiny či hrdinky ságy nebude nikdy zapomenuto, bude se uchovávat v myslích lidí, dokud svět bude existovat. V *Sáze o Vqlsunzích* je například tato fráze použita ve spojitosti se slavným hrdinou Sigurðem Fáfnisbanim hned několikrát. Poprvé je zmíněna, když Sigurðův otec Sigmund prorokuje svému synovi slavnou budoucnost (*Vqls* xxii):

*Ok sonr okkar mun bera (sværð) ok þar mǫrg
stórverk með vinna, þau er aldri munu fyrnaz,
ok hans nafn mun uppi, **meðan veröldin
stendr.***

„Ten meč bude nosit náš syn a vykoná s ním mnoho velkých činů, které lidem nikdy nevymizí z paměti. Jeho jméno bude žít, dokud svět bude světem.“³⁵⁴

Podruhé je použita u popisu Sigurðova vzhledu (*Vqls* xxiii):

*Ok þá er talðir eru allit inir stærstu kappar ok
inir ágæztu hqfðingjar, þá mun hann jafnan
fremstr talðr, ok hans nafn gengr í qllum
tungum fyrir norðan Grikklands haf, ok svá
man vera, **meðan veröldin stendr.***

„Ve výčtu všech největších hrdinů a nejznamenitějších vojevůdců zaujme Sigurð vždy první místo a jeho jméno zní ve všech jazycích na sever od Řeckého moře a zůstane tomu tak, dokud svět světem bude.“³⁵⁵

³⁵³ Tulinius: *Sagas of Icelandic Prehistory* s. 452

³⁵⁴ *Sága o Vqlsunzích* s. 59

³⁵⁵ tamtéž s. 82

A potřetí pak v souvislosti se Sigurðovou smrtí (*Vǫls xxxii*):

*Nú segir þat hverr er þessi tíðindi heyrir, at
engi maðr mun þvílíkr eptir í veröldunni, ok
aldri man síðan borinn slíkr maðr, sem
Sigurðr var fyrir hvershvetna sakar, ok hans
nafn man aldri fynnaz í þýðverskri tungu ok á
Norðrlǫndum, meðan heimrinn stendr.*

„Všude, kde uslyšeli tuto zvěst, se mluvilo o tom, že na světě nezůstal a nikdy už se nenarodí takový muž, jako byl ve všech ohledech Sigurð, a že dokud svět světem bude, nikdo jeho jméno v německém jazyce, ani v severských zemích nezapomene.“³⁵⁶

Zatímco předzvěsti v rodové sáze jen zřídka směřují za život určitého člověka, předzvěsti v sáze o dávnověku naopak často zasahují do „vzdálenější“ budoucnosti. Předzvěsti „osudové“ se většinou vztahují i na hrdinovy potomky, či přesněji na celý jeho rod a jdou tak až za hranice vyprávění. Totéž platí, jako bylo ukázáno, i pro předzvěsti „oslavné“. Také v sáze královské směřují některé sny za hranice vyprávění. Zatímco však v centru pozornosti předzvěstí ze ság o dávnověku stojí osobnost hrdiny a jeho nehynoucí sláva, sny v královských ságách (které překračují hranice vyprávění) se vztahují k budoucí historii země a k významným politickým událostem, které se v zemi jednou odehrají.

Jiný výrazný rozdíl mezi předzvěstmi v sáze královské a v sáze o dávnověku spočívá v tom, že zatímco předzvěsti v sáze královské směřují do konkrétního momentu budoucího času, v sáze o dávnověku odkazuje vypravěč velmi neurčitě kamsi do vzdálené budoucnosti. To nejspíše opět souvisí se skutečností, že sága o dávnověku se odehrává v bájném čase, který se vyznačuje jinými vlastnostmi, než čas historický. Je to blíže neurčený časový interval, který není omezen žádnými hranicemi (kromě konce světa) a může se rozpínat až daleko do budoucnosti.

³⁵⁶ tamtéž s. 106

9.5 Shrnutí – časová konstrukce ságy o dávnověku

Ačkoliv se děj ságy o dávnověku odehrává v bájně minulosti, má vypravěč snahu o jeho bližší časové ukotvení. To je provedeno stejným způsobem jako v rodové sáze, tzn. jednak pomocí zasazení děje ságy do doby vlády určitého bájného krále, a především pak na základě zařazení postav ságy do genealogických řetězců. Jednotlivé epizody příběhu však již vypravěč většinou do bližších časových souvislostí neuvádí. Na rozdíl od ságy rodové je většina scén uvedena buď neurčitým, nebo dokonce žádným časovým údajem. Zatímco v sáze rodové jsou na základě údajů jako „následující léto“ či „později té zimy“ často určeny časové souvislosti mezi scénami (někdy ovšem též zůstávají časové souvislosti mlhavé), v sáze o dávnověku podobné údaje většinou chybí.

K poměru času příběhu a času diskurzu z hlediska *trvání* lze konstatovat, že v sáze o dávnověku se, stejně jako v sáze rodové, vyskytuje velké množství scén. Hlavní pozornost je zde věnována líčení akce.

Co se týká oblasti *uspořádání*, i v sáze o dávnověku převažuje chronologická následnost. Místy jsou však do vyprávění vloženy krátké analepsy, ve kterých některá z postav vypráví, co se jí dříve přihodilo. Rodová sága líčí takovéto epizody, které předcházejí hlavnímu ději, na začátku vyprávění, aby se k nim vypravěč později nemusel vracet. V sáze o dávnověku je dějová linie sevřenější, vypravěč začíná rovnou líčením hlavního děje a epizody, které nejsou jeho součástí, do něj vkládá později v podobě stručných retrospektivních vsuvek.

V rámci kategorie *frekvence* byly zkoumány předzvěsti v sáze o dávnověku a bylo ukázáno, že se zde vyskytují dva typy předzvěstí. První typ předzvěstí se podobá předzvěstem v rodové sáze. Vypravěč v nich předjímá neblahé události z života hrdinů ságy a poté sleduje, jak se jejich tragický osud nevyhnutelně naplňuje. Na rozdíl od předzvěstí v rodové sáze, které se vztahují pouze k osudu jednoho člověka, se předzvěsti v sáze o dávnověku váží k celému hrdinovu rodu a směřují tak až za hranice vyprávění. Druhý typ předzvěstí v sáze o dávnověku má naopak pozitivní charakter. Náplní těchto předzvěstí je oslava hrdinů ságy, jejichž jméno a věhlas bude trvat až do konce světa. I tento typ předzvěstí zasahuje daleko za hranice vyprávění.

Závěr – vnímání času u starých Seveřanů

Studium časové konstrukce v jakémkoliv literárním díle vypovídá o chápání času ve společnosti, která stála u vzniku tohoto díla. Cílem této práce bylo na základě stanovení specifických rysů časové konstrukce ságy nahlédnout do vnímání času ve staroseverské společnosti. Charakteristické znaky časové konstrukce ságy, které byly v rámci této práce zjištěny, tvoří důležitý podklad k poznání představy o čase u starých Seveřanů. Jedná se o následující znaky:

Datace událostí v sáze probíhá na základě relativní chronologie a genealogie. Tento způsob časového ukotvení byl starým Seveřanům vlastní.

Plynutí času diskurzu je lineární, odehrává se však na cyklickém pozadí. Jednotlivé události jakoby vystupují z pravidelně se opakujícího dění, představovaného střídáním ročních období, opakovaným návratem období sněmu (v rodové sáze) a různých svátků a oslav.

Zatímco v letopisu a kronice uplývá čas diskurzu stále stejným tempem, v sáze plyne velmi nerovnoměrně. Ty události, které jsou něčím výjimečné, jsou v něm zobrazeny podrobně, zatímco každodenní dění je výrazně sumarizováno.

Jednotlivé události jsou v sáze líčeny výhradně v chronologickém pořadí. Na příkladech z rodových ság bylo ukázáno, že vypravěč se různými způsoby vyhýbá použití analepse.

Do minulosti se sice čas diskurzu v sáze nevrací, oproti tomu však často předjímá budoucí dění. Ve vyprávění se vyskytují předzvěsti různého typu, ve kterých se (často opakovaně) zjevuje budoucnost a odhaluje se osud hrdinů ságy (v případě královských ság pak dokonce i osud celé země).

Na základě výše uvedených rysů narativního času v sáze lze ukázat stěžejní rozdíly mezi chápáním času u tehdejšího a současného člověka. První rozdíl mezi staroseverským a soudobým chápáním času spočívá v opozici abstraktní – konkrétní. Pro moderního člověka je čas abstraktním pojmem. Čas existuje nezávisle na událostech a dění ve světě a rovnoměrným tempem ubíhá stále vpřed. Jednosměrné a nepřetržité plynutí času je symbolizováno časovou osou. Tato osa je dále dělena na menší abstraktní jednotky, jako jsou roky, měsíce, dny a hodiny.

Pro staré Seveřany byl čas naopak úzce spjat s lidmi a jejich konáním, lépe řečeno, existoval pouze v lidech a událostech. Představa časové linie, která plyne stále vpřed, nezávisle na tom, zda je naplněna děním či nikoliv, jim byla cizí. Čas se v podstatě rovnal

dění, běh času se pro tehdejšího člověka projevoval v událostech, ve změnách a ve střídání jednotlivých generací. Velké množství časových údajů v sáze se dotýká právě momentu změny, kdy jedno období přechází v jiné. Vypravěč například často zmiňuje, že končí léto a přichází zima a naopak, podobně též používá výrazy *að vára* a *að hausta*, které lze nejlépe přeložit opisem jako „přicházelo jaro“ a „nastával podzim“. Období, ve kterém nedocházelo k žádným událostem, nejčastěji období zimy, bylo pak vnímáno spíše jako statický stav, než jako dění. V sáze je takovéto období velmi často označeno výrazem *hríð*, který lze přeložit jako „chvíle“ či „nějaká doba“. Zatímco moderní člověk si je vědom neustálého plynutí času i v době, kdy je například doma a odpočívá, tehdejší člověk plynutí času na pozadí každodenních a pravidelně se opakujících činností nevnímal.

Ze skutečnosti, že pro staré Seveřany byl čas obsažen pouze v rámci dění, vyplývá další důležitý rozdíl mezi tehdejším a současným vnímáním času. Ten je založen na opozici univerzálnost – pluralita. Dnešní člověk chápe čas jako univerzální veličinu. Veškeré dění podléhá jednotnému rytmu plynutí času (symbolizovaného časovou osou). Jednotky, stanovené pro měření času jsou jakousi normou, kterou aplikujeme na všechny lidské činnosti. Jinak řečeno, rytmus plynutí času je stále stejný, bez ohledu na to, co se v daném čase odehrává.

Naproti tomu pro vnímání času u starých Seveřanů je typické, že plynutí času nepoměrovali pomocí univerzálních jednotek. Čas pro ně nebyl rovnoměrným tokem – to by předpokládalo představu univerzální časové osy, na kterou jsou vkládány veškeré události. Rytmus plynutí času byl dán svým obsahem, byl závislý na tom, co se v něm odehrává. Čas plyne pouze, pokud je naplněn událostmi, mimo ně se zastavuje.

Třetí významný rozdíl mezi současným a staroseverským chápáním času se dotýká otázky splývání časových rovin. Pro současného člověka jsou jednotlivé časové roviny, tj. minulost, přítomnost a budoucnost, striktně odděleny. Přítomnost, čili to, co se právě odehrává, představuje jedinou časovou rovinu, která reálně existuje. Veškeré dění se však vzápětí stává minulostí a je zařazeno na časovou osu. Preexistující časová osa je tak postupně formována, či lépe řečeno zaplňována událostmi. Budoucnost pak představuje to, co dosud neexistuje a teprve se odehraje. Nelze do ní nahlížet, protože ještě není „vytvořena“. Bude se teprve utvářet naším chováním a jednáním.

Pro tehdejšího člověka naopak minulost i budoucnost reálně existovala zároveň s přítomností. Přítomnost totiž nebyla chápána jako pouhý okamžik, tvořený aktuálním

děním, ale byla mnohem obsáhlejší. V mysli tehdejšího člověka v podstatě všechny tři časové roviny splývaly v jedno. Minulost nebyla „ukládána“ na časovou osu, nestávala se abstraktním pojmem, ale pokračovala dál v přítomnosti. Plynutí času nebylo vnímáno jako lineární (tzn. jednosměrné a nevratné), ale jako cyklické. Takové chápání času je založeno na představě, že nic nezaniká, ale znovu se obnovuje, lidé se znovu navrací ve svých potomcích apod. Budoucnost pak tehdejším člověkem nebyla vnímána jako cosi, co teprve bude utvářeno. Též tato časová rovina existovala zároveň s přítomností, byla již předem dána. Staří Seveřané věřili, že osud jedince je předem určen a postupně se naplňuje. Budoucí události jsou sice člověku vzdáleny – je třeba překonat určitou vzdálenost v čase, než k nim dospějeme – lze je však nahlédnout i předem, prostřednictvím předzvěstí.

Poslední zjištěný rozdíl mezi tehdejším a dnešním vnímáním času spočívá v opozici chronologie – genealogie. Moderní člověk vnímá dění kolem sebe na pozadí chronologické osy. Jednotlivé události zařazuje na příslušné místo na této ose. Nečiní mu proto problém přeskakovat v mysli mezi různými časovými rovinami. Díky časové ose si snadno posuny v čase představí.

Staří Seveřané se oproti tomu orientovali v čase na základě genealogické posloupnosti. Jednotlivé události zařazovali namísto do chronologického rámce do rámce genealogického. Čas pro ně nebyl obsažen v abstraktních letopočtech, ale ve střídání jednotlivých rodů, v generačních změnách. Do paměti si ukládali jména svých předků a sledovali rodovou posloupnost mnoho generací nazpět. Nečinilo jim proto problém sledovat rozsáhlé výčty předků a příbuzných postav ságy a zasadit si jednotlivé postavy na příslušné místo v generační posloupnosti. Oproti tomu pro ně však bylo obtížné sledovat přeskoky v čase, jak je patrné ze skutečnosti, že se vypravěč rodové ságy za každou cenu snaží vyhnout analepsím. Nové postavy ve vyprávění například raději představí dlouho dopředu, než aby kvůli jejich uvedení později přerušil dějovou linii a vrátil se v čase diskurzu do minulosti.

Tímto je výčet rozdílů mezi chápáním času u tehdejšího a dnešního člověka, které byly v této práci zjištěny, kompletní. Závěrem je však třeba podotknout že v rámci zkoumání časové struktury ságy byla objevena ještě další velmi zajímavá skutečnost. Jedná se o to, že v jednotlivých zkoumaných typech ság existuje vzhledem k pojetí času mnoho odlišností. Pro rodovou ságu je například typická pluralita časových os, v královské sáze naopak vystupuje do popředí jedna hlavní časová linie. Můžeme říci, že zde proti sobě stojí „rodový“ a „feudalizovaný“ čas. Sága o dávnověku se zase odehrává v čase bájném, který má zcela jiné

vlastnosti, než historický čas, do něhož je zasazen děj ságy rodové a královské. Bájný čas například nevyžaduje uvádění událostí do časových souvislostí a může se rozpínat až do blíže neurčené budoucnosti. Skutečnost, že v dílech z téže doby se projevuje odlišné pojetí času, vyvolává množství otázek a problém, týkající se toho, že jedna kultura mohla na čas nahlížet více různými způsoby, by si zasloužil podrobnější studium. Snaha o proniknutí do představy času u starověkého člověka má pro moderního člověka velký význam, protože mu ukazuje alternativní způsoby chápání času.

Seznam literatury

Primární literatura

- JEROME K. JEROME. *Tři muži na toulkách*. Praha: Aurora, 2002
- KAFKA, Franz. *Zámek*. Praha: Československý spisovatel, 2009
- KOSMAS. *Kronika česká*. Přel. K. Hrdina a M. Bláhová. In: *Kosmova kronika česká*. Praha: Paseka, 2005
- Legenda o svaté Kateřině*. Přel. J. Pelán. Praha: Odeon, 1988
- NĚMCOVÁ, Božena. *Babička*. Třebíč: J. Lorenz, 1919
- Fagrskinna, a Catalogue of the Kings of Norway*. Přel. A. Finlay. Leiden: Brill Academic Publishers, 2003
- Sága o Bósim a Herraudovi*. Přel. V. Dudková a H. Kadečková. In: *Ságy o Völsunzích a jiné ságy o severském dávnověku*. Praha: Argo, 2011
- Sága o Eiríkovi Zrzavém*. Přel. L. Heger. In: *Staroislandské ságy*. Praha: SNKLU, 1965
- Sága o Egilovi, synu Skallagrímově*. Přel. K. Vrátný. Praha: Kuncíř, 1926
- Sága o lidech z Eyru*. Přel. L. Heger. In: *Staroislandské ságy*. Praha: SNKLU, 1965
- Sága o Gíslim*. Přel. L. Heger. In: *Staroislandské ságy*. Praha: SNKLU, 1965
- Sága o Grettim*. Přel. L. Heger. Praha: SNKLU, 1957
- Sága o Gunnlaugovi, hadím jazyku*. Přel. E. Walter. Praha: Ludvík Bradáč, 1919
- Sága o Hervare*. Přel. J. Kozák. Praha: Herrmann a synové, 2008
- Sága o Hrafnkelovi, knězi Freyově*. Přel. K. Vrátný. In: *Český lid*, 1920
- Sága o lidech z Lososího údolí*. Přel. L. Heger. In: *Staroislandské ságy*. Praha: SNKLU, 1965
- Sága o Njálovi*. Přel. L. Heger. In: *Staroislandské ságy*. Praha: SNKLU, 1965
- Sága o Ragnarovi Huňaté nohavici*. Přel. H. Kadečková. In: *Ságy o Völsunzích a jiné ságy o severském dávnověku*. Praha: Argo, 2011
- Sága o Völsunzích*. Přel. H. Kadečková. In: *Ságy o Völsunzích a jiné ságy o severském dávnověku*. Praha: Argo, 2011
- STURLUSON, Snorri. *Sága o svatém Olavu*. Přel. L. Heger. Praha: Lidová demokracie, 1967
- TACITUS, Cornelius. *Letopisy*. Přeložili A. Minařík a A. Hartmann. Praha: Svoboda, 1975
- WOOLFOVÁ, Virginia. *Paní Dallowayová*. Praha: Odeon, 2004
- ZEYER, Julius. *V soumraku bohů: kronika*. Praha: J. Otto, 1897

Sekundární literatura

- ALLEN Richard F. *Fire and iron. Critical approaches to Njáls saga*. University of Pittsburgh Press, 1971
- ANDERSSON, Theodore M. „Kings' Sagas“ In: Carol J. Clover, J. Lindow (ed.) *Old Norse Icelandic Literature. A Critical Guide*. Toronto: University of Toronto Press, 2005, s. 197-238
- ANDERSSON, Theodore M. *The Icelandic Family Saga: An Analytical Reading*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1967
- ANDERSSON, Theodore M. „The Icelandic Sagas“ In: Oinas, F. (ed.) *Heroic epic and Saga*. Bloomington: Indiana University Press, 1978
- BAYERSCHMIDT, Carl F. „The Element of the Supernatural in the Sagas of Icelanders“ In: *Scandinavian Studies*. Seattle: University of Washington Press, 1965
- BÍLEK, Petr A. *Hledání jazyka interpretace k modernímu prozaickému textu*. Brno: Host, 2003
- BYOCK, Jesse L. *Feud in the Icelandic Saga*. California: University of California Press, 1982
- BYOCK, Jesse L. „The Family and Sturlunga Sagas: Medieval Narratives and Modern Nationalism“ In: *Viking Age Iceland*. Los Angeles: Penguin Books, 2001, s. 142-170
- CLEASBY, Richard, VIGFÚSSON, Guðbrandur. *An Icelandic-English Dictionary*. Oxford: Clarendon Press, 1874
- CLOVER, Carol J. „Icelandic Family Sagas“ In: Carol J. Clover, J. Lindow (ed.) *Old Norse Icelandic Literature. A Critical Guide*. Toronto: University of Toronto Press, 2005, s. 239-315
- CLOVER, Carol J. „Scene in Saga Composition“ In: ANF 89 (1974), s. 57-83
- COCHRANE, Jamie. „Passing Time and the Past in *Grettis Saga Ásmundarsonar*“ In: Agneta Ney et al. (ed.). *Á austrvega. Saga and East Scandinavia. Preprint papers of the 14th International Saga Conference*, Vol. 1, Gävle: Gävle University Press, 2009, s. 193-200
- COOK, Robert G. „The Sagas of Icelanders as Dramas of the Will“ In: P. Foote et al. (ed.), *Proceedings of the First International Saga Conference*, London: The Viking Society, 1973, s. 88-113
- DOLEŽEL, Lubomír. „Schéma narativního času“ In: *Studie z české literatury a poetiky*. Praha, 2008, s. 256-264

- DRISCOLL, Matthew. „Late Prose Fiction (*lygisögur*)“ In: Rory McTurk (ed.) *A Companion to Old Norse-Icelandic Literature and Culture*. Oxford: Blackwell Publishing, 2005, s. 190-203
- EINARSDÓTTIR, Ólafía. *Studier i kronologisk metode i tidlig islandsk historieskrivning*. Stockholm: Natur och kultur, 1964
- GENETTE, Gérard. *Fikce a vyprávění*. Praha – Brno: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2007
- GENETTE, Gérard. „Rozprava o vyprávění“ („Esej o metodě“) In: *Česká literatura* 51 (2003)/3, 4, s. 302-327, s. 470-495
- GUREVICH, Aron Yakovlevich. *Kategorie středověké kultury*. Praha: Mladá fronta, 1978
- GUREVICH, Aron Yakovlevich. „Space and Time in the Weltmodell of the Old Scandinavian Peoples“ In: *Mediaeval Scandinavia* 2 (1969), s. 42-53
- HALLBERG, Peter. Drømme og skæbne In: *De islandske sagaer*. København: Gyldendals Uglebøger, 1965, s. 77-90
- HALLBERG, Peter. „Some Aspects of the Fornaldarsögur as a Corpus“ In: *ANF* 98 (1982), s.1-40
- HEGER, Ladislav. „Folklór v islandských rodových ságách“ In: *Staroislandské ságy*. Praha: SNKLU, 1965, s. 7-14
- HRBATA, Zdeněk. „Čas a prostor pohádkové idyly v Babičce“ In: *Svět literatury* 6 (1993), s. 30-40
- JEDLIČKOVÁ, Alice. „Čas a jeho úloha při konstituování narativního díla“ In: Miroslav Červenka a kol. *Na cestě ke smyslu*. Praha: Torst, 2005
- JEFFREY, Margaret. *The Discourse in Seven Icelandic Sagas*, Pennsylvania: Bryn Mawr, 1934
- KADEČKOVÁ, Helena. Autor Ságy o svatém Olavu. In: *Sága o svatém Olavu*. Praha: Lidová demokracie, 1967, s. 7-12
- KADEČKOVÁ, Helena. *Dějiny severských literatur I. – středověk*. Praha: Karolinum, 1993
- KADEČKOVÁ, Helena. Ságy o severském dávnověku. In: *Sága o Völsunzích a jiné ságy o severském dávnověku*. Praha: Argo, 2011, s. 7-26
- KOHT, Halvdan. *The Old Norse Sagas*. New York: The American-Scandinavian Foundation, 1971
- KARPATSKÝ, Dušan. *Labyrint literatury*. Praha: Albatros, 2008

- KARPATSKÝ, Dušan. *Malý labyrint literatury*. Praha: Albatros, 1997
- KOZÁK, Jan. Ságy o dávnověku. In: *Sága o Hervaře*. Praha: Hermann a synové, 2008, s. 12-17
- LÉVI-STRAUSS, Claude. „The Structural Study of Myth“ In: *The Journal of American Folklore* 68 (1955), s. 428-444
- LIE, Hallvard. *Studier i Heimskringlas stil*. Oslo: Det Norske Videnskaps-akademi, 1937
- LIESTØL, Knut. *The origin of the Icelandic Family Sagas*. Oslo: H. Aschehoug, 1930
- LOESCHER, Gerhard. *Gestalt und Funktion der Vorausdeutung in der isländischen Sagaliteratur, Studien zur Interpretation der Isländersagas*. Tübingen: Eberhard-Karls-Universität, 1956
- LÄMMERT, Eberhard. *Bauformen des Erzählens*. Stuttgart: J. B. Metzlersche Verlagsbuchhandlung, 1970
- LÖBNER, Hans-Werner. *Reden und Träume als strategische Elemente der Geschichtsschreibung des Mittelalters. Eine Untersuchung am Beispiel der Reden und Träume der Sverris saga*. Freiburg in Breisgau: Philosophischen Fakultäten der Albert-Ludwigs Universität, 1992
- LÖNNROTH, Lars. (rec.) Andersson, Theodore M. *The Icelandic Family Saga: An Analytical Reading*. In: *Speculum: A Journal of Mediaeval Studies* 43 (1968), s. 115-119
- MÜLLER, Günther. *Über das Zeirgerüst des Erzählens*. Dt.vjs 24 (1950) s. 1-32
- ÓLASON, Vésteinn. „Family Sagas“ In: Rory McTurk (ed.) *A Companion to Old Norse-Icelandic Literature and Culture*. Oxford: Blackwell Publishing, 2005, s. 101-118
- POSPÍŠIL, Ivo. *Labyrint kroniky*. Brno: Blok, 1986
- RICOEUR, Paul. *Čas a vyprávění II*. Praha: Oikymenh, 2002
- RÖHN, Hartmut. *Untersuchungen zur Zeitgestaltung und Komposition der Íslendingasögur*. In: [=Beiträge zur nordischen Philologie 5], Basel: Helbing & Lichtenhahn Verlag, 1976
- SCHMITZ, Thomas. „Ist die Odyssee „spannend“? Anmerkungen zur Erzähltechnik des homerischen Epos“ In: *Philologus* 138 (1994), s. 3-23
- STARÝ, Jiří. „Sny starých Seveřanů“ In: J. Hrdlička, J. Starý (ed.) *Spánek a sny*. Praha: Herrmann a synové, 2008, s. 172-208
- STARÝ, Jiří. „Věštba a proroctví u starých Germánů“ In: D. Antalík, J. Starý, T. Vítek (ed.) *Věštění a proroctví v archaických kulturách*. Praha: Herrmann a synové, 2006, s. 164-189
- STEBLIN-KAMENSKIJ, Mikhail Ivanovich. *Svět islandských ság*. Praha: Vyšehrad, 1975

- STEBLIN-KAMENSKIJ, Mikhail Ivanovich. „Tidsforestillingene i islendingesagaene“ In: *Edda* 68 (1968), s. 351-361
- SVEINSSON, Einar Ólafur. „Fornaldarsögur“ In: *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder fra vikingtid til reformasjonstid* 4 (1959), s. 500-507
- SVEINSSON, Einar Ólafur. *Njáls Saga: A Literary Masterpiece*. Lincoln: University of Nebraska Press, 1971
- TOORN, M. C. van den. „Saga und Wirklichkeit“ In: *ANF* 72 (1957), s. 193-205
- TOORN, M. C. van den. „Zur Struktur der Saga“ In: *ANF* 73 (1958), s. 140-169
- TOORN, M. C. van den. „Zeit und Tempus in der Saga“ In: *ANF* 76 (1961), s. 134-152
- TULINIUS, Torfi H. „Sagas of Icelandic Prehistory“ In: Rory McTurk (ed.) *A Companion to Old Norse-Icelandic Literature and Culture*. Oxford: Blackwell Publishing, 2005, s. 447-461
- QUINN, Judy. „A chant came to her lips“ In: *Sagas and the Norwegian Experience*. Trondheim: Senter for middelalderstudier, 1997, s. 533-542
- VRIES, Jan de. *Altnordische Literaturgeschichte II*. Berlin: Walter de Gruyter, 1967
- WIRTH, Werner. *Der Schicksalsglaube in den Isländersagas*. Stuttgart: W. Kohlhammer, 1940
- WÜRTH, Stefanie. „Historiography and Pseudo-History“ In: Rory McTurk (ed.) *A Companion to Old Norse-Icelandic Literature and Culture*. Oxford: Blackwell Publishing, 2005, s. 155-172